

İKİ AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ.
OCAK - ŞUBAT 1990. SAYI:19. FİYATI: 4,-DM

dergi
DIE ZEITSCHRIFT

Kurt Tucholsky

Deutschland
Deutschland
Deutschland
überall

Mutlu bir Yeni Yıl dileğimizle merhaba.

89 yılı, edebiyat ve sanat dünyamız açısından bir sürü kayıplarla kapanırken yılın, henüz başında Türk Şiiri önemli bir ustasını daha kaybetti. 2 Yeni'nin Cemal Süreya'sı da sessiz sedasız dünyamızdan ayrıldı. Yeni yıldan bizim dileğimiz anma yazılarının ve ölüm ilanlarının son bulmasıdır. Bakalım günler neler getirecek.

Kurt Tucholsky 100 yaşında. Çağına damgasını vuran büyük Alman yazarı 100. doğum günü nedeniyle bütün dünyada adına düzenlenen toplantılarda anılıyor, televizyon programlarında kendisine geniş yer ayrılıyor. DERGI de bu sayısıyla Kurt Tucholsky'nin anısına sayfalarını açıyor. Umuyoruz okurlarımız için yararlı olur.

DERGI, okurlarından büyük bir ilgi görüyor. Hemen her gün postacı önümüzü mektupla dolduruyor. Abone olma istemleri, yazılar, yayınlanması istenen öyküler, şiirler. Ne yazık ki hepsini değerlendirmeye sayfa sayımız olanak vermiyor. Makul bir sıralama ile gelen ürünleri değerlendirmek istiyoruz.

Henüz aşamadığımız sorunlar da önümüzde duruyor. Hep bilindiği gibi başta ekonomik sorunlar ve yaygınlaşma. İnaniyoruz ve biliyoruz ki ulaşmak istediğimiz okur sayısının henüz çok gerisindeyiz. Bunun için maalesef büyük çabalarımız da yok. Koşullarımız el vermiyor. Sorunu ancak okurlarımızın katkısı ile çözebileceğimizi umuyoruz. DERGI'yi tanıma abone yapma ve bize öneriler getirme konusunda okurlarımızdan beklentilerimiz var. Bu çabaya istekle katılacağınızı biliyoruz. Öyleyse haydi hep beraber: HER OKUR BİR OKUR DAHA KAZANIYOR şiarı için ileri.

Kalın sağlıklıca..

Liebe DERGI - Leser,

gleich zu Beginn dieses Jahres haben wir den Lyriker Cemal Süreya verloren, der zu den Vertretern Lyriker "der zweiten Modernen" angehörte.

Kurt Tucholskys 100. Geburtstag wird in diesen Tagen in den Medien gewürdigt. DERGI / DIE ZEITSCHRIFT widmet ihm in dieser Ausgabe einige Seiten. Es ist uns diesmal gelungen mit deutschen und türkischen Artikeln verschiedene Aspekte des Werkes Tucholskys in beiden Sprachen auszuarbeiten. Das Titelbild gibt das Buch Kurt Tucholskys "Deutschland Deutschland über alles" wieder, das er 1929 zusammen mit Collagen von John Hartfield herausgab. Wir meinen ein absolut aktuelles Thema in unseren Tagen!

DERGI / DIE ZEITSCHRIFT erhält täglich Anrufe und Briefe von ihren Lesern, die abonnieren wollen und ihre Beiträge und ihre Anregungen zu uns senden. Wir bedanken uns für diese große Resonanz, entschuldigen uns aber auch zugleich, daß wir aus Raummangel nicht alle Beiträge abdrucken können. Wir versuchen, viele Beiträge nach ihrem Eingang in weiterer Zukunft zu verwerfen.

Immer noch haben wir gegen viele Widrigkeiten zu kämpfen! Zuerst stehen immer wieder die ökonomischen Fragen vor uns, um weitermachen zu können. Damit hängt das Problem der Verbreitung und des Bekanntheitsgrades von DERGI zusammen. Wir glauben, daß wir bei Weitem nicht alle interessierten Kreise bisher erreichen konnten und rufen unsere Leser auf, uns bei dieser Arbeit zu unterstützen. Wir glauben, daß sehr viele Leser mit viel Energie und Engagement sich dieser Aufgabe annehmen werden und bitten sie:

JEDER LESER GEWINNT EINEN NEUEN LESER!

Wir wünschen unseren Lesern im neuen Jahr alles Gute.

Mit herzlichen Grüßen!

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydın Karahasan, Serol Teber, Agnes Thorbecke, Selçuk Uzun.

Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197

Hesap No: 2149300, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma, Duisburg, Tel. (0203) 29239

Baskı: Offsetdruckerei E. Bockamp. Tel. (0203) 664949

Kapak resmi: John Heartfield, "Deutschland, Deutschland Über Alles"

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 24,- DM, diğer ülkeler için 30,- DM (Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

Fiyatı: 4,- DM

In Zusammenarbeit mit Kiebitz - Internationales Jugend und Kulturzentrum.

İçindekiler / Inhalt

Aydın Karahasan Cemal Süreya İçin	3
Aydın Yeşilyurt O Beyaz Saçlı Bir Delikanlıydı	4
Petra Reif Mein Paß - mein Beichtzettel ...	5
Mevlüt Asar Kurt Tucholsky Yüz Yaşında ..	6
Agnes Thorbecke Kurt Tucholsky - sein Lebensweg	8
Muammer Bilge Vurun Kitaba: Vurun Sanata ...	9
Şiir / Metin Demirtaş	10
Fakir Baykurt F. Baykurt'un 60. Yaş Konuşması	11
Şiir / Hilmi Bingöl	12
Yüksel Pazarkaya Struga Notları	13
Hüseyin Akdemir Lamartin Caddesinde Bir Gün Dökümü	15
Muhlise Ergün Tenin Duyumsadığı	17
Selâhattin Hilâv Felsefenin Başlangıcı, Doğu, Korku, Birey	18
Gedicht / Kurt Tucholsky	20
Timur Pulatov Bilmecenin Koşulu ve Doğruluğu	21
Prof. Dr. Yavuz Başar Ruhr - Gold	23
Şiir / Tamer Abuşoğlu	24
Siegfried Jäger Sind wir alle Rassisten?	25
Şiir / Aydın Hatipoğlu/ Halit Ünal	27
Barbara Kellner - Heinkele Türkische Kalligraphie	28
Şiir / Fatma İrfan Serhan	29
Reinold Schmucker Sabris fremde Heimat	30
Şiir / Ahmet Ada / İsmail Hakkı	31
Özgen Ergin Bir Kitap İçin İlk Düşünceler ..	32
Gülseren Engin Öykü / Gün Boyu Karabasan ..	33
Yücel Feyzioğlu Öykü / Mublis ile Halis	34
Mevlüt Asar 70 Sonrası Batı Alman Şiiri ...	35

Cemal Süreya İçin...

Aydın KARAHASAN

Bizim nesil, yani yaşı elliyi aşanlar, şiire sanata yakınlık duyanlar ikinci yenici akımın şiir tadına vararak şiir zevklerini inceltip geliştirdiler. Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet'in oluşturduğu, sonradan "Birinci Yeniciler" diye nitelendirilen akıma önceleri Garip akımı diyorlardı. Bu akıma karşı olan, şiire başka açıdan yaklaşan şairler de vardı. Ellili yıllardan sonra sanat-edebiyat dergilerinde genç şairler boy gösteriyor, özellikle Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya üçlüsünün şiire getirdiği başka bir soluk o dönemde şiir-severlerin (şiirsever sözü de uçaksavar, biçerdöver gibi bitişik yazılmalı) çok ilgisini çekiyordu. Şiirseverlerin dedim; kişi vardır tulumba tatlısı ile baklavayı, lahmacunu sever, kişi vardır resim, edebiyat, müzik için deli olur. Şiirsiz, resimsiz kalırsanız sevgiyi de unutursunuz... Şiir için ne sözler edildi ama bir türlü tanımlanamadı. Allah gibi bir şeydir şiir, onun da tanımlanamıyor ya...

Dil her şeyden önce bir anlaşma aracıdır. Susadığımız zaman "Bana bir bardak su", acıktığımızda "Bir dilim ekme ver" deriz. Bedri Rahmi de şiir, "Bana bir bardak su ver" dercesine apaçık olmalı, herkes anlamalı" derdi. Şiirde anlam da çok tartışılır. Şiirde anlam arayanlarla anlamsız şiir yazarlar iyi şiirler koymuşlardır ortaya; yeter ki, kişide şairlik gücü olsun. Şiir bence anlamında değil, kendi büyüdüğüdür. İşte şiirin bu büyüştürü veren şairlerden biri de Cemal Süreya idi.

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde sık sık düzenlenen şiir günlerinden birine Cemal Süreya da katılmıştı. Sanırım 1959 Mayıs'ına doğru idi. O şiir günlerinden birinde Cemal Süreya'nın okuduğu üç şiirde aklımda kalan "Dalga" adlı olanıydı. İçinde Van Gogh geçtiğinden midir, nedendir bilmem ama hemen ezberleyivermişim bu şiiri. Ölümünden sonra da en çok bu şiiri yayımladılar. Benim sevdiğim bir şiirin çoklarıncı da sevilmesi ayrıca sevindirdi beni. Ters adam olduğum için mi nedir, çoklarının sevdiği şeyleri de ben sevemem. Şiir diye bağıra bağıra okudukları, dinleyenlerin de ne şiir ne şiir diye ağzlarının suyu akarcasına dinledikleri şiirlerden de ben pek hoşlanmam.

Bulut kestiler bulut üç parça / Kanım yere aktı bulut üç parça / İki gemiciyken Van Gogh'tan aşırılmış / Bir kadının yüzü ha ha ha. diye başlayan şiirin büyüştürü beni öylesine sarmıştı ki, kaldırımları ar-

şınlarken bile bu şiiri dilime dolamıştım.

Bir kadının yüzü avucum kadar / İki gözümle gördüm vallahi billahi / Yıldızlar vardı kafayı çekmişim / Bu kimin meyhanesi ha ha ha.

Bizim eski şiirimizde resim yoktur, doğa yoktur ki resim olsun. Ama eski şiirin o büyük ustaları resimsiz, betimsiz çok güzel şiirler söylemişlerdir. Neşati'nin şu beytini okuyup da yüreğinin telleri titremeyen şiiri sevebilir mi?

Gittin amma kodun ki hasret ile canı bile / İstemem sensiz olan sohbet-i yararı bile.

Divan şiirinin gazellerinde, musamat ve kasidelerinde çok güzel mısralar, insanın dilinden düşmeyen beyitler vardır. Şiir seven zaten mısraları daldan dala okur. Şiir bir şeyi anlatmaz, bir şeyi açıklamaz ki ders kitabı gibi sıra ile okunsun.

Şiirsiz, resimsiz kalırsanız sevgiyi de unutursunuz... Şiir için ne sözler edildi ama bir türlü tanımlanamadı. Allah gibi bir şeydir şiir, onun da tanımlanamıyor ya...

***

Bizim eski şiirimizde resim yoktur, doğa yoktur ki resim olsun. Ama eski şiirin o büyük ustaları resimsiz, betimsiz çok güzel şiirler söylemişlerdir.

İki gemiciyken Van Gogh'tan aşırılmış / Bir kadının yüzü kaçıyor yetişemedim / Ben ömrümdede aşk nedir bilmedim / Süheyla'yı saymazsak ha ha ha.

Ömründe aşk nedir bilmeyen ömür var mıdır? Bir değil birkaç aşk! Orhan Veli'nin "Aşk Resmigeçidi"ndeki gibi insan bazan anılarını tazelerken böyle bir liste yaptığı olur zaman zaman. Yunus'un dediği gibi:

Dağa düşer kül eyler / Gönüllere yol eyler / Sultanları kul eyler / Cüretli nesnedir aşk / Denizleri kaynatır / Mevce gelip oynatır / Kayaları söyletir / Kuvvetli nesnedir aşk.

İngiltere kralı Edvard'ı tahtından, Papandreu'yu iktidardan (kelimenin iki anlamıyla da) eden aşk Cemal Süreya gibi bir şairin ömründe bir tek istisna ile

kalır mı hiç? Dört kez evlilik yapan bir şairin ömründe Süheyla'nın istisna olacağını pek sanmam. O, mısranın güzelliği için "Süheyla'yı saymazsa ömründe aşk nedir bilmediğini" söylüyor. Yoksa o da Fuzuli'nin "Aşk imiş her ne var âlemde / İlm kıyl ü kaal imiş ancak" deyişine katılır.

Sen belki bir resimsin ne haber / Kırmızı bir Beykozun yanında / Yapan bir de ağaç yapmış yanına / Dallarına konsun diye kelimelerin / Garson şarap getir / Garsonun hali harap.

Şu sıralar kimin hali harap değil ki? "İftirakınla efendim bende takat kalmadı" diye başlayan şarkının bu mısraı son gelişmelere ne kadar uyuyor. Aydınca yaşadığı, karanlık bir boşluğa aydınca gitti. Bir şiirinde şöyle der:

Aydınca düşünmeyi iyi biliyorsun eksik olma / Yataкта yatmayı bildiğin kadar / Sayın tanrıya kalırsa seninle yatmak günah, daha neler...

Darphane müdürüyken zamanın maliye bakanı mı ne denetlemeye gelmiş onu. Darphanenin bütün odalarını gezdikten sonra, "Başka kapalı kapı var mı?" diye sormuş bakan. Görmeyi değil, sadece bakmayı bilen bakana şairce cevap vermiş Cemal Süreya: "Gönlümün kapısı kapalı size" demiş. Bu söz de görevden alınmasına yetmiş. Bir nükte yapan Nef'i'nin nüktesine bile katlanamayan Dördüncü Murat'ın sadrazamı Bayram Paşa'nın Nef'i'yi boğdurup Sarayburnundan denize atması gibi. Doğu despotizmi nükteye bile tahammül edemez. Bir komplo ile, uydurulmuş bir suçla Nazım'a yirmi yedi yıl verener, Sabahattin Ali'nin kafasını taşla ezip onu mezarı bırakırlar, Nedim'i damdan dama kovalayanlar, daha nice şaire, yazara, düşünene kan kusturanların bütün bunları vak'ayı adiyeden saymaları gibi.

O Beyaz Saçlı Bir Delikanlıydı

Aydın YEŞİLYURT

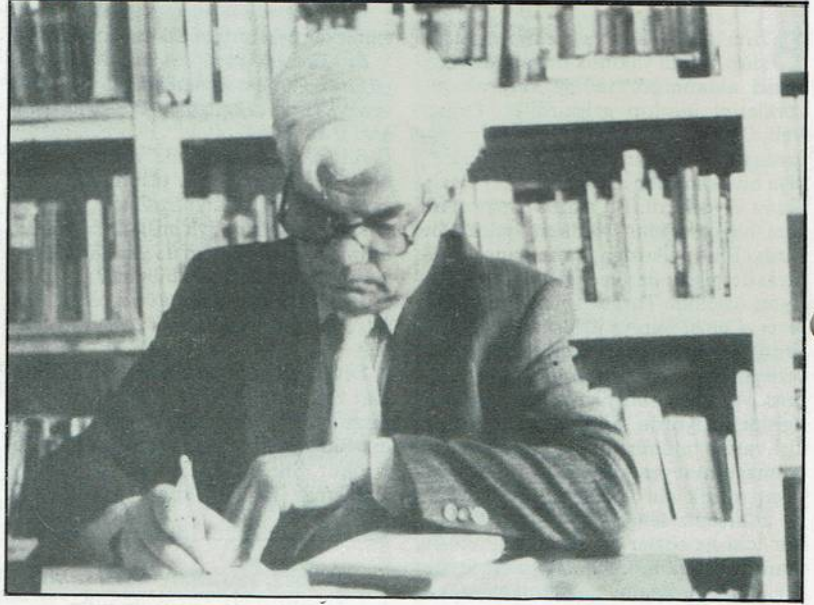
Değerli dost, sevgili ağabey Fethi Savaşçı yok artık. Ölüm haberini duyduğumda ne konuşacağımı, ne söyleyeceğimi bilemeden dolaştım durdum bir süre. Müsterek dostları aradım. Çoğunun haberi vardı; ama hepsi de benden beterdi. Söylenecek tek bir sözcük yoktu. Herkes suskun bir acı yaşıyordu.

Fethi Savaşçı bir simgeydi yaban elde yaşayan bizler için. Nerede edebiyata ilişkin bir söyleşi olsa Fethi Savaşçı'nın adı orada anılır, işçiliğin yanında edebiyatçı kişiliği ve çabalarından örnekler verilirdi. Ben bugün bile Fethi ağabeyin 8 saatlik iş gücününün dışında bunca ürüne nasıl zaman bulduğuna hâlâ şaşarım.

Münih'te 2 yılımız birlikte geçti Fethi ağabeyle. Hemen her hafta sonu mutlak bir lokalde veya bir dernekte buluşur sağdan soldan konuşur ama daha çok da şiirden söz ederdik. Pek çok şiir heveslileri ve öykü yazmayı deneyen gençlerden mektuplar alır, onların ortak isteklerine cevaplar yetiştirmeye, düşüncelerini onlara aktarmaya çalışırdı, kendisinin başvurulacak bir yazar olması ona kanımca hoş bir haz verirdi.

Mülteciliğimin ilk yıllarında içine düştüğüm doğal kaostan beni çekip çıkaran, yüreklendiren Fethi ağabeyin militanca desteğini hiçbir zaman unutamam. Çoğu kez yalnızlığımı kah bulduğumuz Wienerwald'de birer kadeh şarap içerek kâh yol boyu söyleşerek benimle paylaşırdı. Onun kendi yazıları üzerine övündüğüne hiç tanık olmadım. Ama çocuklarıyla hep övünürdü. Ne zaman karşılaşırsak oğlu Özgür ve onun başarıları sohbetimizin ortak yanını oluştururdu. O aynı derecede Mehmet ve Ahmet'ten de umutluymuştu. Çocuklarının onun umutlarını boşa çıkarmadığını görmek, Fethi ağabey kadar dostlarını da mutlu etti mutlak. O bir yazar - şair olduğu kadar bir baba idi aynı zamanda. Çocukları ile dostluk kurabilen, onları anlamaya çalışan bir baba.

Yukarıda değindim. Fethi ağabey için şiir her şeydi. Hemen her toplantıda çıkar şiirler okurdu. Çok da güzel okurdu. Çoğunluk sevdiği şairlerin şiirleriydi bunlar. Ahmet Muhip Dranas'ın "*Fahriye Abla*"sı onun dilinde daha bir güzelleşir, anlam bulurdu. İkimizin veya bir kaç dostumuzun oluşturduğu özel şiir matinelermiz olurdu. Okudukça coşar, bir daha bir daha şiir isterdik ondan. Ömründe bir şiiri sonuna kadar ezberle okuyamayan ben onun bu kadar şiiri ez-

bere nasıl okuduğuna şaşar kalırdım. Gecenin ilerleyen saatlerinde bazen ıssız Münih sokaklarında dolaşır, şiirler okumayı sürdürürdük. Atilla İlhan'ın "*Üçüncü Şahsın Şiiri*" ve "*Ben Sana Mecburum*"u defalarca okuttururduk. Sonra sıra Orhan Veli'ye gelirdi. "*İstanbul'u Dinliyorum*", hep beraber okumayı becerebildiğimiz tek şiirdi. Ama o bizim okuyuşumuzu beğenmez, yeniden okurdu bu şiiri İstanbul'a biraz da özlemle.

Şimdi her şey boş mu? Fethi Savaşçı'lı anılar, yıllar yalnız belleklerde yaşanan güzellikler olarak mı yaşayacak, yoksa onun dostları, arkadaşları adını ve sanatını yaşatmak için bir şeyler üretebilecekler mi? Örneğin, burada yaşayan yoğunluk, onun adını kalıcılaştırmak için Fethi Savaşçı adına edebiyatımızın ya öykü ya da şiir dalında yarışmalar açabilecek mi? Bunları yaşayarak göreceğiz. Bu satırların yazarı bunun için elinden geleni yapacak, buna kafa yoran herkesle konuyu tartışacak, bir şeyler üretmenin yollarını arayacaktır. Belki böylece onun sevgili anısını daha bir anlamlı kılabilir, onun çok önem verdiği edebiyetimizde yeni seslerin önünü açabiliriz.

O ilk gençlik günlerinden başlayarak yaşamının sonuna kadar bir kol işçisi olarak çalıştı. İşe hep yarım saat, bir saat önce giderek öykü ve şiirlerini orada yazmaya çalıştı. Konuşmalarımızda hep emekliliğinden söz ederdi. Emekli olacak, daha rahat yazma olanaklarına ka-

vuşacak, yazmanın keyfini sürecekti. Olmadı. Olamadı. Aklımızdan hiç geçmeyen bir oyun'la karşılaştık. Kendine bu kadar iyi bakan, bir delikanlı görünümlü Fethi ağabey nasıl da yenik düştü anlayamadık.

Fethi Savaşçı, 1980'de "Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı" için Aziz Nesin'e yazdığı bir mektupta "Bu yaşa gelmezden önce ellisine varmadan öleceğim diye bir korku vardı. Bu korkuyu otuz yıldır içimden söktüp atamadım. Babam 49 yaşında ölmüştü. Bu yaşta öleceğim korkusu içime sinmişti. Şimdi tehlikeli sayıyı atlattığım için korku kalmadı içimde" diyor. Kırk dokuzu atlattı Fethi Savaşçı. Ama elli dokuz takılı kaldı. Biz O'nun daha nice on yılları atlatacağını umuyorduk. O yazacaktı, profesyonelliğin tadını çıkaracaktı. Kendisi buna inanıyordu. Bizi de inandırmıştı.

Adettendir. Ölülerin ardından hep güzel şeyler yazılır. Şimdiye dek kendi adıma bunun aksini görmedim, okumadım. Ama "Yazın" dergisinin 37. sayısında sevgili Güven Pamir'in "Fethi Savaşçı'nın Ardından" adlı yazısı gibisini de görmedim. Belli ki Güven Pamir o yazıyı biraz da kahırla yazmıştı. Ben de yazıyı okurken o kahrı duydum ve paylaştım. Güven Pamir'e o yazıyı yazdıran nedenlerden utanç duydum. İnsanlar için, hele güzel insanlar için mutlak sağlıklarında vefa gösterilmeli diye düşündüm.

Mein Paß - mein Beichtzettel

Petra REIF

„Ich sehe die blauen und roten Stempel an, blättere voller Bewunderung in unlesbaren Unterschriften und vielsprachigen Tintenkleksen, falte fromm die Hände... Dann stecke ich den Paß in die hintere Gesäßtasche und beuge mich auf die Reise.“ (aus: K. Tucholsky, Ein Pyrenäenbuch, Hamburg 1985, S.12)

Der Paß, das Symbol nationaler Herrschaft, das den Menschen ausweist in seiner Staatsangehörigkeit, verbindet in sich die Faszination des Reisens und Gereisthabens, aber auch das schlechte Gewissen des rechten Glaubens, der richtigen nationalen Identität.

„Ein Mann ohne Beichtzettel war ein verlorener Mann, ein ausgestoßener Mann, eine unmögliche Erscheinung, ein Auswurf.“ (aus: s. o. Hamburg 1985, S.10)

Der Paß als Zugehörigkeit, als Halt und Sicherheit, der Stolz macht auf das, was ihm seine Bedeutung gibt; aber wen macht er stolz, seinen Besitzer? Tucholsky sieht das anders: „Das arme Luder Staat muß sich doch ein Mal, ein einziges Mal fühlen! Der Ausländer ist eine schöne Gelegenheit!“ (aus: s. o. Hamburg 1985, S.10)

Paßkontrollen, Paßausstellen, Aufenthaltsgenehmigungen werden zum staatlichen Ritual. Die Kontrollierenden werden zu Kontrollinstanzen des Staates — im Namen des Staates — erhoben. Die Fremdheit wird instrumentalisiert, man grenzt sich ab. Tucholsky schildert in seinem Essay über die Kontrollinstanz Polizei die Konsequenzen dieser Abgrenzung sehr eindringlich: „Aber Gnade Gott, wenn der Einlaßheischende ein Fremder ist!.. Ein Fremder?.. Warum ein Fremder? Was will er hier? Ein Spion? ..Ein Taschendieb? Alle Fremden sind Taschendiebe. Warum bleibt der Mann nicht zu Hause und nährt sich redlich! Aha! Das werden wir gleich haben-uns entgeht nichts! Und nun geht's los. Anmeldung, Abmeldung, Genehmigung, Erlaubnis, Verweigerung der Erlaubnis, Befristung der Genehmigung...“

Überschreite die Schwelle und du bist verloren. Hier hören alle Gesetze der Vernunft, der Höflichkeit, der allgemeingültigen Formen auf. Verzaubert bist du. Frage und es antwortet dir keiner... Bitte um Formulare, sie haben keine. Zeige Papiere vor, sie sehen sie nicht. Du schüttelst den Kopf, du glaubtest du seist ein Mensch. Es ist ein Irrtum. Dich gibt es gar nicht.“ (aus: K. Tucholsky:

Und Überhaupt... Hamburg 1953, S.222-223)

Dieses Gefühl, einem Apparat ausgeliefert zu sein, die Persönlichkeit auf den Paßinhalt reduziert zu bekommen, diesem Gefühl wollte Tucholsky wohl entgegengehen, als er für seine Veröffentlichungen vier Pseudonyme — neben dem Pseudonym Tuchojksy — gebrauchte. Theobald Tiger, Peter Panter, Ignaz Wrobel, Kaspar Häuser und Kurt Tucholsky, sie alle erhielten ihr eigenes Dasein und bezeichneten, wie er es selbst nannte, „Bezirke seines Wesens.“

1922 schrieb er in einem Beitrag zur „Weltbühne“ mit dem Titel 'Wir alle Fünf':

„Aber wir stammen alle Fünf von Einem Vater ab, und in dem, was wir schreiben, verleugnet sich der Familienzug nicht. Wir lieben vereint, wir hassen vereint — wir marschieren getrennt, aber wir schlagen alle auf denselben Sturmhelm.“

Der Kriegsgegner Tucholsky sah im Krieg die fatalste Konsequenz von Nationalstolz und Abgrenzungsdenken.

Die Basis dafür sah er aber in der Unfähigkeit von Menschen über die Verfolgung eigener situativer Interessen hinauszusehen. Die Eingeschränktheit des intessengebundenen Blickwinkels spricht er in seinem Aufsatz: 'Mieter und Vermieter' nachhaltig an:

„Du kannst niemals im Wirt an den Mieter appellieren, der er doch gleichzeitig auch ist, noch im Mieter an den Wirt. Dazu fehlt ihnen beiden die Phantasie. Sie können ihre eigenen Interessen nicht umdenken... Und wollen sie auch gar nicht umdenken: Wo kämen wir denn da hin! — Ja, wohin kämen sie denn wohl..? Vielleicht sogar zu einer Agleichung der Interessen..“

Wir sind alle Mieter und Vermieter. Aber wir schlüpfen aus der einen Haut in die andere, wie wir es gerade brauchen, leer baumelt inzwischen die zurückgelassene, sie wird jetzt nicht benötigt...“ (aus: s. o. Hamburg 1953, S. 12)

Wir sind alle Fremde und Einheimische, auch hier können wir ständig die Häute wechseln, ohne zu merken, daß man es immer selbst ist. Einerseits fühlen wir uns als Opfer des Fremdenhasses, andererseits fühlen wir uns überfremdet.

Einen weiteren Hinderungsgrund, der die Häute nicht zusammenwachsen läßt, sieht Tucholsky in der Opportunität, d. h. in der Angst der Menschen aufzu-

fallen, aus der Reihe zu tanzen:

„...fassunglos steht der Fremde in der Fremde vor so viel Dummheit, Bosheit, Flegelhaftigkeit.. Und fassunglos sucht er die ausländischen Freunde auf und fragt sie: 'Aber ..wie ist es möglich..?' Und siehe, diesselben Leute, die sonst so nett zu ihm sind, die eben noch mit ihm offen und männlich über Geschäfte, Politik, Frauen und Bücher gesprochen haben, bekommen plötzlich etwas Geducktes im Blick, ein Schimmer von bösem Gewissen geht über sie hin, sie senken die Augen. Tja..! Achselzucken... Helfen können sie nicht, gute Schüler, die sich schön hüten werden, sich einzumischen, wenn der Lehrer einen aus der letzten Reihe beim Wickel hat.“ (aus: s. o. Hamburg 1953, S. 223)

Der Satiriker Tucholsky trafe in der heutigen Zeit der neu — entstehenden Republikaner — und Naziparolen ein Deutschland an, das sich mit den gleichen Problemen herumquält wie seinerzeit. Und er behielt recht, wenn er sagt: „Es ist ein großer Irrtum, zu glauben, daß Menschheitsprobleme gelöst werden. Sie werden von einer gelangweilten Menschheit liegengelassen!“

Kurt Tucholsky Yüz Yaşında

Mevlüt ASAR

Alman yazın dünyası geçen ay bir büyük temsilcisinin 100. doğum yılını kutladı. Soldan sağa tüm basın ve yayın organları bu kutlamaya katıldı. Söz konusu yazar, Kurt Tucholsky (Tucholski): Alman militarizminin Prusya mentalitesinin en keskin eleştirmenlerinden biri, bir antifaşist. Bizim ülkemizde olsa "yasaklılar" arasına girecek, adı "vatan haini"ne çıkarılacak bir yazar. Şöyle ya da böyle, yasakçı değil Batı. Yasaklanmıyor Batı Almanya'da Brecht ve Tucholsky gibi toplum eleştirmenleri. Ya benim yurdumda böyle mi? Sürmüyor mu hâlâ "Nazım'ın çilesi?"

Varsıl bir Yahudi ailesinden gelen Tucholsky, 9 Ocak 1890'da Berlin'de doğdu. Çocuk sayılacak yaşta ilk şiirlerini yazdı. Hukuk öğrenimini tamamladıktan sonra sosyal demokratların gazetesi olan Vorwärts (İleri) de kültürel eleştiriler yazmaya başladı. Yazılarındaki cesaret, açıklık, keskinlik ve gülmece (mizah) ögesi dikkati çekiyor, beğeni topluyordu. Fakat Tucholsky'yi asıl üne ulaştıran "Rheinsberg" adlı aşk öyküsü oldu.

Tucholsky'nin hümanizmi radikaldir. O politik bağlamda ödün vermeyen bir keskin zeka, boyun eğmez bir inanmışlık ve Alman mentalitesi hakkında şaşmaz bir içgüdüğü olan bir dürüstlüktür.

1915 yılında askere alınan Tucholsky I. Dünya Savaşı'nı tüm korkunçluğu ve çirkinliğiyle bizzat yaşayarak bundan çok etkilendi. Savaş sonrasında Almanya'nın içine düştüğü sefalet Tucholsky'nin savaşa karşı tavrını perçinledi. Almanya'yı savaşa iten nedenlere; emir kulu ruhu, kararsızlık, insanları aşağılama, duygusuzluk, düşüncesizlik ve dikkafalılığa karşı ödünsüz bir mücadele başlattı. Toplumun bu zayıflıklarına karşı duyduğu nefretin kaynağı hiç bir zaman hiç alma isteği değildi, aksine duyduğu kızgınlık ve sevgiydi. Mücadele isteği de, entelektüel düşüncelerden değil, hakları gaspedilen, ezilen insanla-

ra duyduğu acımadan geliyordu.

Kimler yönetti Belçika'daki saldırıları?

Subaylar! Subaylar!

Kimler komuta etti orada Prusyalı ağızıyla

Subaylar! Subaylar!

Ayakkabı boyasın Belçikalılar:

keyif bizde, sömüren biziz!

Yedek teğmen - Sayıştay'da denetçi - bir kerecik: Sezar! Ne kadar hoş!

"Kim itaat etmezse, dikerim duvarın önüne!"

(İmza) Lehmann, Bölge Komutanı."

Ve Belçikalılar insanı, bizim gibi,

bekliyorlardı sakın dördüncü yılı,

yabancı tükrüğün uzaklaşmasını.

Kimin iç yüzünü tanıdılar onlar?

Subayların! Subayların!

(Savaş Tutsağı adlı şiirden)

Bizzat yaşadığı savaşın milyonların ölümüne yol açışı ve devrimin Almanya'da yenilgiye uğramasından duyduğu sarsıntı Tucholsky'yi aynı zamanda militarizmin ve kapitalizmin en keskin ve korkulur eleştirmenlerinden biri yaptı: Gericici yönetime, cumhuriyet karşıtı yargı örgütüne, Alman gericiliğinin milliyetçi dernek ve partilerine karşı amansız bir mücadeleye girdi. Weimar (Waymar) Cumhuriyeti'nin en etkin ve köktenci demokratik dergisi olan Weltbühne'de yayınladığı "Militaria" adlı yazı dizisinde örneği görülmedik bir biçimde Alman militarizmini yoketmeye yönelik bir hesaplaşmaya girişti. Radikal bir savaşa karşı olarak 1920'lerden itibaren savaşa karşı mitingler düzenleyen bir komite kurdu.

Toplumsal dönüşümün ve sosyalist düşüncelerin bastırılması ve milliyetçiliğin güçlenmesi bir yandan Tucholsky'nin tavrının radikalleşmesine, öte yandan onun olağanüstü bir biçimde üretkenleşmesine yol açtı. Polemik, kültürel eleştiri, kitap eleştirisi, yergi, mizah türü yazıları ile şiirlerini beş ayrı takma adla, birlikte çıkardığı Weltbühne yanında daha bir çok başka gazete ve dergide yayınladı. Kabare ve revüler için çoşturucu, sarsıcı, cüretkâr ve alaycı kantolar, şansonlar yazdı:

Solgun yüzlü çocuklar

(Bir yan sokak - Batı'da)

bir küçük şov yapıyorlar avluda

çöp tenekelerinin yanında.

Peynir tenli ve sarı perçemli.

Cılız bir yeşillik

iki pencerenin önünde saksıda.

Ve turmanıyor sevcikler:

"Kışlalar, kışlalar

Güneş, ay ve yıldızlar

Dikkat, hizaya gel! İleri!

Sıra sende şimdi!"

....

Alman kederi ve Alman acısı.

Sonu gelmez daireler.

Devlet içinde devlet tefeciler

ve hep gri duvarlar.

Suçlu biziz. Kulakları çınlatan bir çılgılık.

Ama uzaktayız dünyadan.

Yapayalnızız.

Ve hep aynı şey duyduğumuz:

"Kışlalar, kışlalar

?"

(Alman Şarkısı başlıklı şiirden)

Yalnız yazmakla yetinmedi Tucholsky, aynı zamanda değişik örgütlerin politik çalışmalarına katıldı. Etkileyici konuşma yeteneğini mitinglerde, gösterilerde sosyalizmden yana ve savaşa karşı amaçları doğrultusunda kullandı. 1922'den itibaren SPD üyesi olan Tucholsky devrimci sosyalizmin savunucularından biri oldu. Daha sonraları KPD'ye olan tüm yakınlaşmalarına rağmen, kuramcı ve dogmacı düşünceye karşı çıktı, bağımsız bir sosyalist olarak kaldı. O, sınıf savaşımından yanaydı, ancak bunun "dinin yerini alacak" bir biçimde yapılmasını reddediyordu.

1924'de gittiği Paris'ten 1926'da Berlin'e geri dönerek Weltbühne'nin yönetimini üstlendi. Ancak yazı kurulu ve yayın yönetmenliği işi, bu yaratkan ve

üretken yazarı tatmin etmedi. Ayrıca Berlin'de kendisini rahat hissetmiyordu. Tekrar Paris'e döndü. Faşizmin giderek ilerlemesi ve Fransa'nın Almanya'ya yakın olması Tucholsky'yi tarafsız bir ülke olan İsveç'e geçmeye zorladı.

Politik durumun tehdit edici bir biçimde tırmanışı Tucholsky'yi faşist ve emperyalist güçlere karşı etkin bir karşı güç olarak gördüğü KPD'ye yakınlaştırdı. Bunun sonucu olarak 1928'den itibaren komünist bir kitle gazetesi olan "Arbeiter Illustrierten Zeitung"da yazmaya başladı. Bu sırada büyük bir fotomontaj ustası olan Heartwield ile birlikte en keskin ve saldırgan kitabı olan "Deutschland, Deutschland Über Alles"i çıkardı. (Almanya, Almanya her şeyin üstünde). Kitap, vuruculuğu ve polemik keskinliği açısından gerici Almanya ile girişilen o güne değin görülmedik bir hesaplaşma örneği oldu. "Deutsche Richter" (Alman Yarğıcılar) adlı atağı ise, cumhuriyet düşmanı yarğıcıları ve siyasi yarğıcıyı yere çalan bir eleştiri olup, kitap kendi türündeki yapıtlar arasında en ustaca olanıdır.

*Bay asliye mahkemesi başkanı
tutuklanıp geçirdiniz mi bir geceyi
uykusuz hiç?*

*Yediniz mi komiser beyden
hokkalı bir tekme hiç?*

*İşkence görüp çıkarıldınız mı?
sorgu yarğıcı karşısına hiç?*

*Tüm bunlardan emekli oluncaya kadar
olmadı (demek) resmen hiç haberiniz!
Fakat komünist diye gençleri avlayıp
"vatan hainliği"nden deliğe tıkmayı;
mahkemede ajanları salıverip
analar ağlayınca salonu boşalttırmayı;*

*Esrarlı bakışlarınız yukarıda
kiralık katilleri korumayı;
silahlı talimler üstüne haber*

yazanların

çanına ot tıkamayı...

*Felaketi çağırıp sefalet ve zulmü yazmayı:
Evet, siz yaptınız tüm bunları!
(Yaşadınız mı hiç? başlıklı şiirden)*

1931'de Walter Hasenclever ile son çalışmalarından biri ve tek tiyatro oyunu olan Cristoph Kolombus oder die Entdeckung Amerikas" (Kristof Kolomb ya da Amerika'nın keşfi) adlı güldürüyü yazdı. Oyun, diktatörlüğün eşliğindeki Almanya'da 1932'de ilk ve son defa sahnelendi. 1919'dan beri politik gelişmelerin sonucunu çok doğru bir biçimde sezen ve insanları uyarmayı görev edinen Tucholsky de artık yazmayı bırakmıştı. Bu yorulmaz savaşıya mücadelenin sonu boş, o güne kadar kullandığı mücadele araçları yararsız görünmeye başlamıştı. Bunu Walter Hasenclever'e yazdığı 4 Mart 1933 tarihli mektupta şöyle açıklar: "Zalim bir azınlık tarafından ezilen bir çoğunluk için savaş verilebilir. Ancak bir halka, o halkın çoğunluğunun (Yahudiler de dahil) isteğinin tersi telkin edilemez."

Tucholsky yazmayı bıraktığında sayı-

sı 2500'e varan çalışmasıyla edebi yayıncılık alanında ulaşılması zor bir zirvedeydi. Görünüşte bir gazeteci olan Tucholsky'nin asıl başarısı yazın ve şiir alanındadır. Hiç bir yazar keskin mizahı, politik bir silah olarak onun gibi kullanamamıştır. Onun "altın yürekli, ama demir dilli" adam olarak nitelenmesi bu özelliğini vurgular.

Zengin düşünceli bir polemikçi ve eleştirmen olan Tucholsky'nin stili inceden kabaya, şakadan ölümcül bir ciddiyete, arı bir Almanca'dan Berlin ağzına varan bir açılım gösterir. Ayrıca keskin ve eğitsel bir dille yazılmış, doğrudan etkilemeyi amaçlayan yeni bir şiirin "Gebrauchshyrik" in (kullanımlık şiir) de yaratıcısıdır. O aynı zamanda kitap eleştirisi, hiciv, sohbet ve şanson türündeki Alman yazınının da ustalarındandır.

Tucholsky'nin kitapları 1933'de Naziler tarafından yasaklanıp yakıldı. Adı vatandaşlıktan çıkarılan Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger ve Ernst Toller gibi ünlü Alman yazarlarının listesinde yer aldı. Tucholsky, yurtsuz, çaresiz ve Alman mültecilerin kararlı direnişinden umutsuz, sağlığı bozuk olan siyasi mülteciliğin kaderine itilmiş biçimde yaşamının son yıllarını yalnızlık içinde İsveç sürgününde geçirdi. 1 Aralık 1935'de kendinden ve dünyadan umudunu kesmiş olarak intihar etti. Onun trajik yanılıgı, kendi etkinliğine olan inancını yitirmesi idi.

Tucholsky'nin kitapları, çoğunluğu daha önce gazetelerde yayınlanmış ve sonradan yeniden işlenmiş yazılarından oluşur. İlk yapıtları onun yaşama sevincini ve coşkusunu ortaya koyar. Onun edebi ürünlerinin başında ve sonunda iki aşk öyküsü yer alır. "Rheinsberg - Ein Bilderbuch für Geliebte" (Sevgili İçin Bir Resimli Kitap) ve "Schloss Gripshelm

Eine Sommergeschichte" (Gripselm Sarayı. Bir yaz öyküsü). Özentisiz bir çöşku ile örülü bu iki öyküsünde Tucholsky günlük olayların ağırlığından ve sürekli tepki göstermek konumundan uzak kalabilmeye yaşam boyu duyduğu özlemi dile getirir. Ancak o zaman kendini tatmin edecek olgunluğa ulaşmış yapıtlar verebilecektir.

Yazarın başarıyı bir "yanlış anlaşılma" olarak algılamasından yana olan Tucholsky'nin bizzat kendisi maalesef böyle bir duruma düşmüştü. Bir gün onun Almanya'da yazdıkları üzerinde pek düşünülmeden, bir "klasik" yazara stilize edilmesi, bu "yanlış anlaşılma"nın bir işareti değil mi? İşte bu da Batı'nın öteki yüzü belki. Bugüne değin dogmacı solcular (şimdilerde hiç kalmadılar ya) Tucholsky'yi kendi reklamları için kullanırken kendilerine uygun gelmeyenleri "burjuva sapmaları" olarak bir yana bıraktılar. Tutucu edebiyatçılar ise Tucholsky'nin politik yönünü görmezlikten gelerek onu kendilerinden yayanmış gibi kutluyor, okumak istemediklerini ise "bir hümanistin soylu çabaları" olarak çarpıtıyorlar.

Tucholsky'nin hümanizmi radikaldir. O politik bağlamda ödün vermeyen bir keskin zeka, boyun eğmez bir inanmışlık ve Alman mentalitesi hakkında şaşmaz içgüdü olan bir dürtüslüktür. Tucholsky'nin dili açıklık ve kesinlikle örülüdür. Ama aynı zamanda duyarlı bir biçimde dünyaya tepki gösteren ve dünyanın kendi algıladığı görünümünün değişmesini isteyen bir insanın canlılığını taşır.

Evet, Tucholsky 100 yaşında ama hele son gelişmelerin Almanya'nın iki yakasında yarattığı ortamda çok güncel, çok yeni. Ondan Almanlar kadar bizim de öğreneceğimiz çok şey var. Yalnız bırakmayalım Tucholsky'yi. ●

BODRUM'da muhabbet başkadır. Ortakent'in

**ESKİ yalısında daha da başkadır
Aynı düşünceyi paylaşmasanız bile
denemenizi tavsiye ederiz.**

1 Mayıs'tan itibaren

iki kişi bir hafta Y / K 280.- DM.

DERGİ abonelerine % 30 indirim.

MELTEM MOTEL - RESTAURANT

Ortakent eski yalısı BODRUM

Tel: 6143 / 1236

Almanya tel.: 0209 / 493067

Kurt Tucholsky — sein Lebensweg

Agnes THORBECKE

Kaspar Hauser
Ignaz Wrobel
Theobald Tiger
Peter Panter

Kurt Tucholsky
liest

Donnerstag, am 27. Januar 1921,
abends 8 Uhr, im
Meistersaal, Köthener Straße 38,
aus eigenen Schriften.

Eintrittskarten sind zum Preise von 20,40, 10,10, 6,50 Mk.
(einschließlich Steuer) bei Bote & Bock, A. Werthm und an
der Abendkasse zu haben.

Verband konzertierender Künstler, Berlin W 57

1890 wird Kurt Tucholsky als Sohn einer wohlhabenden jüdischen Familie in Berlin geboren. Nach der Schulzeit und einem Jurastudium veröffentlicht er mit 23 Jahren zum ersten Mal Artikel in der renommierten Theaterzeitschrift „Schaubühne“ und wird einer ihrer wichtigsten Mitarbeiter. Seine Artikel schreibt er unter verschiedenen Pseudonymen: Ignaz Wrobel, Theobald Tiger, Peter Panter und Kaspar Hauser, erfundene Figuren, die stellvertretend für die Artikel Tucholskys verantwortlich zeichnen, repräsentieren ganz unterschiedliche Charaktere und Sichtweisen und führen in der Zeitschrift ein intellektuelles Eigenleben neben ihrem Urheber Kurt Tucholsky, der auch weiterhin noch unter seinem eigenen Namen veröffentlicht. Nach dem 1. Weltkrieg, aus dem er als überzeugter Sozialist und Pazifist zurückkehrt, ist er einer der bedeutendsten antimilitaristischen und antinationalistischen Publizisten. Er wird Mitglied der USPD bis zu ihrer Auflösung. Die Zeitschrift „Weltbühne“, die sich nach dem Weltkrieg zum wichtigsten Organ der linken Intellektuellen entwickelt, spiegelt in den Beiträgen der großen Schriftsteller und Künstler dieser Zeit, den nahen Unter-

gang der mit blutiger Unterdrückung auf den Weg gebrachten Weimarer Republik wieder. Schon 1922 beschreibt Tucholsky mit erstaunlicher Präzision die Gefahren einer nationalsozialistischen Machtübernahme mit allen Konsequenzen des nationalistischen Rassenwahns, 1923 arbeitet er für mehrere Monate als Privatsekretär eines Bankdirektors. Der Berliner Alltag, alle möglichen Typen — von der Sekretärin bis zum spekulierenden Geschäftsmann — finden jetzt seine Aufmerksamkeit. 1923 kehrt Tucholsky Berlin den Rücken, zieht als Korrespondent nach Paris und übernimmt 1926 nach dem Tod des Herausgebers der Weltbühne — Siegfried Jacobsohn — für kurze Zeit die Herausgeberschaft dieser Zeitschrift. Tucholsky ist inzwischen ein über die deutschen Grenzen hinaus bekannter Schriftsteller, der ohne materielle Sorgen leben kann. Er kehrt nicht mehr nach Deutschland zurück und siedelt 1929 nach Hindas in Schweden über. Von dort aus erlebt er die Ver-

brennung seiner Bücher im Mai 1933 und einige Monate später seine Ausbürgerung. Als „Staatenloser“ ist er nun Freiwill der verschiedenen Fremdenpolizeibehörden

Weder Schweden, noch Frankreich oder die Schweiz sind auf die Idee gekommen, ihn durch Ernennung zum Ehrenbürger, ein dauerndes Bleiberecht zu gewähren und ihn so vor den ständigen, erniedrigenden Problemen mit Paß und Aufenthaltserlaubnis zu bewahren. Ab 1931 veröffentlicht Tucholsky keine Zeile mehr. Die Briefe, die er in dieser Zeit bis zu seinem Tod geschrieben hat, durften erst 40 Jahre danach veröffentlicht werden. 1935 nimmt er sich in seinen Exilort Hindas das Leben. Tucholsky hat seine Lebensarbeit in rund 2500 Beiträgen für Zeitschriften niedergelegt und außerdem Chansons und drei Bücher geschrieben. Diese Bücher und die nach 1945 herausgegebenen Auswahlbände seiner Schriften sind in über zwei Millionen Exemplaren aufgelegt worden. ●

TÜRK HAT SANATI SERGİSİ

Orjinaller / Serigraf baskılar / Reprodüksüyonlar / Kitaplar

KALLIGRAPHIE AUSSTELLUNG

Originale / Drucke / Reproduktionen / Bücher

Tarih / Datum: 13. 02. — 10. 03. 1990

Yer / Ort: Zentral Stadtbibliothek Duisburg

Vurun Kitaba: Vurun Sanata

Muammer BİLGE

Toplu kırım yeri Berlin Üniversitesi değil, İstanbul'un Beyoğlu semti Mis Sokağı, yakılan yirmi bin değil, on bin kitap, yıl 1933 değil 1989. "Ülkücü Mafya" örgütüyle bağlantısı olan üç faşist, sabahın erken saatlerinde Cumhuriyet Kitap Kulübü'nün düzenlediği kitap sergisine benzin döküp yakıyorlar. Kitaplar, o canım kitaplar, her sayfasında, her satırında yazarının emeği, göz nuru olan kitaplar çayı çayı yanarak Beyoğlu'nun bu dar sokağını dumana boğuyor. Geride kalan kapkara bir yağın, tıpkı faşizmin karanlık yüzü gibi.

Yıllar öncesini anımsıyorum, ortaokul günlerini, köy kökenli sıra arkadaşımı. Üstünden dökülen eski bir ceket, yamalı pantolon, ayaklarında lastik ayakkabılar... Kıralık daracık bir odada kalıyor köylüleriyle birlikte. Yoksul ailesinin gönderdiği parayla geçinmeye çalışıyor kentte. Umarsız bir hastalığa yakalanmış, kitap hastalığına. Öykü, roman, şiir, ne bulursa okuyor, derslikte, bahçede, evde. İçi kavrulmuş insanın suya, açlıktan gözleri dönmüş insanın ekmeğe saldırdığı gibi sarılıyor kitaba. Bazen dayanamayıp derste de masa altında açıyor kitabını gizlice. Matematik dersine giren okul müdürü Cemal Bey'in gözünden kaçmıyor bu. Hışımla yürüyor üstüne arkadaşımın. Elindeki kitabı, Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan romanını çekip alıyor. Arkadaşım şaşkın... Müdür çocuğun yüzüne vura vura parçalıyor kitabı. Yere savrulmuş sayfaları bana toplatıp çöp kutusuna atıyor. "Ben sana kaç defa söylemedim mi böyle kitapları eline alma!" diye bağırıyor, akşamdan kalma içkili, boğuk sesiyle. Arkadaşım kitapları bırakmadı ama müdür Cemal Bey'e okulu bıraktırdılar. Suçu: Okulun parasını kumara vermek.

Bugün değişen nedir? Cemal Bey'in öğrenci yüzünde parçaladığı kitapları sergilerde yakıyorlar. Bu utanç verici suçu işleyenler yalnız üç-beş onursuz faşist olsa insan üzülmez. Devlet eliyle toplatılıyor, yakılıyor kitaplar! "Kitapları yakmayıp da okutacak mıyız?" düşüncesindeki yöneticilerin olduğu ülkemizde böyleli olaylarla çok karşılaşacağız. Kitabın suç aleti olarak kabul edildiği bir ülkede yazara verilen önem nedir? Sorgulama, yargılama, zindan... Hapishanede konuklamamış yazarımız var mı? Az gelişmiş demokrasinin rafa kaldırıldığı dönemlere bakınız, ilk tutuklanlar hep yazarlar, sanatçılar olmuştur.

Geçtiğimiz günlerde kitap düşmanlığının, sanat düşmanlığının bir dökümü yayımlandı. Bir daha gözler önüne getirmekte yarar var.

12 Eylül 1980'den bu yana 356 kitap toplatıldı, 20 kadarı imha edildi. Bu kitaplar nedeniyle sorgulanan, yargılanan yazar 106'dır. Yalnız Bakanlar Kurulu mu, Kara Kuvvetleri Komutanlığı da 96 yazarın 280 kitabını ordu mensuplarına yasakladı. Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Hasan İzzettin Dinamo, Abbas Sayar, Orhan Kemal, Atilla İlhan, Vedat Türkali, Halikarnas Balıkcısı, Erol Toy, Rifat Ilgaz, Necati Cumalı, Edip Cansever, Selim İleri, Muzaffer İzgü gibi yazarların bir çok kitabı bu listede yer

**Devlet eliyle toplatılıyor,
yakılıyor kitaplar!
"Kitapları yakmayıp da
okutacak mıyız?"
düşüncesindeki yöneticilerin
olduğu ülkemizde
böylesi olaylarla çok
karşılaşacağız.
Kitabın suç aleti olarak
kabul edildiği bir ülkede
yazara verilen
önem nedir?
Sorgulama, yargılama,
zindan...**

aldı. Komutanlık bununla kalmayıp yabancılara da gereken cezayı verdi. Şolohov, Gogol, Dostoyevski, Gorki, J. London, Tolstoy, Konstantin Simonov, Panait Istrati, Knut Hamsun, Hemingway, İlyah Ehrenburg gibi yazarların yapıtlarına da yaşama hakkı tanınmadı.

Bakanlar Kurulu kararlarıyla yasaklanan kitaplardan bazı örnekler de şunlar: Fikrimin İnce Güllü (Adalet Ağaoğlu), Kente İndi İdris ve Vatan Dediler (Talip Apaydın), Uzun Sürmüş Bir Yaz (Nedim Gürsel), Bir Sevda ki (Fatih Yıldız), Kökten Ankaralı (Talip Apaydın), Yeryüzünde İki Gölge (Necati Güngör), 12 Mart Fıkraları (Hasan Kıyafet), Yarın Yarın (Pınar Kür), Çelik Renkli Şiirler (Muzaffer Özdemir), Ekmeğin Şarabın Tuzun Aşkına (Ozan Telli), Rengahenk (Can Yücel), Sudaki İz (Ahmet Altan),

Minyeli Abdullah (Ömer Okçu), İşkencede Ölümün Güncesi (Nihat Behram), Oğlak Dönencesi (Arthur Miller), vb.

Tüm bunların üzerine yayıncı Süleyman Ege'nin 133.607 kitabının yakılması, olayın dehşetini göstermektedir.

Yazın alanında bu baskılar sürerken öbürleri de unutulmamalıydı. Bu dönem içinde Yılmaz Güney filmleri dışında 75 sinema filmi yasaklanmıştır. Konya Belediye Başkanlığının kararıyla 7 film afiş siyaha boyandı. 10 film ise oynayacak sinema salonu bulamadı. Bakanlar Kurulu kararıyla Yılmaz Güney'in 114 filmi yasaklandı. Yasaklanan filmlerden "Yıkılmayan Adam" filminin gerekçesi, adıydı. Sekiz Oscar, beş Altın Küre alan ünlü "Gandhi" filminin gerekçesi ise o günlerde ülkemizi ziyaret eden Ziya Ül-Hak'tı. Ali Özgentürk'ün "Su da Yanar" filmi Başbakan Bülent Ulusu'nun emriyle yakıldı. (Cumhuriyet Kitap Sergisini yakanların bu başbakanı örnek almadıklarını kim söyleyebilir?) Korhan Yurtsever ise "Zincir" adlı filminin gösterilecek salon bulunamaması karşısında kendi filmini kendisi yaktı. Salonların engellemesi nedeniyle seyirciye ulaşamayan öbür filmler şunlardır: Gece Dansı Tutsakları (Mahinur Ergün), Uçurtmayı Vurmasınlar (Tunç Başaran), Yağmur Kaçakları (Yavuz Özkan), Üçüncü Göz (Orhan Oğuz), Yedi Uyuyanlar (Zafer Par), Melodram (İrfan Tözüm), Gemileri Yakmak (Avni Kütükoğlu).

Yazından, sinemadan sonra bir de müzik alanına bakalım. Gaziantep Valiliği 1988 yılının ilk dokuz ayında 10 müzik kaseti toplattı. 12 Eylül döneminde 20 sanatçının kasetleri yasaklandı. Bazıları şunlardır: Melike Demirağ/Şenar Yurdatapan (İstanbul'da Olmak), Anadolu (Yücel Gökçe), Rahmi Saltuk (Al Şafağım), Ahmet Kaya (Başkaldırıyorum, Yorgun Demokrat, An Gelir), Zülfü Livaneli (Zor Yıllar, Hain Tuzaklarda), Selda Bağcan (Özgürlük ve Demokrasiyi Çizmek, Yürüyorum Dikenlerin Üstünde), Arif Kemal (Red Türküleri), Ayşe Şan (Yüzüğün Taşı Elmas), Talip Şahin (Suç Bizim), Yücel Gökçe (Al Şafağım), Ziya Özbay (Ozanım Ozan), Hasret Gültekin/Abuzer Karakoç (Özgürlük İçin Kavga Gönül Verdik), Rahmi Saltuk (Tanrı Baba), Ferhat Tunç/Gülhan/Haluk Özkan/Sevinç Eratalay/Zehra Arslan/Şair Ziya Özbay (Selam Sana Filistin).

Bunların dışında Grup Yorum ve Yeni Türkü grupları üzerinde sürekli baskı oluşturuldu.

Tiyatro alanındaki baskılara gelince, Nazım Hikmet'in "İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu?", Friedric Dürrenmatt'ın "Beşinci Frank", James Joyce'un "Sürgünler" adlı oyunları yasaklandı. Işık Yenersu yurtdışında N.Hikmet'in şiirlerini okuduğu için yargılandı. Genço Erkal, 3 Nisan 1981 günü gözaltına alındı. Pasaportu elinden alınan Erkal yurtdışındaki tiyatro etkinliklerine katılmadı. Ferhat Şensoy "Muzır Müzikal" adlı oyunu nedeniyle yargılandı. Şan Tiyatrosu bilinmeyen bir nedenle yandı.

Baskılardan karikatürist ve ressamlar da payını aldı bu dönemde. Atatürk Kültür Merkezi'nde açılan "Çağdaş Türk Ressamları Büyük Sergisi"nde İlahiyat Fakültesi öğrencileri serginin organizatörlerine baskı yaparak Ergin İnan'ın çıplak kadın-erkek figürlerini içeren tablosunu sergiden kaldırttılar. Aynı sergide bulunan Zeki Faik'in soyut kompozisyonunun üzerine "Senin sanatını si..yim" yazıldı. Bu olaydan bir gün sonra Mehmet Gün'ün bir tablosu çizildi ve tabloya atılan bir tekmeyle yırtıldı. Polisler ressam Bedri Baykam'ın Bukelamun Bar'ına baskın yaptılar. Turan Erol'un üç duvar panosu yine bu dönemde tahrip edildi.

Karikatürde Ali Ulvi'nin "Uçtu Uçtu"su için istenen ceza ise idamdı. "Çizgilerle Nazım Hikmet" kitabı için Müjdat Gezen'le Savaş Dinçel 19.5.1983 tarihinde gözaltına alındılar. 17 Temmuz 1981 günü Gırgır dergisi kapatıldı. Karikatürist Seydali Gönel 1981 yılında yargılandı. "Susmayacağım İşte" başlıklı bantı yüzünden 10 ay hapis cezasına çarptırıldı. Limon Dergisi'nin karikatüristleri ve Yazı İşleri Müdürleri Tuncay Akgün, Murat Kürüz, Şükrü Yavuz, Birol Vural yargılandılar.

Beşiktaş eski belediye başkanı Mümtaz Kola alandaki heykeli söktürdü. Ankara Belediyesi tarafından 1979 yılında Burhan Alkar'a yaptırılan "Atılım" adlı soyut heykel 1988 yılı Mayıs ayında çöpe atıldı. Bu dönemde bir başka hatları ise Kuzgun Acar'ın eserinin hurda diye satılmasıdır.

Ölümünün üzerinden yıllar geçmesine karşın her dönemde baskı altında tutulan N.Hikmet'in kişiliğine ve yapıtlarına uygulanan saldırıları ise bu yazının içinde ele alınmadı. Zaten saymakla bitecek gibi değil.

Bir ulusun saygınlık kazanması yöneticilerin sanata, sanatçıya verdiği önemden geçer. Ülkemizdeki onurlu yazarlar, sanatçılar ise "Yeter ki gölge etme başka ihsan istemem!" diyorlar. Kitapları yakanlara, yaktıranlara, heykelleri çöpe attırıp, tabloları tekmeyle, türkülerden korkanlara aslında acımak gerekli. Onlar tedaviye gereksinmesi olan ruh hastalarıdır. UNESCO'nun Dünya Kültürel Gelişme On Yılı'nda ne yazık ki ülkemizde durum budur. ●

Merhaba

Merhaba İlhan
İşte Enver abiyi de getirdik yanına
Şu / Dünyada / Ayrılık / Var
Ölüm / Var
İlle de / Zulüm / Var
Diyen ozanı
Gülüşünden, su içişine kadar
Halk olan adamı

Mezarlarınız biraz aralı
Ama atsan
Ulaştırırsın derhal sigaranı

İki gözüm ona iyi bak
Dünyaya küskün gitti biraz
Zemheride çiçek açmış
Acılı, suskun bir topraktır o
Seslenmezsen
Merhaba demez
Hastadır, koluna gir
Yürüyemez
Ayakları tutuk
Bağışla İlhan
Öyle ya
Senin de kaburgaların kırık

Grüß Dich

Grüß dich İlhan,
Jetz haben wir auch
Bruder Enver zu dir gebracht
Auf dieser / Welt / gibt es Trennung
Gibt es / Tot
Gibt es / Folter
Sagenden Dichter
Von seinem Lachen bis zu seinem Trinken
Der Mann seines Volkes

Eure Gräber sind ein bischen auseinander
Aber wenn du die Zigarette rüberwirfst
Dann kommt sie doch an

Mein Auglein, paß gut auf ihn auf
Ein wenig gekränkt auf die Welt ging er von uns
Im strengen Winter Blumen sprissende
traurige, stille Erde ist er
Wenn du nicht nach ihm rufst
Grüßt er nicht
Er ist krank, nimm ihn am Arm
Sonst kan er nicht laufen
Seine Beine sind gelähmt
Verzeih İlhan
Einen Moment vergaß ich
Deine gebrochene Rippen

Metin DEMİRTAŞ

"Hançer ve Lirik" adlı kitabından çeviren Yontu DİKER (10 yaşında)

Fakir Baykurt'un 60. Yaş Konuşması

Fakir BAYKURT

Değerli Konuklar, Sevgili Dostlarım!
Gördünüz, gençlik taklidi yapmadım buraya çıkarken. Yaşlılık taklidi de yapmadım. Nasılsam öyle yürüdüm geldim.

Benim gençleri destekliyorum diye adım çıktı. Bilmiyorsunuz, asıl gençler beni destekliyor. Söylediklerimi, söyleyeceklerimi Almanca'ya çevirmesi için genç arkadaşım Selçuk Ceylan'ı buraya çağırıyorum.

**Benim için düzenlediğiniz
bu büyük toplantıyı,
bir alçakgönüllülük
gösterisi
olarak değil,
vicdanımdan yükselen bir
zorunluluk olarak,
Sabahattin Ali'nin anısına
armağan etmeme izin
vermenizi
rica ediyorum
sizlerden**

60. Yaşım için toplanan sizlere birkaç söz söylemek için çıktım bu sahneye. 1929'un hangi ayında, gününde doğdum bilmiyorum. Ama 60 oldum. Beni kutlamaya gelen sizlere, bu toplantıyı düzenleyen dostlarıma teşekkür ederim.

Sayın Belediye Başkanı Josef Krings'in kişiliğinde, tam on yıldır içinde yaşadığım Duisburg halkına teşekkür ederim. Herr Krings'le meslektaşız. Kendisi aynı zamanda öğretmendir. Benim 60. Yaş toplantıma kalkıp geldi, hakkımda güzel sözler söyledi. Bir çok karşılama, uğurlama, bir çok tören, toplantı; yarım gün de okul! Düşünüyorum, Belediye işlerini ne zaman yapar acaba? Demek ki Duisburg halkı kendi kendini yönetiyor. Bunu kutlarım.

Teşekkürlerim çok: Şehir yönetimine, Kültür Müdürlüğü'ne; Halk Yüksek Okulu - VHS Şehir Kitaplığı; Gençlik Kültür Merkezi - Kiebitz, Arbeiterwohlfahrt - AWO'ya; bütün kültür kuruluşlarında çalışanlara; Kuzey Ren Westfalya Kültür Bakanlığı'na ayrı ayrı candan teşekkürler... Burada benim için çok değerli sözler söyleyen yazarlara, ta Türkiye'den gelen Leyla Erbil'e, Duisburg'da doğup bugün Marl'da yaşayan Hans van Ooyen'e; sanatçı dostlar Deniz Türkalı, Sabri Uysal ve Karl Adamek'e ayrı ayrı teşekkür ederim.

Sevgili Dostlarım, Değerli Konuklar!

Bu görkemli toplantı kuşkusuz beni çok sevindiriyor. İlginiz, sevginiz, zor anlatılır derecede mahçup ediyor beni. Ama aynı zamanda üzüyor. İnsanoğlu karmaşık. Ben de karmaşık bir insanım. Sevineceğim yerde üzüyor, hatta acı duyuyorum.

Şimdi sizlere 14 yaşımda ilk şiirimi yazdığım gün sevinçten nasıl uçtuğumu, öğretmenliğe başladığım dağ köyünde, herkesin küçümsediği yalın insanlardan öğrendiklerimi, ilk öykülerimi, romanlarımı yazarken bana pek çok yardım eden önceki kuşak yazarlarını teker teker anlatmak isterdim. Bugün Türkiye'yi köy, kasaba, şehir dolaştığım sendikacılık yıllarını, birbirinden özverili öğretmen arkadaşlarım, ilkokuldan, ortaokuldan sonra ileri okullara gidemeyen öğrencilerimi, bunlar arasında ilerleyip başarılı olanları anlatlak isterdim. Bugüne kadar yurtda, yurt dışında gençlerden, işçilerden oluşan çok sayıda dostlarım içinde yazı yazmaya atılanlar karşısındaydım duyduğum hayranlığı, bütün bunlarla birlikte sevdiğilerimi, sevdiğilerimi, geniş bir mozaik oluşturan yaşamımın güzelliklerini istekle anlatmak isterdim. Ama biliyorum zamanımız sınırlıdır, hem de içimi nice yıllardır yakıp kavuran bir acı buna engel olmaktadır.

Dostlarım;

Bu acımı kısaca sizlere anlatacağım. Şu anda kekeleyen dilim buna yetmese de, sizler aydın kişilersiniz, anlayacaksınız. Sonunda bana hak vermenizi dileyeceğim.

Başka ulusların ve Almanya'nın yazınlarında olduğu gibi, Türk yazınında da değerli yazarları var. Bunlar içinde ben sıradan biriyim. Gövdem biraz daha yaşasa bile, içlerine canımı koyduğum yapıtlar, şurada sekiz on yıl sonra solup gidecektir. Yapıtları yaşayan, kendileri erkenden ölmüş yazarların bolluğu bizdedir nedense! Şimdi sesi onlardan biri olan Sabahattin Ali'den söz edeceğim.

Sabahattin Ali, büyük bir imparatorluk yıkılırken 1907'de Gümüşine'de doğdu. Annesi hasta idi. Subay olan babası, savaşları yitire yitire İstanbul'a kadar çekilip askerliği bıraktı. Bundan sonra yoksul düştü. Balıkesir yanlarında çerçilik yaptı. Oğlunu yanına alıp köyle ri dolaştı. Sabahattin Ali, yurdunun gerçeklerini erkenden öğrenerek büyüdü. Belki bilirsiniz, yoksulluk çocukları küçük yaşta olgunlaştırır. Kimini de

okuyup yükselmeye iter. Sabahattin Ali canını dişine taktı, sınavlar kazandı, Türkiye ve Almanya'da öğrenim gördü. Ancak çok varsıl olanların kullanabildiği olanakları yakalayıp değerlendirdi. Çeşitli Anadolu şehirlerinde Almanca öğretmenliği yaptı. Aynı zamanda şiirler, öyküler, romanlar yazıyordu. Daha sonra görevini Ankara'ya aktarıp Devlet Konservatuari'nde çevirmen ve dramaturg olarak çalıştı.

Ben de bu dünyanın yollarına yoksul bir çocuk olarak düştüm. Hatta diyebilirim Sabahattin Ali'den daha yoksulduum. Yazmaya küçük yaşta heveslendim. Türk ve dünya yazarlarını, öğretmen olmak için girdiğim Köy Enstitüsü'nde okumaya başladım. Bunlar içinde en çok da Sabahattin Ali'den yararlandım.

Onun yapıtları bana, bir takım yazı inceliklerinden başka, çok önemli bir düşünüş ve davranış biçimini öğretti: Ailemin ve köyümün yoksulluğundan, bunlar kendi kusurlarımızın sonucu imiş gibi utanırdım. Sabahattin Ali, bozuk toplumsal koşullar sonucu olan yoksulluğun kötü yönetimler yüzünden sürüp gittiğini sezdi bana. Yoksulluktan kurtulmak için utanmak değil, tam tersine, halkla elele verip adaletli bir dünya kurmak için savaşmak gerektiğini kavradı. Yazı sanatının büyük gücüdür bu. Ona çok teşekkür borçluyum.

**Alman yazını da
epeyce evladını
genç yaşlarda toprağa verdi.
Schiller
46'sında gitti.
Kleist 34'üneydi canına
kıydığında.
Yetenekli Wolfgang Borchert
26'sında öldü veremden.
Alman dostlar
bizim acımızı daha iyi
anlayabilirler**

Ama dostlarım, ne yazık, bu değerli yazar ancak 41 yıl yaşayabildi. Öyküleri, romanları, yığınsal değer taşıyan politik yazıları hükümeti dehşetli ürkütüyordu. "Marko Paşa" gazetesinde, "Gün" dergisinde çıkan, sonra "Sırça Köşk" adıyla kitaplaşan masalları için bile evik çabuk toplatma kararı aldı hükümet.

Bu büyük yazarın yokedilmesi için şeytanca tuzaklar hazırlandı. Sabahattin Ali kurtulabilmek için oradan oraya yer değiştiriyordu. Bir sürü dava açılıyordu hakkında. Sık sık tutuklanıp cezaevine kapatılıyordu. Cezasının biri biterken öbürü başlıyordu.

Fransa ya da İtalya'ya gitmek için pasaport istedi; vermediler. Uzman bir ajan, cezaevinde ona sokularak, Trakya sınırından gizlice Bulgaristan'a geçmeye inandırdı. 12 Nisan 1948 günü, sınıra yakın bir meşelikte, kitap okurken, başına sopayla vurup yaşamına son verdi. Planlanan ölüm gerçekleşti. Yağmur, güneş ve kar altında kalan ölüsünü çobanlar 10 ay sonra buldular. Gözlükleri hâlâ duruyordu. Uzman ajan, bu kıyımı kabaran ulusal duyguları nedeniyle yaptığını söyledi. Mahkeme kendisine sadece dört yıl ceza verdi. Bir yıl yattı, af çıktı. Şimdi emekli. Boğaziçi'nde bir köşkte yaşıyor.

Böylece Sabahattin Ali, yazarlığının yalı yolunda kalakaldı. Ben ondan 22 yıl sonra doğdum. Yaşamayı sürdürüp 60'ıma geldim. Şu anda sanki onun payını kapmışım da yaşıyormuşum gibi, tedirgin edici duygular içindeyim. Kendisini sağlığında hiç görmedim. Şimdi zaman zaman düşlerimde görüyorum. Bilirsiniz ölümler yaşanmaz. Bana "Ağabey" diyor. Gönlümdeki yeri sürekli büyüyor; ben ona "Baba" diyorum. Böyle bir yakınlıktır aramızdaki. Bu yüzden büyüktür acım.

Alman yazını da epeyce evladını genç yaşlarda toprağa verdi. Schiller 46'sında gitti. Kleist 34'ündeydi canına kıydığında. Yetenekli Wolfgang Borchert 26'sında öldü veremden. Alman dostlar bizim acımızı daha iyi anlayabilirler.

Sabahattin Ali'nin uzun yıllar Türkiye'de adı anılmadı. Yazın tarihçileri, antoloji düzenleyicileri onu yok saydılar. Kitapçılar kitaplarını basamadılar. Yoksul halkımız onun ışığından yoksun kaldı. Öldürülmesinin üstünden 41 yıl geçti. Hâlâ bir mezar taşı yok. Gömüldüğü yer belli değil.

Sevgili Dostlarım!

Şimdi, benim için düzenlediğiniz bu büyük toplantıyı, bir alçakgönüllülük gösterisi olarak değil, vicdanımdan yükselen bir zorunluluk olarak Sabahattin Ali'nin anısına armağan etmeme izin vermenii rica ediyorum sizlerden. Benden çok ona yakışır bu güzel toplantı. Eğer izin verirsiniz, acım biraz hafifleyecek. Hem de duymakta olduğum mahçupluk üstümden kalkacak. Bu onurlandırma ona yönelmeli, alkışlar ona, onun gibilere yönelmelidir.

En geç 1999'da, insanlar ve uluslararası barışın, sonsuz kardeşliğin ve bütün ülkelerde demokrasinin gerçekleştiği, göçmenliğin, göçmenlikten doğan sorunların, yabancılığın, yabancı düşmanlığının kalmadığı güzel günlerde buluşmak dileğiyle sizleri yeniden selamlıyorum. Hepinize yeniden teşekkür ediyorum.

Fizik ötesi bir şiir denemesi

"Dergi"nin 16. sayısındaki "Ezel'in İnsanları"nı olumlamak amacıyla yazılmıştır.

Faşizmin,
dayanak yapabilmek için
Kutsadığı,
Ve bu nedenledir ki
Ona, güç veren
En temel,
En kaynak, düşüncesidir
Önyargı.

Ve yine açıktır ki,
Faşist olmak değildir,
Önyargı sahibi olmak.
Faşist olmanın anlamı ise;
Çokça ve çürütmüş cinsinden,
Önyargıyı
Kullanabilmenin inceliğidir;
insanlığın zararına,
otoriter makinanın yararına.

Uykusundan, silkinip,
ayağa dikilen,
yenilmeden önyargılar...

Tepeden, tırnağa,
Faşizmi,
Mezara gömmek,
Olanaksızdır.

Olanaksız, denemenin
Güzelliği;
Düşüncelerde kıvılcım,
Kalplerde ateş;
ince bağırsaklarda yaşam ise:
Bütünde, umut
Umutta doğum
Doğumda eylem
Eylemde kurtuluş
Kurtuluştaki mutluluktur ki,

Donkişotluk olsa bile;

Adı...

Unutmayın!

Ve böyle aşıldı

Ancak,

Akıla,

pranga vuran

Özgürlüğe,

burgulu çizme giydiren

Ortaçağın Faşizmi!

Hilmi BİNGÖL

Struga Notları

Yüksel PAZARKAYA

28. Struga Şiir Akşamları bu kez 24-27 Ağustos tarihleri arasında yapıldı. Korktuğum başıma geldi. Princeton Üniversitesi'nin 1989 güz sömestri için yaptığı yazar-konuk profesör çağrısını kabul ettikten sonra, Struga yazısı için yolculuk öncesi masaya oturamaya çağımı biliyordum. Yine de son ana değin umudumu korudum. Ama işte Princeton'un nefis kampüsünde oturup Struga'yı yazmak da varmış yazgıda.

Puerto Rico'yu 110-120 mil süratle yoklayan Hugo nun birkaç gün içinde uralara da uzanabileceği haberleriyle, yine birkaç gündür ardi arkası kesilmeyen, bardaktan boşanırcasına yağın yağmurla daktilodaki kağıdı sümsük eden Struga'nın sıcak, günlük güneşlik günlerini, güzel gecelerini anımsamanın da bir işlevi oluyor böylece.

Rahmetli dostum Tahsin Saraç anlatmıştı ölümünden bir hafta kadar önce Ankara'da. Bir kokteylde Yugoslavya'nın büyükelçisi kendisine yaklaşarak elindeki kağıtta yazılı adımı göstermiş. "Tanıyor musun? Bu yıl Struga'ya Türkiye'den bu kişiyi çağıracağız, ne dersin?" diye sormuş.

"Çıplak Kayada Çimlenmek" adlı son kitabımın sevinci parlıyordu gözlerimde. Koca Tahsin, derdim kendisine. Ve o Kaca Tahsin, çocuklar gibi sevinen ve sevincini utançla saklamak isteyen, bana hep saklayamamanın güzelliğini yaşatan bir dostumdum. Yine çok seviniyor, ya sevinim belli olursa, diye aynı zamanda sevincini saklamaya çalışıyordu. "Yaşamımca üç dostum için şiir yazdım" dedi, kitabımı imzalamış uzatırken. "Aziz Nesin, Orhan Asena ve senin için."

Tahsin'in Yugoslav büyükelçisine verdiği yanıtı böylece dolaylı olarak anlatmak istedim. Ve 28. Struga Şiir Akşamlarına Türkiye'den resmen çağrılı olarak katıldım. Kırk ülkeden sekseni aşkın şair gelmişti yine. Bense, yıllardır dost ve arkadaşlardan sözlü, yazılı izlediğim Struga'ya ilk kez geliyordum. Dünyanın cennet köşelerinden birine geldiğimi kendi gözlerimle de gördüm.

Bir gün önce Üsküp'e geldim. Başkonsolos Çetin Beyin, müsteşar Feridun Beyin ve diğer görevlilerin yakın ilgisiyle karşılaştıktan kivanç duydum. Üsküp'ün Türk çarşısını, Osmanlı hanlarını, camilerini gezdim. Kendisi Torbeş olan Makedonya müftüsü Hacı Yakup Efendiyle uzunca bir görüşme yaptım.

Makedonya nüfusunun yaklaşık yüzde kırkı, Yugoslavya nüfusununsa yüzde

yirmiden fazlası Müslüman. Ama Türk nüfus, göçlerle azala azala ancak yüz bin biraz üstünde kalmış. Yugoslav Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nde laiklik ilkesinin nasıl işlediğini biraz öğrenmek ilginç oldu. (1982 anayasamızdaki büyük iç çelişki bu ilgiyi körükliyor.)

Benimle görüşmesinden kısa bir süre önce Türkiye'yi de ziyaret etmiş olan Hacı Yakup Efendi'nin açık sözlü konuşmasından, Yugoslavya'daki laiklik konusunda —benim gibi bilmeyen biri için— önemli bilgiler edindim.

Din ve devlet işleri bizdeki gibi sözde değil, gerçekten birbirinden ayrı. Müftüsünden, sıradan hafızına kadar hiç bir din görevlisinin devletle bir bağlantısı yok. Müslüman halk, Üsküp/Makedonya, Titograd/Karadağ, Priştine/Sırbistan ve Sarayevoda —benim gibi bilmeyen biri için— önemli bilgiler edindim.

Hepsinin ayrı ayrı kurulları ve meclisleri var. Müslüman birlikler yeni bir iç anayasa hazırlığı içindedir. Örneğin, eski iç anayasaya göre, müftüler ömür boyu seçilirlerken, yeni tüzükleriyle belirli bir süre için, belki dört yıl için seçilecekler.

Müslüman halk gereksinimine göre, Kuran kursları ve Üsküp'te kısa bir süre önce açılan İsa Bey Medresesi (İmam-Hatip Okulu) gibi okullarda din adamlarını yetiştiriyor. Sarayev Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yüksek öğrenim görebiliyorlar. Üsküp Üniversitesi'nde de İlahiyat Fakültesi açılması için Müslüman Birliğin girişimi var. Ama Suudi Arabistan'da, Kahire El Ezher'de ve Ankara İlahiyat Fakültesi'nde de Müslüman Yugoslav öğrenciler yetiştiriyorlar.

Hacı Yakup Efendi, çocukların din eğitimi için kursların okul zamanında düzenlediği, okul tatillerinde çocukların gerçekten tatil yapmalarını istediklerini söyledi. Ancak din dersleri zorunlu olmayıp, ana babanın isteğiyle, on yarıdan büyük çocukların ayrıca kendi istençleriyle veriliyor.

1982 anayasasının hem laiklik maddesini içermesini, hem de din eğitimi zorunlu hale getirmesindeki derin çelişkiyi bu vesileyle bir kez daha düşündüm. Ama Türkiye toplumu ta 1950'den beri sürekli olarak Atatürk'ün laiklik ilkesini kemiren yönetimlerin elinde de-

ğil miydi? Son anayasa bu işi tamamlamış oluyor.

Bütçe konularında da Hacı Yakup Efendi açık konuştu. Vakıflarının müslüman halk tarafından yapılan bağışlar dışında, Libya, Suudi Arabistan gibi ülkelere yardım aldığını belirtti. Rabıta örgütünden yardım aldıklarını açıklamada hiçbir sakınca görmedi. Doğallıkla müslüman halkın sadaka, fitıra, zekat, kurban gibi bağışları da vakfın belli başlı gelir kaynaklarını oluşturuyor. Devletin parasal ve örgütsel bağı olmayınca, inanç konularına hiçbir biçimde karışmadığını belirtti.

İslamın yalnız ibadetten ibaret olmadığını, yaşanması gereken bir din olduğunu söyleyince ve sosyalist bir düzende ne ölçüde yaşandığı sorusuna da Hacı Yakup Efendi açık biçimde inanç, itikat ve imanın her düzende bireyler tarafından istendiğince yaşanabileceğini, kendilerinin bunu yaptıklarını söyledi. Bütün gelir kaynaklarının ve vakfın gücünün Üsküp'deki camilerin bakım ve onarımına yetmediği anlaşılıyor. Gezdiğim Osmanlı camilerinin hepsinin yoğun bakıma gereksinimi var.

STRUGA AKŞAMLARI

Struga şiir akşamlarının açılışında Makedoncaya çevrilmiş Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan dizeler okunması sevindirici bir başlangıç oldu. Dağlarca dizelerinin önemini —bilindiği gibi Dağlarca aynı zamanda Altın Çelenk Ödülü'nü aldı— daha sonra Yugoslavyalı Türk arkadaşlarla, İzzet Saraylı'le konuşmalarında daha iyi anladım.

Son yıllarda Türkiye'den resmen gönderilen isimlerin Yugoslavya'daki sanatla, yazınla ilgilenen aydın, yazar, sanatçı Türkler üzerinde hüznün biriktirdiğini saptadım. Geçmişte Dağlarca, Anday, Saraç, Tamer, Uyar gibi şairlere alışmışlar. (İsimlerin eksik olduğunu biliyorum, ama hem eksiksiz bir liste için olanağı yok şu an, hem de uzun bir isim listesine gerek yok.)

Son yıllarda gelen kişilerin, özellikle resmi yoldan gelenlerin çoğu Türkiye içinde bile pek bilinen adlar değilmiş. Yalnız, aynı zamanda çeşitli ulusların ozanlarıyla ilişki kurmaları mümkün olmamış.

Buna karşılık Dağlarca, Anday vb. şairler, hem şair kişilikleriyle, hem aydın kişilikleriyle geldikleri yıllar Struga'nın odağını oluşturmuşlar. Elbette bu Türkiye'nin ve Türk şiirinin en iyi biçimde temsil edilmesinin yanı sıra Yu-

goslayva Türklerinin de göğüslerini kabartmış. (Gerçi geçmişte resmi yoldan gelmemelerine karşın, Struga'ya gelip, Yugoslavya'daki Türk aydınlarına Stâlinci söylevler çeken Türk şairlerinden yakınanlar da az değil.)

İzzet Saraylıç de benzeri yakınmalarında bulundu. Hatta bu yakınmalarını, Struga'da tanıştıktan sonra çok sevdiği Melih Cevdet Anday'a adadığı bir şiirle dile getirdi:

EY GELECEK MUTLU İNSANLARIN ÖNDERİ MELİH

Ey, gelecek mutlu insanların önderi Melih, düşmedi bir daha yolun bizim buralara. Unutmuyorum artık yüz çizgilerini.

Çeşit çeşit kişiler geliyor gelmesine, ama yok yüzlerinde gelecek mutlu insanların çizgileri.

Yıldızlara selam duruyor onlar, yitirmiyorlar hava alanında bavullarını.

Onların şiirleri de işte öylesine, niçin yazarlar, anlamak ne mümkün.

(Genç Üsküplü yazar Alaettin Tahir ile birlikte çevirdik bu satırları.)

Struga Şiir Akşamları, Mladinov Kardeşlerin "Güneye Özlem" adlı şiirleriyle açılır. Güneyi İstanbul simgeler bu şiirde. Bu kez de Yugoslavyalı sanatçıların okuduğu bu şiirle başladı şenlik.

İzzet Saraylıç'ın de, henüz hiç görmediği İstanbul üzerine güzel bir şiir var. Önümüzdeki yıl İstanbul Kitap Fuarında Saraylıç'ı de aramızda görmek umuduyla bir de bu şiiri alıyorum yazıma.

İSTANBUL GÜNLERİ

*İstanbul günlerim üstüne
söylenti çeşit çeşit.*

*Biri der orada
politik olaylara karışmışım.*

*İkincisine göre
bir aşk serüveni geçmiş başımdan*

*Üçüncü söylentiye söz eder
hatta uyuşturucu işlerinden.*

*İstanbula hiç gitmediğim gerçeği üstünde
tabi kimsecikler durmadı.*

Struga'dan —ödül töreni Ohre'de— bu yıl Altın Çelenk Ödüllü Avusturyalı şair Thomas Shapcott'a verildi. Saraylıç'ın İstanbul günleri üstüne muhtelif söylenti olur da, önemli bir ödülün de söylentileri olmaz mı? Söylenti, bu yıl ödülün siyasi bir gerekçesi olduğunu yaydı Struga'da. Avustralya'da çok sayıda Makedonyalı göçmen yaşıyor. Yunanistan ile Yugoslavya Makedon Cumhuriyeti bunlara sahip çıkmak için çekişiyorlarmış son zamanlarda. Bunun için Altın Çelenk bir Avusturyalıya verilirken, onunla birlikte beş-altı Makedon asıllı Avusturyalı şair de çağrılıydı Struga'ya. Onlar da anadilleri olan Makedonca şiirlerini okudular. (Söylen-

tinin benden kaynaklanmadığı üstüne yemin ederim!)

Bu yıl Türk şiirini temsilen Ohli gölünden Drina nehrinin çıktığı yerde köprüde ben de şiir okudum. Ştruga akşamları bittikten sonra çağrılı şairler çeşitli kentlere dağılınca, Üsküp'e gittim. Kurşunlu Han'da yapılan okuma akşamına katıldım. Bitmekte olan yazın nefis bir gecesinde hanın avlusunda bütün görkemiyle Osmanlı mimarisinin havasını, Osmanlı kültürünü soludum.

Bu tür şenliklerde beni en çok insanlar ilgilendirir. Yeni insanlar, sanatçılarla tanışmak, yeni dostlar edinmek. Bu kez de öyle oldu. İzzet Saraylıç en başta geliyor. Diğer ülkelerden ve Yugoslavya'dan yeni yeni yazar ve şairlerle tanıştık. Ama en büyük kazanım, çoğunun isimlerini ve bazı yapıtlarını daha önceden bildiğim Yugoslavya'daki Türk yazar arkadaşlar oldular. Necati Zekeriya, Şükürü Ramo'nun eksikliklerini duydum. Necati Zekeriya ile yalnızca bir mektup ilişkimiz olmuştu. Ama onun Yugoslavya Türk yazınına katkıları hâlâ canlı olarak yaşıyor. Yine eskilerden adlarını ve yapıtlarını bilip, bu kez kendileriyle tanışabildiğim Nusret Dişo Ülkü ile Hasan Mercan, artık ustalık dönemlerini yaşıyordu. Musret ile birlikte Üsküp Birlik Gazetesi yazarları arkadaşların yakın ilgi ve dostluklarını unutmayacağım.

Üsküp radyo ve televizyonunun Türkçe yayınlarından Avni Engüllü Selaattin Ayvaz, genç şair Alaettin Tahir Yugoslavya gezimin kazançlarından. Yine genç yazar ve şairlerden Reşit Hanadan, Yeni yapıtlarında gelişerek sürdürüyor yazma serüvenini.

Gerçekten de yüzbinin az üstünde bir azınlık nüfusunun böylesine nitelikli bir yazını yaratıp, sürdürmesi her türlü övgü ve desteğe layiktir. Bu coşkunun sürmesi, Türkiye'deki dergi ve gazetelerin, yayınevlerinin bu arkadaşlara daha sıcak bakmalarına bağlı biraz da. Bu arkadaşlar, yüzönlük nüfustan çıkabilecek okur potansiyelinin fazlasına hak kazanıyorlar yapıtlarıyla.

STRUGA SONRASI

Bu yazıyı 28. yılında Struga Şiir Akşamlarının ufak bir değerlendirmesiyle noktalamak istiyorum. Bir kez uluslararası düzeyde dünyanın en sürekli ve en büyük şiir şenliklerinden birini gerçekleştirmek, bunu 28 yıldır aksatmadan sürdürmek, başlı başına bir başarıdır. Bunu saptadıktan sonra, bu şenliğin genel, eleştirel bir değerlendirmesini, şenliği 25 yıldır yakından izleyen ünlü Yugoslav şairi İzzet Saraylıç'den istedim.

"28 yıl... Bilmem çok mudur bu kadar yıl... Struga ideal düşündü ve bunca yıldır da böyle düzenlendi. Kendi kentim Sareyevo'da ben de birkaç şenlik düzenlememe karşın, örneğin 'Sareyevo Şiir Günleri' ki, o da 25. yılını kutladı, korkarım Struga, daha çok neyin şiir olmadığını gösterme fırsatını buldu. Buradaki, birazcık şiir sanayi.

Asansörde birden on meslektaşla karşılaşınca, insan iyice paniğe kapılabilir. Ve hepsi de, haydi Sheakspeare olmasa bile, en azından bir Nazım Hikmet, ya da ne bileyim kim sanıyor kendisini. Ama hepsi de yazar, işte çağdaş şiir bu. Belki aralarında bir dahi de bulunuyor, umarım en azından.

Bu tür şenliklerin daha az sayıda çağrılıyla düzenlenmesini isterdim. Ev sahipleri için de sanırım bu daha iyi olurdu. Böylece daha çok şiir dinleme ve şiiri daha çok dinleyiciye ulaştırma olanağı doğardı, mikrofonlar da zaten bunun için değil mi... Bir, ya da on kitap yazmış herkesin, birilerine, halkın bölümüne seslenebilsin diye mikrofona çıkarmaya hakkımız yok. Korkarım ki bu yolla dinleyiciyi şiirden soğuturuz.

Şiir ciddi bir iştir, benim için en azından. Mikrofon da ciddi bir şeydir. Uygur çağımızda her şey değerini yitirdi. Mikrofon da, şiir de, sanat da, hatta yaşam da bütünüyle. Bu yüzden işte, yeniden değer hakını verme (rehabilitasyon) savaşımı gerekmektedir, her yerde her işte, işte buradakinde de. Değerlerin yeniden hakkına kavuşması için uğraşılmalıdır, yoksa korkarım kendimize karşı çalışmış oluruz.

Kuruluşundan beri geçen 28 yılın en az 25'inde katıldığım bir romantik şenliği soruyorsunuz benden. Galiba çok eleştirel bir tonla konuştum. Struga'nın çok fevkalade yanları da var, bir Türk yazarının mikrofonuna konuştuğuma göre, bu da Struga...

Struga, yalnız Yugoslav şiirinin değil, en başta Makedon şiirinin tanınmasında çok büyük katkılarda bulundu. Struga, Türk şiirinin tanınmasına da önemli katkılarda bulundu. Gerçi Türk şiirinin buna gereksinimi yoktu, zira onun tanınmasını geçmişte başta Nazım Hikmet olmak üzere, bir kaç büyük şair sağladı. Biz burada, yaşayan iki büyük Türk şairini tanıdık: Melih Cevdet Anday ve F.Hüsnü Dağlarca. Şiirleri bizi büyüledi. Bir gecede yalnız küçük Struga'yı, Yalnız Makedonya'ya değil, bütün Yugoslavya'yı fethettikler. Biz Yugoslav şairleri onları sürekli olarak okumakla kalmıyoruz, onlar gelmeyince üzülüyoruz da. Üzülüyoruz, acaba ne olabilir gelmemelerinin nedeni diye. Evet, Türk şiirinin yaklaşmamızda payı çok büyük. Ama ben de doğrusu çok zevcelik ettim, burada kesiyorum..."

Bu yıl Struga'ya onur konuğu olarak Yaşar Kemal bekleniyordu. O da gelmedi, geleceğini bildirmiş. Ne kadar sevindim işitince. İzzet Saraylıç ile akşamlarımıza katılıydı, o da mutlu olacaktı, Saraylıç'ı çok sevecekti ve bizi de mutlu edecekti.

Yaşar Kemal'in "Binboğalar Destanı" Makedoncaya çevrilmişti. Bu nedenle Struga'da da onur konuğu edilecekti. Ama henüz işitmediysen, buradan bildireyim, Yaşar ağabey, sözüne ve beğenisine güvenilir yazar, şair arkadaşlar çevirinin çok güzel olduğunu söylediler.●

Princeton, eylül/ekim 1989

Tomris Uyar ile Söyleşi:

Lamartin Caddesinde Bir Gün Dökümü

Hüseyin AKDEMİR

Tomris hanım, dilererseniz söyleşime ze güncel bir konuyla daha doğrusu sizin açınızdaki çok güncel bir konuyla başlayalım. Sizinle sayın Aziz Nesin arasındaki sürtüşmelerin nedenlerini ve TYS'ndaki son gelişmeleri sizden dinleyelim.

Bir kere şöyle bir yanılı var; ben YS'ni eleştirirken Aziz Nesin'i eleştirmiyorum. Amacım, YS'nın işleyişine ve konulara eğilişindeki aksaklıklara değinmekti. Aziz Nesin'in adından bile söz edilmiyor. Üstelik ben bir insanın tek başına bir sendikayı temsil ettiğine de inanmıyorum. Çünkü sendika kolektif bir iştir. Aziz beye özellikle iftirada bulunmak isteseydim herhalde sendikayla ilgili bir şey olmayacaktı, yani ayrıca bir iftirada bulunurdum ki, bu aklımın ucundan bile geçmez. Çocukluğumda, genç kızlığımda severek okuduğum, saygı duyduğum bir yazar. Kısaca Aziz bey hakkında herhangi bir iftirada bulunmam, ya da onu çıkarıcılıkla suçlamam söz konusu olamaz. Yapmam da böyle bir şey. Üstelik birtakım arkadaşların 2000'e Doğru dergisine verdikleri açıklamalarda gördüm ki, sendikaya en hafif eleştiriler getiren benim. Aziz beyi zaten kimse eleştirmedeği gibi ben sendikayı da en az eleştirenlerdenim. Bu yüzden bu hakareti neye borçlu olduğumu anlamış değilim. Sendikanın kurucu üyelerindenim, Aziz beyle yıllarca beraber çalıştık, hatta kendisi çalışmalarımın ötürü sık sık övmüştür beni. Benim sendikayı eleştirmemdeki amacım, sendikanın telif hakları konusuna yeterince eğilmediğini vurgulamaktı, hâlâ da öyle düşünüyorum. Nitekim düşündüklerim doğru da çıktı. Çünkü yeni yönetimin ilk toplantılarında birinde Adnan Özyalçın'ın hemen acilen bir Telif Hakları Kurulu oluşturulmasını önerdiğine göre demek ki yokmuş böyle bir şey.

İkinci bir olay da geziler konusu: Ben Aziz Nesin'in bir yere gitmesi ya da çağrılması için sendika başkanı olması gerektiğine inanmıyorum. Böyle bir iftirada bulunuyorsam, ayrıca, aptalca bir iftirayla karşı karşıya geliyorum demektir. Kendisi uluslararası bir yazarımızdır. TYS başkanı olsa da olmasa da her yere çağrılabilir, bundan herhangi bir çıkarı olamaz. Üstelik o sendikada çalışmak son derece güçtür bunu biliyorum. Çünkü parası az olan bir sendika. Demek ki Aziz bey bu işi ilerici bir sendikanın başkanı olmak keyfinden kabul

etmiş olabilir. Bu bir eleştiri değil, çünkü başka hiç bir çıkarı olamaz bu işten. Kendisi biraz da otoriter bir insan, belki de böyle bir sendikanın başkanı olmak hoşuna gitmiştir. Bizi —beni ve arkadaşlarımı— “niye gelip hesap vermiyorlar” diye suçluyor. “Hodri meydan” diyor Aziz bey “gelsinler hesap versinler, alçaklar, namussuzlar, hainler” diyor, ki kendisi bir iftirayla karşı karşıya. İyi de ben yapmadığım bir şeyin hesabını vermek zorunda değilim ki. Neyin hesabını vereceğim? Üstelik de ayağına çağırıyor bizi. Sendika Genel Kurulu ya da Olağanüstü Kurultayı bir Halk Mahkemesi değildir. O çağrıya uymam bir onur meselesi. Etmediğim bir iftiranın benden hesabı sorulacak. Ben de tepkisel bir insanım, gerçi Aziz bey kadar gözükara bir insan değilim ama...

Peki Tomris hanım; “ben yapmadığım bir şeyin hesabını vermem” diyorsunuz. Öte yandan bu olay günlerce haftalarca gazete ve dergilerde yayımlanıyor, kamuoyuna yansıyor. Eğer böyle bir olay yoksa bu gürültüler niye?

Aziz bey söylüyorsa doğrudur diyorlar. Hiç kimse sözkonusu 2000'e Doğru dergisinin o sayısını doğru dürüst okumuş değil. Aziz bey “iftira ediyorlar” dediği için herkes de, herhalde iftira ediyorlar diye düşünüyor. Yoksa koskoca yazar neden böyle bir şey desin ki? Bizim dergiye gidip Doğu Perinçek'e Aziz beyi şikayet ettiğimiz hiç bir şekilde doğru değil. Demek ki yanlış bir yazardır, o daha doğrudur kanısı ağır basıyor. Bu daha da üzücü benim için.

Sendikanın kurucu üyelerindenim dediniz. Aziz beyin söylediği diğer bir şey de: “Sendika üyelerinin birçoğunun yılda bir kez bile sendikaya uğramadıkları gibi, sendikanın yerini bile bilmeyen sendika üyelerinin bulunduğunu, ilgilenenlerin az olduğu” görüşleriydi. Katılıyor musunuz bu görüşlere?

Katılıyorum. Orada haklı. Yalnız bunun nedenlerini de bilip söylese. Yani ben sendikaya gidip tanıdığım kimselerle karşılaşmayınca, sadece tanımadığım genç insanlarla ne yapabilirim ki? Tamam, bu genç insanlar çok değerli kişiler olabilirler, ama benim anlamadığım anlamda, ya da bana yakın olan edebiyatçıları yok ki sendikada. Bunların hiç biri de uğramıyordu. Bunun üzerine düşünmemiz gerekli. Hiç birimiz aidaımızı doğru dürüst ödemiştük. Üstelik de çok cüzi bir rakam. Ödememizin nedeni de gizli bir anlaşmaydı, centilmence bir anlaşma. Çünkü istifa edersek nede nini açıklamak zorunda kalacaktık. Oysa bu sendika ilerici bir örgüttür, zedelememek gerek. Aidatı ödememek istifa için pekâla bir neden olabilir.

Yalçın Pekşen'in Aziz Nesin'le yaptığı bir söyleşisinde Aziz Nesin o “vicdan” meselesiyle ilgili olarak; “sözkonusu insan, erkek de olsa aynı lafı söyledim” demişti.

Erkeğe de söyleyebilirdi ama, burada bence ağır olan erkek (kadına söylediği belli de) erkek olsaydım da yine de benim yokluğumda söylenmemeliydi. Çünkü beni hedef seçmesinin nedeni galiba o gün orada bulunmayışımdır. Bu bana daha da tuhaf geliyor. Yani benim cevap verecek durumum olmadan edilmiş bir hakaret var. Ben de orada diyebilirdim ki, bence insanın vicdanı beynindedir. O zaman ben elimi beynime koymuyorsam beni bir de beyinsizlikle mi suçluyorsunuz? Diyebilirdim çünkü, sizlikten geliyor. Vicdan-sızlığı belirtiyor. “Demek istemiştik” diyor. Vicdansızlık yoktur beyinsizlik vardır gibi bir şey. Bir de tabii Türkçede böyle bir deyim yok, vicdan yerine elini başka bir yerine koymak deyimi. O zaman ne demek istediği açık açık belli oluyor. Ben yakıştıramadım. Hakikaten üzülüm. Kızdım da hem. Şimdi ben kendisine karşı bir dava açtım. Davaya Gülçin Çaylıgil, Öznur Gündoğdu ve Dr. Mehmetcan Köksal

bakıyorlar. Avukatlarım bunlar yani. Aslında böyle bir davayı açmamdaki amacım, insanların başkaları hakkında ağızlarına geldiği gibi konuşmalarını gerektiğini anlatmak. Hele bir yazarın, ki kelimeleri çok iyi ölçüp biçmesi gereken bir yazarın, böyle; "ağızma geldi, dilimi tutamadım" diye bir şeyler söyleyip olayı geçiştirmek istemesi olmaz. Üstelik yazılı metin bu.

Feminizm hareketi son yıllarda Türkiye'de epeyce hızlandı. Acemiliklerine rağmen, daha henüz yerli yerine oturmamış olmasına rağmen, yine de seslerini şu ya da bu biçimde duyurabiliyorlar. Sizin kadın olarak Türkiye'deki Feminizm hareketi hakkındaki görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?

Feminizm, —DERGİ'de de yazmıştım— benim için çok zor. Çünkü çok çeşitli gurupları, çok çeşitli bakışları içeren bir hareket. Burada lezbiyanı savunmaktan, köy kadını savunmaya kadar, onun ekonomik haklılığını savunmaya kadar geniş bir yelpaze var. Bu yüzden insanlar "feministim" demekte güçlük çekiyorlar. Benim anladığım öncelikle işçi kadınların haklarını savunmaktır. Denebilir ki bu erkek haklarını da savunmaktır. Değil, çünkü kadının doğası gereği, çocuk doğurmak, emzirmek, erkeklerle eşit ücret alıp almamak gibi ekstra haksızlıklara uğradığı bir dünyada yaşıyoruz. Yani, bir savaş oluyor önce kadınlar işe alınıyor, savaşın bitiminde yine önce kadınlar işten atılıyor. Bunların hepsi yaşandığı için kanıtlanmış bilimsel gerçeklerdir artık. Demek ki kadının kadın işi olmasından gelen bir fark var. Daha fazla sömürülen bir kesim. Sınıf demiyecem çünkü kadınların da çeşitli sınıfları var. Kadın deyince ben bütün kadınları anlamıyorum zaten. Bir kesim. Köylü kadınlar aydın kesim kadınlar arasında son derece farklı. Kendi haklarından habersiz, kocası anlatırsa anlayacak, anlamazsa bilemeyecek. Şimdi bunu şöyle diyemeyiz; erkekler de, kadınlar da mutlu olurlarsa herkes eşit olur. Belki erkeklerin tek tek değil de erkek ideolojisinin istemediği haklı olarak itiraz ettiği konular var, erkek olarak haklı yani. Yıllar boyunca elde ettiği hakları bir çırpıda elden çıkarmak istemeyecektir. Ama bunun için savaşmak isteyen insanların dünyada savaşmış olmaları gerekir. Bence Türkiye'de gördüğüm tanıdığım feministlerin bir kısmının en büyük hatası —bir kısmının diyorum—, rahat bir hayat içinde zorlukları düşlemekten doğuyor. Oluşmuş çok çalışan insanlar da var tabii, şimdi artık ilgi gittikçe de artıyor. Ama birazcık ütöpik bir tavır seziyorum ben bunun içinde. Yalnız, yaşadığımız dünya bugünlerde o kadar çabuk alabora oluyor ki, artık onlar da bir yıl öncesine kadar çok daha bilinçli davranıyorlar.

Tomris hanım, Türkiye'nin saygın

bir yazarı olarak, kadın olarak neden bu feminist örgütlerden birine katılıp çalışmalar yapmıyorsunuz?

Her şeyden önce ben olanaklarım ölçüsünde yeri ve zamanı gelince yazılarımda bu konuya değiniyorum. Bir feminist örgüte girip çalışmalar yapmak konusuna gelince: Toplu iş yapmayı çok severim. Örgütlü bir insanım ve çok disiplinliyimdir. Ama ben Türkiye'de çalıştığım örgütlerin hiçbirinde ne yazık ki çalışma disiplini görmedim. Bir de buna acemice bir deneyden geçme eklenecekse bu yaştan sonra onu kaldırabileceğimi zannetmiyorum. Yani benim üye olacağım herhangi bir örgüt, hangi konuda olursa olsun, profesyonel bir örgüt olmalı. Oradaki herkesin ne dediğini anlamalıyım, onlar da benim ne dediğimi anlayabilmemiler. Böyle bulanık bir ortamda çalışmayı anlayamam. Söz gelimi şöyle diyebilirim: Ben tabii ki transseksüelin de, lezbiyenin de haklarının korunmasını isterim, insan olarak isterim. Ama ben transseksüellerin haklarının korunması için bir örgüt kurmayı düşünmem. Onları sonuna kadar desteklerim. Benim için öncelik taşıyan daha önemli konular var. Bu yüzden feminizm benim için ne yazık ki biraz ikinci planda kalıyor.

Tomris hanım, siz öyküler, denemeler, Gündökmeleri yazan, çeviriler yapan bir yazarınız. Gündökmeleri nasıl doğdu? İlginç, ilginç olduğu kadar da size özgün şeyler bunlar. Hem biraz da öykümsü şeyler galiba.

Gündökümüne ben 1974-75 yıllarında başladım. Her şeyi hikayeye dökmek mümkün olmadığı için, yani sanat adına kendimi zorlamak yerine, o günü, o günkü olayı hakettiği yeri ona başlı başına vermek kaygısıyla başladım. Hikayeleştirmek gibi bir şey yapmadan. Yani Gündökümünde okuduğunuz her şey, tarihiyle, günüyle doğrudur. Hikayede böyle söz veremem. İstedğim gibi değiştirme hakkına sahibim çünkü. Herkesin bildiği ancak paylaşılabilir konular Gündökümüne giriyor.. Değiştirilebile-

cek gerçekler, çok yanlış gerçekler de öyküde kullanılabilir. Demek ki, teknik olarak ben, değiştirilebilme olasılığı olan gerçekleri öyküye, değiştirilemeyecek ama çok çarpıcı bir gerçeği de Gündökümüne yazıyordum. Bir de hapishanelerdeki insanların yazdıklarından anladığım kadarıyla Gündökümüne okurken biriyle konuşuyor gibi olduklarını yazıyorlar. "Yalnız kalmadım okurken, siz yanımda gibiydiniz" diyorlar. Bir yerde amacıma da ulaşıyorum tabii ama, öyküyü okuyan kişinin "Tomris Uyar gelmiş karşımda oturuyor işte" diye düşünmesini de istemem doğrusu. Yani ben ölmüş de olabilirim, yabancı da olabilirim, beni hiç tanımamış da olabilirdi. Öykülerimdeki malzemeye bakıp, daha profesyonel okurluk isteyen kitleye seslenmek istediğim ortaya çıkarılabilir sanırım. Bazen bir cümle olabilir beni harekete geçiren, bazen bir söz, bir insanın giyimi olabilir. Mesela o olayı hiç yaşamayan bir okur, buna rağmen okurken: "Benim başımdan da bu olay geçti ama, böyle değildi" diyebilmesi, yani kendi olayını da soyutlayabilmesi.

80'li yılları geride bırakıp 90'lı yıllara başladık. Geriye dönüp baktığımızda, ki bu son on yılın bir özelliği de baskıcı yıllar olmasıydı, edebiyatımız açısından ele alıp o yılların bir özeti yapmak mümkün mü? Neleri getirdi, neleri götürdü söz gelimi?

Şimdi tabii yıllarla konuşmak biraz zor. Çünkü o yılların arkasında yine yıllar var, belli bir birikim var. Birden bire o yıllarda değişikliklerin olması zor da... yalnız şöyle bir şey denilebilir belki; eskiden sadece 80 değil, biraz daha geriye 70'li yıllara gidelim. Bir mesaj iletmek sanılırdı, mesaj düzgünse, düzgün iletiliyorsa o bir edebiyat eseri sayılırdı. Özellikle 80 sonrası, sadece mesaj iletmek değil, mesajı nasıl iletmenin de önemli olduğu gündeme geldi. Bunun üstüne düşünen insanlar "bireycilikle suçlandılar" diyelim. Oysa artık edebiyatın iç sorunlarıyla ilgilenmeye başladı insanlar. Söz gelimi artık "köy edebiyatı" diye bir şey kalmadıysa, biraz da bunun üzerine düşündükleri için kalmadı. Köyde geçen bir roman olabilir, şimdi de yazılabilir ama, her halde bu 1960'da yazılan bir köy romanının havasında ve dilinde olmayacaktır, edebi kaygılar taşıyacaktır. Bir de galiba daha çok edebiyatla ilgilenmek kaygısını duydu insanlar 80'li yıllarda. O çektiğimiz sıkıntılarımızdan olacak herkes şöyle bir geriye mi baktı, yoksa neleri yanlış yaptığını mı baktı, işte orada kendiyi de, topluma da bir hesaplaşma oldu. Edebiyatın öz meseleleri daha bir önem kazandı gibime geliyor. Yalnız buna bazı eleştirmenler kaçış

da diyebilirler. Kaçış hiçbir zaman olmadı, çünkü devletimiz maalesef edebiyatın ne olduğunu bazı eleştirmenlerimizden daha iyi biliyor. Yani bir baskı mekanizması geldiği zaman hepimiz aynı derecede suçlu olabiliriz.

Son bir soru Tomris hanım. Bu sorunun biçimi de biraz değişik. Soru da değil aslında. Ben size önceden seçtiğim 10 anahtar kelimeyi tek tek okuyacağım, siz fazla düşünmeden o anda spontan olarak kelimenin sizde neleri çağrıştırdığını en fazla iki cümleyle yanıtlamaya çalışın. Örneğin ben he-men "dayak" diyorum.

Çaresizlik belirtisi.

Aziz Nesin

Gülmece yazarı.

Papatya

Ne yazık ki, bir öykü kitabımın adının bir parçası. Fakat şimdilerde Semra Özal'ı çağrıştıyor, yani sevimli bir çağrışımı yok.

Türkçe

Değişmez tek aşkım.

Kedi

Onurluluk, bağımsızlık, kendiliğindenlik.

Gorbaçov

İstedğim kadar iyi bir çağrışım bulamayacağım. Bu çok önemli çünkü.

Arabesk

O kadar çok kullanıldığı için kavram karışıklığına neden olacak bir kelimeye benziyor. Bir örnek vermek gerekirse; entellerle alay eden insanların entel olduklarını, arabeskle alay edenlerin de arabesk olduklarını düşünüyorum. Aslında kelime bana göre sınırlarını da yitirdi.

Kadın yazar

Kadın olarak doğmuş bir yazar olsa gerek.

Entelektüel

Kültürünü vücuduna sindirmiş kişi.

Şairler grevi

Gecikmiş ve haklı bir ilke. Türkiye'de bir protesto geleneği yerleşik olmadığı için yanlış anlaşılabilir ama, haklı bir tepki, doğru bir karar.

Teşekkürler Tomris Uyar.

Tenin Duyumsadığı

Muhlise ERGÜN

"Sancılı ve Derin bir uykudan Uyanışın izleriydi gözlerimde ve gözaltlarımda Uzayıp giden. Kıyısına yeniden dönülmüştü İşte yaşam denizinin Bu ulaşmak mı oluyordu geri dönüşü belli değildi. Ayrımına varmak içinse henüz erkendi. Ve düşünüyorum ben: oysa diyordu, asıl yapılması gereken ve kesin bir son da beklemeden Uzaklaşmak kıyıda açılmaktı yani sonsuzluğuna doğru denizin"

Saat 12.20, henüz sekiz yüz kilometre sürecek o yolculuğumun çok az bir kısmını kat ettim, ray ve tekerleğin akıp giden seyrine sığınarak. Trenleri tanıyordum musunuz acaba? Yaşamızın belirli parçacıklarında nasıl bir yer tutarlar? Gitmek istediğiniz yere varabilmek için yapılmıştır onlar, gidersiniz... Sonra.. geri dönüşleri vardır onların, dönmek istememişseniz bile. Daracık kapılarını açıp sizi inatla beklerler peronlarda. Ulaşamadığınıza, daha ulaşmadan, geri dönüşlerin korkusuyla hatırlarsınız onları.

Bunlar sizinle ilgilidir, size aittir yalnızca.

Ve ben işte tam bu saatlerde, dönüş korkusunu iyiden iyiye hafifleten duyguların zaman zaman sakın ve belirli aralıklarla ürkek ve heyecanla çalkalanan dalgaları arasında, nispeten rahat denebilecek "sonuncu" yolculuğumu sürdürüyorum. Hava epeyce sıcak, derecenin civası en azından 25'in üstünde olmalı, içerisi dayanılacak gibi değil. Pencereleri sonuna dek açıyorum. Oturduğum koltukla karşısındakini birleştirip uzatıyorum ayaklarımı. Uykun mu var! düşüncelerimin tatlılaştırdığı başımmı ağırlaştırdı? bilemiyorum. Ve aklımda, düşüncemde yalnız o var. Nasıl oluyor bir an için bile olsa uzaklaşıyor? İnsan zamanın bir saniyesini bile başka bir olaya kaptıramaz mı? "Ne bunun böyle olması, ne de düşüncelerinde tek onu yaşayıp gidişin, seni şaşırtmamalı kızım" diyordum kendime. "Önce o senin yüreğinde var. Sıradan yerleşmeye benzemiyor onun kalbine yerleşmesi. Diyelim, vücutta kanı dolaştıran kalbin pompalama görevi sonsuz olamıyor. Ondan geçiyor her şey.

Ve o ...kilo ağırlığı bir kuş kanadı hafifliğiyle taşıyor yüreğim. Bakalım bu yolculuk nasıl bitecek?

Hayret, ilerledikçe kesintiye uğramaya başlıyor güneş, yukarıda giderek çoğalıyor ve aralardaki boşlukları yamamaya başlıyor bulutlar. Hava 6 dakika önce, gökyüzünün bir başka altında onca sıcakken, trenin camlı bölümüne yapışmaya başlıyor birden, rüzgarın, dikey düşüşünü kırdığı damlacıklar.

Yüreğimde ve düşüncemde taşıyıp durduğum "O'nu yaşamak" bir an bile kesintiye uğramıyor bu garip doğa olayıyla. Garip mi? Garipliği aslında biliyorum. Ama, siz hele tutun kendinizi benim yerime koyun bakalım nasılmış "o"nu yaşamak. Koyabileceğinizi hiç te sanmıyorum. Bakın devam ediyorum, siz yağmur yağıyor deyin, hem de bardaktan boşanırcasına. Ben tanrının göz yaşları diyorum, hem de bardaktan boşanırcasına. Sevdamıza ağlıyor, onun yüreği de dayanamadı, sevginin bunca-

O tanrı ki, çullanmış koskoca gövdesiyle dünyamızın üstüne ve neleri neleri görmüş. Ama tutamadı gözyaşlarını, ağlıyor tanrı, hem de hava bu kadar sıcakken ve aniden beklenirmiydi başkası.

Düşüncelerim yolculuğumla birlikte akıp gidiyor, öğle sonrası, dolu dizgin, deli dizgin, hat değiştiriyor bir sonraki durakta trenim, sonra bir uyku doluyor, ağırlaşan gözlerim. Gözlerim yine ne gördünüz? Görmeyin, görmeniz gerekmiyor her şeyi... Güzel, iyi, temiz olmayı. İsteyenler oynasın birileriyle kedinin fareyle oynadığı gibi sizin sorununuz olmasın onlar... Terbiyeli maymun gibi pistte oynatılan olmasın sizi rahatsız eden. Ama göz bu, hem de üstünde gittiğim raylar kadar derin çizgileri olan, neleri yaşamış ve yaşayacak, fakat yaşamın hep güzel yönlerini görmeye çalışın, bu çabıyla yıprandıktan sonra bir uyku doluyor ve onların değerini bilenler... Onlara gitmek gerekir diyorum, değerini bilenlere. Hem de içinde coşku, sevinçle... Kompartimana bir kondöktörün girdiğini ve bilettime ilişkin bir şeyler söyleyip gittiğini sonradan fark ediyorum, gülüyorum. Trende olduğumu, trenleri unutuyorum, ama artık yeter, unutmak istiyorum.

Hani hiç alışmadım deyip dolup dolup taşan Ne tek başına sevince benzeyen ne de bir hüznü yankılayan Ve "inanın anlatılmaz bu, yaşanır yalnızca dediğim" atışlarıyla işte atmaya devam ediyor yine sana doğru yüreğim.

Bakalım diyorum yeniden, bu yolculuk nasıl bitecek?

Felsefenin Başlangıcı, Doğu, Korku, Birey

Selâhattin HİLAV

Felsefe, belli bir somut varlığa, bir ti-kelliğe; bir imgeye, bir tasarıma bağ-lı olmayan, ondan sıyrılmış olan düşün-cenin ortaya çıkışıyla başlıyor. Bir somut ve tikel varlığa yönelik olmamak; onda bulunmamak ve kendine dönmüş olmak felsefenin iç-başlangıç noktası; onu öteki düşünce biçimlerinden ayıran dögümsel - nokta. Başka bir deyişle, imge değil de genel ve soyut düşünce yani kavram ortaya çıktığı zaman felsefenin başladığından söz edebiliriz.

... Tin (felsefe, halkın kendi bilinci, ya-sallık, bireysellik, kültür, vs.), kendi belirlenimlerini ve görece bağımsızlığını içinde taşıyor kuşkusuz. Ama, daha genel bir çerçeveyin belirleyiciliği; insanoğ-lunun dünyayı ve kendini işleyip yoğur-ması, maddesel etkinliği; kısacası *praxisi* olmadan bu ortaya çıkışları kavramak hayli güç. Ne var ki, sözünü ettiğimiz eklemlemeler ve dolayimler (praxis - e-konomik üretim ve koşulları - bunlardan kaynaklanan, görece bir bağımsızlığı olan, bunları etkileyen ve hatta toplumsal bütünü ya da oluşumun kurucu öğe-leri olan kültür yani üstyapı gerçekleri) irdelenmeyecek bu notlarda. Yalnızca, felsefenin başlangıcının, Doğu'nun, korkunun, bireyin iç belirlenimlerinin betimlenmesine ve saptanmasına yö-nelmek söz konusu.

Hegel'e göre felsefesal düşünce tüm-elik olarak, kavram olarak, öz olarak or-taya çıkar; varoluş tarzının temeli budur. Düşünce daha önce, çeşitli biçimle-re bürünmüş olabilir, (bu bakımdan Hegel'de düşünce ile felsefe arasında çok önemli bir fark var); mitoslarda da, din-de de, düşünce işleyişiyle karşı karşıyayız, ama burada düşünce, tasarımın, imgenin, tikel varlığın; yani *doğanın* içindedir henüz; ondan sıyrılmamış, kendi bağımsızlığını kazanmamıştır. Tikellik, sınırlanmışlık demektir; bir başka deyişle, özgürlüğüdür ve aynı za-manda kendisinden başka bir yerde, bir yabancı varlıkta bulunmak demektir (dinde, mitoslarda ve ekleyebiliriz *ideo-lojide* bulunmaktadır.) Ama doğallıktan, tikellikten, başka yerde olmaktan sıyrı-lıp kendine dönen, kendi yanına gelen, kendi yurdunda yerleşen düşünce, bu edimiyle birlikte, tümelliğe, özgürlüğe kavuşuyor; kendi başınlığını ediniyor; bir başka deyişle, *töz* oluyor. Yani artık, dünya düşünceden başlayacaktır; düşünce dışındaki bir varlıktan başlama-yacaktır; onunla sınırlanmayacaktır.

Böyle bir görüş, hiç kuşkusuz haklı olarak, felsefeye, dıştan verilmiş bir şeyin (mitos, din, otorite, ideoloji) eleştirilmesi görevini yükleyecektir. Gerçi Hegel felsefesinin böyle köklü bir eleştiriden çok, yaşadığı çağın kurulu düzeni-ni haklı çıkarmaya ulaştığı söylenir ve bu, bir bakıma doğrudur. Ama aynı felsefenin buna ters bir doğrultuda (eleştir-el / sol / devrimci) "geliştirilmiş" oldu-ğunu biliyoruz. Ya da Aleksandre Kojè-ve gibi bilgin - düşünürlerin, Hegel'i bir tanrıtanımaz ve maddeci filozof olarak yorumladıklarını da biliyoruz. Her hal-de, Hegel'in canlı ve güncel yanı, bu son-ucu yorumlardadır.

Özgürlük ile felsefe arasında, kökçe bir birlik, beraberlik var. Halk ve birey kendini özgür olarak koymadığı sürece, felsefenin varlığından söz edilemez. İnsansal varlığın (Hegel tin der buna), do-ğal olandan (duygu, istek, tutku, korku) sıyrılmadığı ve bunları aşip daha yüksek bir düzeyde örgütlenemediği yerde, yani gerçek anlamıyla bireyin ortaya çıkma-dığı yerde yoktur felsefe ve olamaz.

Doğu bize bu sıyrılmamışlık görünü-münü sunuyor; daha doğrusu, bu sıyrılmamışlığın olduğu yere, özgürlüğüdür ve bireysizliğe *Doğu* diyoruz.

... Doğu dediğimiz böyle bir bütünsellik-te, böyle bir özde, ne gibi belirimlerle (tezahürlerle) karşılaşıyor ve karşılaşı-labilir? Özetle şöyle denebilir: Bu bütün-sellikte, düşünce saydam değil; kendini göstermiyor; tek yönlülükten (verilmiş nesneye yönelmişlikten) sıyrılıp sınırla-rını kaldıramıyor. Bundan ötürü düşün-cenin tabanını, eleştiri değil, inanç oluş-turuyor; düşüncede özgür bir devinim yok, özgürlük yok; yani düşünce kendi-sinden başlamıyor; olumsuzlama olarak değil, bir dış gerçeğin olumlanması ola-rak ortaya çıkıyor. (Hegel Çinlilerden söz ederken "eşittirler, ama özgür de-ğildirler" diyerek, bütün geleneksel Doğu için geçerli olan ilginç bir saptamada bu-lunur.)

Bu düşünceyle donanmış olan insan teki, kendini gelip geçici bir şey, varlığı kendinde olmayan ve kendinden başla-mayan bir varlık, bir görüntü; özsellik taşımayan bir varoluş; kısacası bir ilinek olarak görecektir. Yani, dışındaki bir tö-zün (doğa, sonsuzluk, tanrılar ya da tan-rı ve Hegel'e eklemeler yapalım: Devlet, cinsellik, toplumsal yer —mekki—) kar-şısında bir ilinek olarak duracaktır; va-roluşacaktır. Gerçek anlamda bir birey

olmadığı için iradesini tözsel bir gerçek olarak tanımayacak ve tanıtmayacaktır (kabul ettirmeyecektir).

Despotluk ve onun duygu ve heyecan alanındaki tabanını oluşturan *korku*'-nun kaynaklarıdır bunlar. Doğu'da in-san teki, iradesinin irade olarak kabulle-nilmesinin değil, isteğinin nesnesini her ne olursa olsun elde etme peşindedir. Burada, dolayımından (iradelerin karşılık-lı olarak kabullenilmesi demek olan ya-sadan) geçmek; onunla dolayımınmak diye bir şey yok; bir kör döğüşü ve *keyfi-lik* içinde herkesin her istediğini elde etme savaşı söz konusu. ("Gücü gücü yetene" deyiminde belirtildiği gibi.) Bu da, korkunun ve onunla birlikte kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkan ikiyez-lülüğün, gizli kapaklı iş çevirmenin, açık göz lülüğün, kaytarmacılığın, öyle olmadığı halde öyleymiş gibi *görünme-nin*, yalanın, övünmenin, övmenin, al-datmanın, *temel kategoriler* olarak ya-şama egemen olmasına, genellik kazan-masına yolaçacaktır. Bu durumda, bir iç ahlaksallığın, vicdanın, toplumsal ahlak-ın bireyi belirlemesi değil, cezalandırılma korkusu ve cezayı atlatma umudu söz konusudur; temel psikolojik güdüle-nimlerdir bunlar.

Doğu'nun eski bütünselliğinin çözü-lüp dağıldığı; yasanın yokluğunu doldu-ran korkunun ve töresel yaptırımların geçerliliğini yitirdiği, bütünselliğin öteki dengeleyici öğelerinin etkili olmaktan çıktığı ve üstelik bu durumun üzerine yasa, toplumsal ahlâklılık ve vicdan yani iç ahlâksallık üzerinde temellenen Batı ilişkilerinin, yani kabaca kapitalist ilişki-lerin (bu, kapitalizmde yasaya ve vicda-na aykırılık yok demek değildir) getirdi-ği olanaklar eklendiği zaman Doğu'lu insan tekinin (açık göz lülüğün, kurnazlı-ğın) inanılmaz serüvenleri de başlaya-caktır. Başka bir deyişle, bütün öteki ya-şam alanlarında görüldüğü gibi, burada da, eski ve artık parçalanmış tözün (din, inançlar, töreler) yeni ilişkiler ve onların getirdiği olanaklarla örtüşmezliği ortaya çıkacaktır. Yani yeni biçim, eski ve köh-ne tözle (hiçbir zaman tamatımına elenip ortadan kalkmaz bu töz) yani içerikle örtüşemeyecektir; ortada, indirgenemez bir "uymazlık" süregidecektir. Siyasal yaşam, sanat ve edebiyat, cinsellik, gi-yim kuşam, davranış biçimleri, hep bu yeni biçim ve eski içerik aykırılığını göz önüne seren kasvetli örneklerini yinele-yip duracaktır.

Hegel'in Doğu'da, Batı'daki anlamda

“vicdan yokluğu”ndan ve yalnızca cezalandırılma korkusundan söz etmesi, özellikle Batı darbesi altındaki Doğu’da daha belirgin bir anlam kazanır. Gerçekten de, naylon pirinç yapmak, zeytinyağına makine yağı karıştırıp ihraç etmek, öldürücü etkileri olan ya da beklenen etkilerden hiçbirini göstermeyen ilaçlar hazırlayıp satmak, bataklık araziye ruhsatsız ve kaçak inşaat yapıp kadın, erkek ve çocuk çacuşun ölümüne yol açmak gibi etkinlikler ve “girişimler”, başka türlü nasıl açıklanabilir?

Daha önce, ilksel olarak dinde ve devlette (tözde) bulunan insan tekinin (Doğu’daki durum); yani kendi başına varlığı olmayan, dünyayı kendinden başlatmayan, ama yine de tarihsel - toplumsal bir bütünsellik içinde görece bir dengede yer alan Doğu “birey”inin iki yüz yıldır, eski tözden yeni bir töze (töz-birey, yani ilineksellikten çıkıp tözleşmiş kişi tipine ve onun bütünselliğine) kendini aktarmaya çalıştığı bir toplum düşünelim. Bu sefer de, Batı’nın ilineği olma sözkonusu olacaktır burada... (Doğulu insan teki, bir söz değişimini gerçekleştirmemişse ve içinde bulunduğu bütünsellik köklü bir değişimden geçmemişse). Çünkü Batı serüvenini yaşamadan, yani *töz-birey ve kişi* olmadan onu özümlemenin olanaksız olduğu (ideolojinin iddiasına rağmen) kendini somut yaşamda her an gösterecektir. Böylece yabancı bir bütünselliğin içindeki ilineksellik; yani ilineğin ilineği olma durumuyla (*katmerli ilinekleşme*) karşı karşıya kalacağız. Başka bir deyişle, bu durumda Doğulu insan teki, hakkı olmayan bir yerde bulunmak isteyecek; bunun için eğreti ve beyhude çözümler bularak (açıkgözlük, kurnazlık ve taklit kategorilerinin alanıdır burası) dinin duracaktır. *Taklit*, görüldüğü gibi olmamak ve olduğu gibi görünmemek, eski korkunun yerini alan yeni korku yani yabancıardan korkmak ve kendi gerçeklerini onlardan saklamak; işine geldiği zaman Doğulu, işine geldiği zaman Batılı olmak; bu katmerli ilinekleşmenin temel belirlenimleri olarak ortaya çıkacaktır. Doğu’nun Batı’ya yönelmek isteyişinin, yani genellikle Batıcılık hareketlerinin kendinde (nesnel) varlığıyla bilinçsel yansıması yani kendini *sanması* (ya da Hegelci anlamda fenomenolojik yani) arasındaki örtüşmezlik buradan kaynaklanıyor denebilir. Böylece burada, eski tözünü yadsıdığı halde, ondan (köklü bir bireysellik değişimi, nitel bir toplum - ekonomik dönüşüm gerçekleşmediği için) hiçbir zaman kurtulamayan; her iki töze de bağlıymış gibi görünen bir *kalp bireysellik*’in yırtılış söz konusu olacaktır. Ama bu yırtılma, bağdaşık (homogène) bir birey varlığında ortaya çıkmadığı, yüzyeide kaldığı için yaratıcı ve trajik bir bir olumsuzlanmayı ve dolayısıyla daha yüksek bir düzeye çıkıp gelişmeyi, yani aşmayı getirmeyecektir; gerçekleştirmeyecektir. Bu yerinde sayış, aynı gerçeklerin, olayların, birbirinin kopyası olan kişilerin

sürekli olarak yinelenmesinde; bir çeşit gülünç *zamansızlık*’ta; bireysel ve toplumsal bellek yokluğunda kendini gösterip duracaktır.

Ama ilineksel olan insan teki, aslında, kendisinin hiç bir zaman gerçek bir varlığa değil, ancak bir görünüşe sahip olduğunu için için bilmektedir. Bundan ötürü, örneğin siyasal alanda, yüz yaşındaki politikacılardan hâlâ bir şeyler beklemek; yaptıkları eski ve feci yanlışlara rağmen onlardan bir şeyler ummak; onları yanlışlarından sorumlu tutmamak; bir düşüncüyü temsil ettikleri için değil, yalnızca ortada *görüldükleri* için onları önemli kişiler olarak görmek de aslolanın varlık değil, görünüş olduğu düşüncesinden kaynaklanıyor denebilir. Burada ilk bakışta tek kişiye veriliyor gibi görünen önem, son çözümlemeye, insanın ve bireyin hiçliğinin kabullenilmesi karşısında, görünüş olarak sürekliliğine duyulan bir hayranlıktan başka şey değildir. Yine burada, bireyin içsel ve tözel varlığı değil, sürekli olarak görünmesi önem kazanmaktadır. Böylece, çok yaşayan ve görünmekte ısrar eden bir kimsede, töze o ölçüde çok benzediği için beklentilerin ve önemsenmenin konusu olacaktır.

Gazete, film ya da televizyonda görünmenin hayranlık uyandırması da bu bağlam içinde açıklanabilir. İlineksel olan insan teki, bir ikinci varlığı olan görüntüyü, yazıya da imge olarak gazete, filmde, televizyonda gördüğü zaman şaşırarak; kendi uçuşu ve geçici varlığının bu dışlaşmasına karşı sınırsız bir hayranlık duymaktadır.

Düşünce ve bilim alanında, Batı etkisindeki Doğu, kendi ilinekselliğine sarılarak sahte ve taklit bir dünya yaratmaya çalışacaktır. Bilim ve düşünce adamı, eleştirel bir tavırla ve kendi başına varolan bir “birey” olarak davranamayacak, ideolojinin yardakçılığını yapacak; “evet efendimcilik”ten ileri gidemeyecektir. Somut yaşamda ise, üniversitelerde ya da okullarda, birbirinin ayağını kaydırmak, “hulus çakmak” tavrılarının dışına çıkamayacaktır. Entrikalar çevirerek, oda, masa, iskemle, kidem mücadelelerine, hiçbir özgün düşünceye sahip olmamanın zavallığı eşlik edecektir. Ve “ithal” edilen düşüncelerle, sahte bir “özgünlük” yaratılmaya çalışılacaktır.

... Bu durumda, en özgür bir alan olması gereken felsefede bile, resmi çerçevede, “evladiyelik akımlar ve filozoflarla” sürekli olarak karşılaşmamıza şaşmamak gerekir. Çünkü daha alt kademe olan memur - düşünür, daha üst kademe olan memur - düşünürün yani hocasının ileri sürdüğü akımı kabullenmek ve bağlılığını belirtmek için aynı doğrultuda çalışma zorundadır. Batı’nın yaratıcı düşüncesinin, ilineksel insan teki alanına düştüğü zaman geçirdiği kasvetli bir serüvendir bu.

Bilim alanında, herhangi bir görüş, bir

tür kurtarıcı ve yabancı uzman olarak görülecektir. En son bilimsel buluşlar, son ve mutlak gerçekler gibi alınıp benimsenecektir. Yaratıcı düşünceden yoksun olan ilineksel insan teki, son aldığı kurtarıcıdan hemen sonra bir başkasının ortaya çıkarıldığını (yaratıldığını) hiç bir zaman anlayamayacak ve sürekli olarak onu ithal ettiği düzeyde kalacaktır. Yaratılmayan bir şeyin özümlemesi söz konusu olmayacağına göre, teknoloji alanında da motor üretemeyen insanların kullandığı motorlu araçlar, kaza yapma bakımından dünya rekorlarını kırarak birinciliği kazandıracaktır.

Herhangi bir bilimsel akımın hemen moda olması da, taklid ve yaratışsızlık üzerinde temellenen insan tekinin tipik davranışlarından biri olarak görülebilir. Nitekim, Batı’da yaygınlaşan bir bilimsel yöntemin (örneğin edebiyat bilimi konusunda), bütün edebiyat fakülteleri öğretim üyeleri tarafından hep birlikte kabul edilip bir çeşit “toplu din değiştirme” görünümü edinmesi de, düşünceyi kendinden başlatamayan ve hazır konmak isteyen insan tekinin ayırt edici özelliğini gözönüne seren bir davranışdır.

... Doğu’da “birey”in töze oranla ilineksel olduğunu söylüyor Hegel. Tözü de mutlak olarak, dinsel gerçeklik olarak düşünüyor. Biz bu töze, devleti ve onun toplumsal yaşam içindeki form kazanmalarından biri olan resmiliği, otoriteyi, bürokrasiyi katabiliriz. Bu, merkezi /despot gücün, korkuyla ve keyflikle hüküm süren gücün tenleşme biçimlerinden biridir. Biyolojik olarak verilmiş olan ve her toplum tarafından şu ya da bu biçimde örgütlenmesi gereken bir başka temel gerçek de cinselliktir. Ve cinsellik, Doğu gerçeği içinde, ilineksel insan tekiyle ilişkili olarak özgül belirimler (tezahürler) ediniyor diyebiliriz. Töz olan, tözü içselleştirmiş ve bireyselleştirmiş olan (Batı’da) kadın /erkek ile, ilineksel ve tözü dışarda kadın /erkek arasında (Doğu’da) bağdaşmaz bir aykırılık olduğu ileri sürülebilir.

İlineksel insan teki söz konusu olduğu zaman, kadın /erkek, birey olarak değil, kadınlık /erkeklik tözünün ilineklere olarak davranacaklardır. Burada cinselliğin, içselleşmemesi ve bireyselleşmemesi; töz olarak insan tekinin dışında kalması; insanı yöneltmesi ve kendisinin bir geçici temsilcisi olarak kullanması söz konusu olacaktır.

Bireyselleşmeden yoksun kadın /erkek, birbirine hiçbir zaman “kişi” olarak yaklaşmayacaktır. Yalnızca, tözün bir parçası olarak, bir “kişilik - dışı” varlık olarak yaklaşabilecektir. Teke tek bir yaklaşma ve birleşme (gerçekleşme bile) söz konusu değildir burada. Yalnızca tözlerin birleşmesi söz konusudur.

Nitekim, erkeklerin, kadınlarla olan serüvenlerini yine erkeklerle anlatmaları ve bu anlatmalarından, yaşadıkları se-

rüvenlerden daha fazla tat almaları; kadınların, kendilerine en yakın olan erkekten çok, yine kadınlara açılmaları, sırlarını dökmeleri bunun olgusal bir kanıtı olarak görülebilir.

Kadın/erkeğin bu bireysellik tözsel varlığı, geleneksel bütünsellik yani eski bir kültür içinde, anlaşılabilir bir şeydir ve bir tür dengeye dayandığı için sağlıklı bile sayılabilir. Ama, aynı tözsel ilişkiler değişmeden, bambaşka biçim ilişkileri gelip eklendiği zaman, yani Doğu ile Batı karşılaştığı zaman, bu alanda çok garip olguların kendini gösterdiğini söyleyebiliriz. Kadının ve erkeğin birbirinden uzak yaşadığı bir kültür bütünlüğünün getirdiği içeriği taşıyan kadın/erkek birbirlerine yakınlığı gerektiren Batılı yaşam biçimleri içinde, yukarıda değinilen ve toplum yaşamının bütün kesimlerinde görülen aynı içerik / biçim örtüşmezliğinin trajik yanları içine düşeceklerdir. Bu, birbirlerine alışık olmayan varlıkların, birbirlerine alışık olmuş gibi rol yapmaları sonucunu doğuracaktır. Ve bu durumda, örneğin iş hayatı dolayısıyla bir arada bulunma, bir yerde yalnız kalma (dış ve mekansal ilişki) birey olmayan kadın/erkeğin yaşamında son sözü söyleyen dış etkenler olacaktır. Cinsel seçme ve yakınlık mekanizması; düşünce, değerlendirme, beklenti, belk gibi ruhsal öğelerden yoksun olarak sadece tözlerin etkileşmesi, heyecanlanma, telkin (suggestion) altında kalma gibi etkilerin ve dolayısıyla rastlantısallığın sonucu olacak; alınyazısı ya da "başına bir şey gelme" olarak görülecektir sonunda. Çünkü bireyselliğin en fazla gerekli olduğu yerde; insen tekleri, hiçbir dolayımından (mediation) geçmeden, dolayimsız bir etkilenim altında kalarak ilişki kuracaklardır ve bu açıdan ilineksel "birey" in cinselliği içerikle biçimin örtüşmezliğiyle de söz konusu olunca yalnızca etkilenim ve telkine dayanan "genelleşmiş bir isteri" olayı olarak görülebilir.

Aynı durum, ilksel tözün yani cinselliğin, ikiye bölünerek erkek ve kadın tözü olarak ortaya çıkmasına yol açacaktır. Ama töz içselleşmediği ve bireyselleşmediği için erkekle kadını tümel bir takım dış görünüşler birbirinden ayıracaktır. Erkeklerde, bıyık, tespih, sallanarak yürümek, sert bakış, gülmemek, vs. Kadında ezilip büzülme, sesini yükseltme ya da yayvan konuşma, saklanma vs... Bütün bunlar, birey olarak kadın/erkeğin değil töze ait olan ilineksel kadın/erkeğin varoluş tarzlarıdır denebilir.

Töze özlük ve köke dönme isteği, "homoseksüel şarkıcıya ya da sanatçıya" duyulan ilgide de kendini gösterir. Burada hem kadın hem de erkeğin bu tür bir "şarkıcı ya da sanatçı"ya hayranlık duyması, cinsel ayırımın ve getirdiği sıkıntıların, tatsızlıkların ve külfetlerin olumsuzlanması ve en baştaki ilksel tözü aramadır, özlemedir denebilir. Cinselliği ileriye doğru yani bireyselleşmeye doğru

çözemeyen ve aşamayan insan teklerinin hem erkeği hem de kadını varlığında birleştirmiş olan *Androgyne'e, otoerotizme, belirlenmemişliğe* özlük duyması bir açıklayıcı ilke olarak kabullenilmezse, bu tür olguları kavramak olanaksız olacaktır.

Hegel, düşünce doğadan (doğasallıktan) kurtulmadıkça, felsefe de, özgürlük de, bireysellik de söz konusu olamaz diyor. Bir bakıma bireyi, yani gerçekten "insanvarlığı" olmayı kastediyor bu sözleriyle. İnsan toplulukları için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Örneğin ulus olmak, bir biyolojik gerçekle, doğallıkla, verilmişlikle açıklanamaz. Ulus olmak da insanoglunun yarattığı bir şeydir, dememiz gerekir. Bir kavim ulus olarak evrilmeyebilir ya da evrilebilir. Buna karşılık, çeşitli kavimlerden ve halklardan insanlar bir araya gelip ulus oluşturabilirler (tarihin gösterdiği olgulardır bunlar). Burada, kişilerin kendilerini, bir ulusun üyeleri olarak bilinçle ve özgürlükle belirlemeleri gerekecektir. (Ulus olmanın praxise dayanan maddesel ve ekonomik koşullarını bu *notlarda* ele almıyoruz). Bir kültür içinde kendini yoğurarak, kendi bilincine ulaşan insanlar topluluğu bir ulus olur sözü, herhalde Hegel'in de kabul edeceği bir saptamadır. Başka bir deyişle, ulus olmak, biyolojik olanın ve verilmiş olanın aşılmasını; tözün olumsuzlanmasını ve insanvarlığının kendine dönmesini gerektirir (tıpkı gerçek bireysellikte olduğu gibi).

Bu bağlamda, sınıf ve sınıf bilinci de, bireyle, düşünceyle, eleştiriyle, düşüncenin özgürlüğü ve (Hegel'in çok sevdiği bir deyimle) "cesaretiyle" başlıyor diyebiliriz. Başka bir deyişle, töze, otoriteye karşı çıkamayan bireylerin oluşturduğu bir toplumsal katman hiçbir zaman bir kendi için sınıf olamaz; sınıf bilincine ulaşamaz. Sınıf bilinci, toplumsal bilincin bir bölümünün kendisine dönmesi ve kendini görmesidir, diyebiliriz. Yani dışarda ve tözde değil içeride ve kendi varlığında olmak diye tanımlanabilir sınıf bilinci. Dinsel düşüncenin mutlak olarak egemen olduğu, otoritenin ve ideolojinin en azından düşünsel alanda olumsuzlanmadığı; yani bu ikincil tözlerin (din, otorite, ideoloji) insanı kendi dışına çıkardığı yerde, sınıf bilinci de olmayacaktır. İkincil tözlerin en güçlülerinden biri olan cinselliğin, kadın/erkeği yatay olarak iki ayrı öbeğe böldüğü bir toplumda ise, dikey bir sınıf bilinci varolabilir, denemez. Çünkü böyle bir toplumda, kadın/erkek ayırımının tözsel ağırlığı, sınıf bilincinin saydamlığını tkayacak ve engelleyecektir. İnsanları belli işler yapan, ürünleri ile kendilerini tanımlayan, yani varlıkları kendilerinden başlayan yaratıcı bireyler olarak değil de, bir töze ait olan biyolojik insan tekleri (kadın/erkek) olarak görmek, sınıf bilincini edinme olanağını sürekli olarak ortadan kaldıracaktır.

E. Bloch, Hegel'in *Felsefe Tarihi* için, "en eksik ama gerçekten ilginç kitabı"

der. Batı etkisindeki Doğu'nun, dışardan her tür düşün ürününü ithal ettiği halde, Hegel ve özellikle *Felsefe Tarihi* üzerinde pek fazla durmaması (en azından bizde böyledir) da ilginçtir. Hegel, Doğu konusunda ağır bir yargı getiriyor gibi görünüyor. Bir tür değişmezliğe mahkum ediyor Doğu'yu. Ama Hegel'den sonra Doğu bambaşka serüvenlerden geçti (bir coğrafya alanı olarak). Marx'ta bile kurduğu modelin, Batı dışında geçerli olmadığını söylemesinden gelen bir tür susuş vardır Doğu'ya ilişkin ve bu, Hegel'in mahkum edişini uzaktan hatırlatır. Ama Marx, yaşamının son yıllarında Rusya'da komün yapısından bir yeni toplumsal düzene geçilebileceğini (V. Zazulic'e mektup, vs.) ve daha önceleri Çin'de devrim gündeminin olabileceğini söylemişti. Ne var ki, her iki düşünür de (aralarındaki kökel farklara rağmen) Doğu'nun Batı'dan farklı olduğunu vurgulamaktan geri kalmıyorlardı. Ve böylece her iki düşünür de (ve daha bir çokları) Doğu'nun Batı'dan nitel olarak farklılık taşıdığını düşünüyorlardı, diyebiliriz. Böyle ileri farklılığın (ki soyut ve içsel gerçekler bakımından doğrudur) saptanması ve ileri sürülmesi, hiç kuşkusuz bütün "ıslahatçı" düşüncelere ve görüşlere ters düşecekti. Çünkü "ıslahatçıların" ve bir kültürden ötekine kolayca geçilebileceğini (köklü toplumsal değişiklikler yapmadan) sananların ve böyle bir iddiayı ileri sürerlerin, hiçbir zaman hoşlanmayacağı bir saptamaydı bu. Hegel, Doğu'nun bazı kesimlerinde ve ülkelerinde haksız çıktı; Marx, Doğu'nun belli ülkelerinde haklı çıktı, ama "ıslahatçılar" Doğu'nun olduğu her yerde haksız çıktılar ve Hegel'den; özellikle de *Felsefe Tarihi*'nden sözetmemeyi yeğlediler; belki de korktular.

Nichts ist schwerer
und nichts erfordert
mehr Charakter
als sich
in offenen Gegensatz
zu seiner Zeit
zu befinden
und laut zu sagen
NEIN

Kurt TUCHOLSKY

Bilmecenin Koşulu ve Doğruluğu

Timur PULATOV

Özbek yazarı Timur Pulatov yazına 60'lı yıllarda girdi. Yaşamı tanıyarak girdi. Petrol işçiliği yaptı, ayakkabı fabrikasında çalıştı, tarım okulunda ders verdi. Moskova'da Yüksek Senaryoculuk Kursları'na katıldı. Genç öykücünün "Kenarda Dalışma" adlı ilk öyküsü biçem özgünlüğüyle ve insanın çevresini alışılmamış bir biçimde algılamasıyla şaşkınlık yarattı. Bunu ardi ardına öteki kitapları izledi: "Beni Ormana Çağır", "Bekçi Kuleleri", "Yurtluklar", "Yurt Edinilmemiş Öteki Yerler"; romanları: "Kaplumbağa Tarazi", "Buharlı Bir Evin Tutkuları". Sonuncusu daha çok özyaşamöyküsel, burada yalnızca çatıdan oluşmayan bir evi, yaşamın temelini oluşturan bir Evi olan ve sonra bu evi yitiren, ama oraya hep dönmek isteyen yeniyetme Duşan Timuriy'in öyküsü anlatılıyor. Çünkü köksüz, kökensiz bir insan rüzgâra kapılmış kuru bir yaprak gibidir. Bu zor, zaman zaman acımasız, ama kendince hep haklı bir dünyayla etkileşimin, insansal olanın insanda oluşunun bir romanıdır.

Bugün Pulatov Özbekistan Devlet Ödülü'nün sahibi ünlü bir ustadır. Pulatov'un düzyazılarında bilmecce ve yaşam gerçeği birbiriyle kaynaşmıştır, Doğu, Rus, Avrupa kültür gelenekleri birleşmiştir. Pulatov, ulusal olanda, "kanda", kinde "küçük yurdunun" sorunlarında tüm insansal değerleri yansıtır.

Pulatov'un kitapları kendini tek biçim değerlendirmelerle ele vermez, çevrelerinde hep tutkular fokrdaşır. Ama şu yadsınamaz: Bu kitaplar bir ruhsallığın yükünü taşır, "gözü içe" çevirir, okuru vicdaniyla yalnız bırakır, anlığı kurcalar.

Timur Pulatov:

Yeni romanım "Yüzen Avrupa ve Asya"yı yeni bitirdim. Roman gerçekçi, fantastik, mitolojik bir kaç katmandan oluşuyor. Konusu hem günümüzde, hem 6. yüzyılda, putperestlikle Müslümanlığın eşiğinde geçiyor. Ama zaman sürekliliği değiştiği kâhramanlar da eski dönemlerden çıkarak günümüzde yeni biçimler alıyorlar... Tarihin kesintisizliğinin, törel sorunların birliğinin altını çizmek istedim.

Roman ilginç gelişiyor: Kentin biri deprem olmasını bekliyor. Dünyanın sonunu, kıyamet gününü bekler gibi bekliyor. Bir felaketin geleceğini, dünyamızın altüst olacağını duyumsama romana grotesk bir biçim veriyor. Şöyle bir olay geçiyor: Bir

evin altında atom bombası bulunur. Bura ya nereden gelmiş? Çok kolay: Yeryüzü radyasyona öyle gebe ki, artık her türlü pisliği doğurmaya başladı.

Beni, yaşam ve ölüm bilmecesi hep kaygılandırıyor. Gerçi her insan birey olarak ölümlüdür, ama halkın bir parçası olarak ölümsüzdür. Asıl sorun, insanın kendini bir birlik içinde duyumsayabilmesidir.

Roman dinsel kavgalara ve terörizme ilişkin sorunları ortaya atıyor. Müslümanlığın koruyucusu peygamber Muhammet'ten günümüz İran-İrak anlaşmazlığına dek, uluslararası terörizme dek bir ip uzatıyorum. Gerçi yazında terörizmin yargılanması yeni değil. Dostoyevski'ye göre, hiçbir düşünce, hatta en doğru düşünce bile bir çocuğun dökülen gözyaşlarına değmez. Ama bugün İsmailiyelerin bir dinsel tarikatının üyeleri uyuşturucu etkisiyle hem "kâfirleri", dinsizleri, hem de kendi dindaşı Müslümanları öldürüyorlar.

Benim romanım insanları sağduyuya, iyiliğe, birliğe çağırıyor. Avrupa ve Asya, apayrı tektonik bir levhadır, insanlığın alegorik birliğidir. İnsan saçma bir okyanusta yüzen bütün bir dünyadır, bir anakaradır. Törel değerleri yitirirsek, kötülüğe, zorbalığa etkin bir biçimde karşı koyamayız, insanlığa yaşama olanağı tanımayan, ruhsallığı olmayan bu çağı yenmek için kendimizi zorlayalım! Romanın özü budur.

Timur Pulatov'un "YÜZEN AVRUPA ve ASYA" adlı romanından bir bölüm sunuyoruz

Olayın suçlusu Ruslar... Lomonosov Üniversitesi'nde deprembilim ağırlıklı yerbilimi okuyan, kendini pek öne çıkarmayan, ne ateşli bir maskara, ne cana yakın bir yalancı, ne de bir serüven düşkünüydü. Küçük Dalyatov, yaşantısını ansızın değiştiren basit bir Moskovo modası olmasa, yüksek yapıları denetleyen bir deprembilimcinin az aılığıyla yetinecek belki de bu kendi alınyazısıymış gibi böyle sıkıcı yaşayıp giderdi.

Sessiz Dalyatov'un, kavgacı ve isterik karakterinden biraz çekinmesine karşın, bu karakterlere benzemek istediği ve hep kendisine bir kötülük yapılmasından korktuğu biliniyor. Bir gün, henüz ünlenmemiş dahi bir şair olan Novogrudskiy adlı üniversiteli bir arkadaşı, yüz çizgileri bir doğruluğa benzeyen esmer Dalyatov'u bir küme yazar ve sanatçının toplandığı küçük bir daireye götürdü.

Sözü edilen bu küçük dairede bulunan Dalyatov'a dikkatle bakmaya ve söylediklerini can kulağıyla dinlemeye başladılar, çünkü o dönemde Afrika dinsel tören maskeleri ve şamanların skalp modası' tüm Doğu'ya, daha doğrusu Ortaasya'ya yayılmıştı. Karakum'la Kızılıkum'un, bu iki çölün sıkıştırdığı toprağın yüzeyinden doğaüstü öyle bir yel esiyordu ki, bu yelin çabuk yozlaşan çağdaş yaşamı anlamsızlığından kurtarması gerekiyordu.

Bugün, Pulatov

Özbekistan Devlet Ödülü'nün sahibi ünlü bir ustadır.

Pulatov'un düz yazılarında bilmecce ve yaşam gerçeği birbiriyle kaynaşmıştır.

Doğu, Rus, Avrupa kültür gelenekleri birleşmiştir Pulatov, ulusal olanda, "kanda", kinde, "küçük yurdunun" sorunlarında tüm insansal değerleri yansıtır.

Dalyatov, büyücülük ve uyutunculuk (sihirbazlık ve hipnozculuk) yeteneğini gitgide daha şaşırtıcı ve daha çoşuklu bir biçimde gösteriyordu. Artık konuşurken el ve kol devinimleri yapıyor, sinirli ellerini yukarı kaldırıyor, gözlerini yumuyordu. Etki! Dalyatov'un öykülerinin gizem dolu tütsülü dumanı, tinsel çoşukların dile getirildiği gizli dinsel törenlerde, ki bu törenler arasında özellikle "Lotus'un Duruşu" çok ilgi görüyordu. Ptaşkovskaya Kümesi'nin toplandığı daireye artık yoğun bir biçimde çöküyordu. Dalyatov ise, bir deprembilimcinin gündelik sıkıcı derslerinden aşırıydı birkaç saatlik zamanı Budist yazarları, Konfüçyüs'ü, peygamber Muhammet'in yaşamına ilişkin İslam söylencelerini ve hadislerini harfi harfine yutarcasına okuyarak geçirdiği Doğu Enstitüsü Kütüphanesi'ne koşuyordu. Onu en çok El-Kissai'nin "Başlangıç ve Son Üzerine Kitap"ındaki tüm evren üzerine kurulan Sırat Köprüsü imgesi etkiliyordu... Ve işte artık Dalyatov, Ptaşkovskaya Kümesi'nin toplandığı bu dairede, ken-

dinin bir tansık gibi göğe nasıl çıktığını anlatıyordu. Sanki kendisinde biriktirdiği sinirli bir güç onu bir gün sabaha karşı göğün birinci, ikinci, üçüncü katına çıkarmış, o da oradan, Homer'in, Napolyon'un, Navuhodonosor'un³, Başpiskopos Musa'nın⁴, Yosef Stalin'in ve belki, Adem'in kendisinin Sırat Köprüsü'nden geçerken sayıkladıklarını görünce şaşakalmış... Dalyatov böyle kur-naz, dinç bir Adem'i ancak tanıtanılmaz sanatçı Jean Effel'in⁵ resimlerinde görebilirmiş —Dalyatov'un özgün usü her şeyi bir kaç kez yeniden karikatürize ederek iyice özümseyordu.

— Coşkulu uçuş! diye anlatıyor Dalyatov. —tüm insanlık tarihi boyunca böyle bir şeyi yalnızca peygamber Muhammet göğe çıkışı sırasında⁶ yaşadı... Bunu ancak aydın, bilinçli kafalar anlayabilir... diye duygusuzca anlatıyordu Dalyatov, ama bir peygamber gibi konuşmıyordu ve uzaydan gelecek olan bir gerçeğin, yalnızca olgunlaşarak büyük kavrama yeteneği kazanmış olanları aydınlatabileceğini telaşlı telaşlı anlatmaya çalışıyordu. Yazık ki, böyle kimse-ler pek az. Geriye kalanlar sağır, bencil, töresiz. Ama böyle bir iyilik seçkinlere yapılır...

Dalyatov'a, bir de yedinci katın üstünde yüzen Göksel Lotus imgesi, sanki Gerçeği Yarattıcısının Katı gibi görünmüş... Ve herkes, dairenin tüm alanı üstünde, odalarında, mutfağında ve hatta karanlık geçeneğinde, Gerçeğin Göksel Lotus'undan gelecek bir ışığın aydınlatacağı anı, o kutsal anı, put gibi durmuş bekliyordu... Bir güç artık gitgide Ptaşkovskaya'nın oturduğu Sıcak Kat'taki evin dışına taşarak yayılacak, bir tansık gibi topallayan bir palyaço, tökezleyen bir beygir, ateşten uçan bir daire, sürünen bir kaplumbağa kılığına girecek. Ve bu, kaba Doğu ruhunun, daha doğrusu ıvecenlikle ve bilisizlikle yoğrulmuş Ortaasya ruhunun bir bedensel anlatımı olacak.

— Gerçekten, artık esin gelebilecek biricik yer Ortaasya'dır! diye haykırıyorlardı Dalyatov'u dinleyenler ve onu Dalay Lama'nın⁷ bir elçisi olarak görüyorlardı...

Rusça'dan çeviren: *Dr. Mehmet ÖZATA*

ACIKLAMALAR BENİM:

- 1) *Skalp*: İngilizce kurutulmuş insan başı derisi.
- 2) *El Kısai*: Ya da El Kesai; MS. 1. yüzyılda Doğu Ürdün'de yaşadığı sanılan ve Yahudilikle Hıristiyanlığın karışımı bir inancı benimseyen Elkesai tarikatının kurucusu.
- 3) *Navuhodonosor*: Babil kralı Navudonosor II (MÖ. 604 - 562 / 561)
- 4) *Başpiskopos Musa*: Yahudi peygamberi Musa.
- 5) *Jean Effel*: (Doğumu: 1908), Fransız çizimci ve karikatürçü.
- 6) *Muhammet'in göğe çıkışı*: Miraç gecesi.
- 7) *Dalay Lama*: Budizmde tanrının elçisi sayılan en yüksek dini yetkili, başpiskopos.

OLUŞUM DERGİSİ'NDEN DUYURU YARIŞMA

Dergimiz Oluşum, şiir ve resim dalında olmak üzere genç okuyucuları için ödüllü bir yarışma düzenlemiştir. En son katılma tarihi 30 Mart 1990 olan yarışmanın konusu:

Şiir dalında: "Nasıl bir ülkede yaşamak istersiniz",

Resim dalında: "Göçmenlik ve ayrımcılık".

İsteyen her yarışmacı her iki dalda da katılabilecek ve en fazla iki ürünle yer alabilecektir. Aksi taktirde yarışmanın kurallarına uymadığı gerekçesiyle jüri üyeleri tarafından dışında tutulabilecektir.

Yarışmanın koşulları:

- 1) 12 - 18 yaşları arasında olmak
- 2) Gönderilecek ürünlerin daha önce herhangi bir yerde yayınlanmış olmaması.
- 3) Ürün ebatlarının bir dosya yaprağı büyüklüğünü geçmemesi.

Değerlendirme sonucunda dereceye giren ilk üç ürün sahipleri (yani altı kişi) Paris'te düzenlenecek kültür ağırlıklı bir geziye katılacaklardır. Ayrıca 10. sıralamaya kadar olan yarışmacılar, tanınmış yazarlarımızdan seçilmiş kitaplarla ödüllendirileceklerdir. Yarışmaya katılan tüm ürünler dergimiz Oluşum'un organize edeceği bir sergide, sanat severlerin ilgisine sunulacaktır.

Değerlendirmeyi yapacak olan jüri üyeleri:

Resim: Nuri CAN, İrfan YAVRU, Hasan SAYGIN

Şiir: Fakir BAYKURT, Nihat BEHRAM, Karahan YILMAZ

NOT: Şiir dalında "Türkçe" mecburi dildir.

Ürünleri göndereceğiniz adres:

1 - 165 rue du Barrois 57070,
Metz /Fransa

Ruhr - Gold

Prof. Dr. Yavuz BAŞAR

Meine Damen und Herren,

Es ist mir eine besondere Ehre und Freude, Sie alle hier in dieser neuen Kunstgalerie im Namen von Frau Teker herzlich willkommen zu heißen. Zugleich möchte ich Ihnen meinen besonderen Dank aussprechen, daß Sie der Einladung gefolgt sind und so durch Ihre geschätzte Anwesenheit dem Neugeborenen das erste Leben und Interesse schenken.

Bei der Entstehung dieser Galerie mit dem Namen „Ruhr - Gold“ habe ich fast in allen Entwicklungsphasen bis hin zu der jetzigen Stunde, wenn auch manchmal nur zwangsläufig, jedoch irgendwie ständig mitgewirkt. Daher ist es mir ein willkommener Anlaß, daß ich Ihnen hier einiges über deren spannende Entstehungsgeschichte erzählen darf. Vor allem aber fühle ich mich fast dazu verpflichtet, eine Art „Rechenschaft“ dafür abzulegen, weshalb wir das Neugeborene, so unschuldig es auch ist, auf den etwas verdächtig klingenden Namen „Ruhr - Gold“ getauft haben. Was hat denn unsere Gemüter dazu bewogen, dies zu tun? Die Ruhr: ein Fluß, deren Gewässer noch für viele nur die schwarze Kohle ist. Noch etliche in diesem Land bekommen Gänsehaut, wenn sie bloß deren Namen hören. Wie soll sie denn uns allen der großzügige Goldspender der Zukunft sein? Ist dieser Name vielleicht bloß eine Provokation oder aber ist es etwa so, daß dessen Rechtfertigung gerade in dieser provokativen Fragestellung steckt? Noch etwas Wichtiges kommt hinzu: Worin kann das Verbindende zu einer neu gegründeten Galerie bestehen? All das ließe sich vielleicht etwas besser verstehen, wenn ich gleich mit der Geschichte starte.

Als Frau Teker mir etwa vor zwei Jahren bei einem Besuch sagte, sie wolle einmal eine Kunstgalerie im Ruhrgebiet eröffnen, hielt ich dies glatt für einen herzermunternden Scherz. Eine Kunstgalerie, dazu im Ruhrgebiet! Der Gedanke klang mir damals wirklich mehr als abenteuerlich. Frau Teker fuhr aber fort und sagte noch: „Herr Basar, Sie machen dann die Pläne dazu, nicht wahr?“ Unwillkürlich sagte ich: „Ja“, denn ich hielt das Ganze nach wie vor für einen brillanten Spaß und wollte nicht gleich als Spielverderber fungieren. Es ist nämlich so: Ich bin von Beruf weder Architekt noch Dekorateur. So verstehe

ich von diesen höheren Dingen, die nah und fern mit der Kunst zusammenhängen, zunächst nur so viel wie ein normaler Passant auf der Straße, vielleicht mit etwas gesundem Menschenverstand. Die Sache wurde jedoch schneller ernst, als ich dachte. Im April dieses Jahres war Frau Teker am Apparat und sagte mir mit einer begeisterten Stimme: „Es ist, Herr Basar, soweit. Ich habe heute in Dortmund einen tollen Laden für meine Kunstgalerie gemietet. Sie machen doch die Pläne dazu, nicht wahr?“ Ich konnte da nur „Ja“ sagen, zumal ich dies vor zwei Jahren, wenn auch aus Fehlinterpretation der Situation, fest versprochen hatte. Doch ein anderer, vielleicht etwas zynischer Gedanke, ermunterte mich kräftig bei dieser Zusage. Wie Sie wissen, sind unsere Städte nicht gerade sehr arm an Bausubstanzen, die man manchmal deshalb echt bewundert, da Unästhetischeres an deren Stelle kaum denkbar ist. Ich traute mir nicht zu, derartige Leistungen gleich beim ersten Versuch zu übertreffen. Frau Teker fuhr fort und überfiel mich mit einer anderen Frage: „Sind die Pläne etwa in drei Wochen fertig?“ „Erst in drei Monaten“, antwortete ich, vielleicht mit etwas verärgelter Stimme. Einen Raum entwerfen für schöne Bilder! Mir war es bei diesem Gedanken fast so, als müßte ich auf die Suche nach einem passenden Kopf gehen, für ein paar schöne Augen.

Aus einem einst unvorsichtig ausgesprochenem „Ja“ ist zum Schluß dieser Raum entstanden. Mir bleibt es zu hoffen, daß er ästhetisch Gesinnten nicht ein böser Dorn im Auge ist.

Ich bin auch besonders froh darüber, daß die jungen Wände der Kunstgalerie

das erste Leben durch Coban's Bilder erfahren. Gewiß bin ich nicht kompetent genug, mir eine Äußerung über Coban's Malerei zu erlauben. Dies wird ja gleich durch Herrn Dr. Bartsch nachgeholt. Doch, eines muß ich hier bemerken: Als ich zum erstenmal Coban's Bilder sah, war es mir so, als spürte ich den Atem vieler Giganten in meiner Hautnähe. Jedes Bild war mir fast ein Leopardenneiß. Mit umso größerer Freude stelle ich daher heute fest, daß die jungen Wände der Galerie die erste schwierige Probe, die gleich eine Gigantenprobe war, gut überstanden haben und noch heil stehen. Als Bauingenieur freut man sich immer am meisten über das Gleichgewicht.

Ich bewerte dies auch für einen besonders glücklichen Zufall, daß die Galerie ihre Türen gerade in dem Jahr öffnet, wo wir im Ruhrgebiet tolle Konzerte gehört haben, die dem neu gegründeten Initiativkreis „Ruhrgebiet“ zu verdanken sind. Markanterweise liefen diese Veranstaltungen unter der Parole: „Wir an der Ruhr, gemeinsam nach vorn“. Für uns alle ist es erfreulich festzustellen, daß sich in unserer Region das Bewußtsein zunehmend gefestigt hat, daß in Zukunft das Ruhrgebiet nicht mehr der Pott sein soll, dessen Reichtum einzig das Gold unter der Erde ist. Denn, das sieht — und meßbare Gold kann höchstens einen Teil unseres Glücks ausmachen. Nach Wagner's Tetralogie kann es sogar das Unheil selbst sein. Der Riese Fafner bekommt endlich mal die mühsam gesammelte Goldmasse. Gleich darauf wird er aber durch den eigenen Bruder „Fasolt“ totgeschlagen. Ebenso grausam setzt sich die Geschichte immer fort. Ein Unglück folgt stets einem anderen. Die viel er-

sehnte Ruhe kehrt endlich mal ein, wenn man bereit ist, das Gold in den Rhein zu werfen, wo es herkommt.

Wenn nun das Gold nur das ist, das nicht Leben, sondern Tod verkündet, wo soll man denn das wahre Gold suchen? Sicherlich dort, wo es den anderen immer unsichtbar bleibt. Also, im eigenen „Ich“, in der Pyramide des eigenen Lebens, deren Tore keiner mit List oder Gewalt öffnen kann. Das wahre Gold kann somit nur das sein, was Licht für diese dunkle Kammer bedeutet. Damit meinte ich die goldenen Stunden unseres Lebens, die besonderen Emotionen, die unser Leben erst lebenswert machen. Ohne die wäre jedem einzelnen das Leben gewiß bloß ein schwarzes Loch.

Um einen passenden Namen für die Galerie zu finden, wurde viel hin und her diskutiert. Zuerst war vom Namen einer antiken Stadt die Rede. Davon sind wir jedoch ganz schnell abgekommen. Denn die Kraft für die Zukunft kann man auch aus der Gegenwart schöpfen. Bei einer Fahrt nach Dortmund waren wir uns schließlich darüber einig, daß der Name jedenfalls das Wort „Ruhr“ enthalten sollte. Spontan sagte Frau Teker: „Ruhrpott“. Das Wort „Pott“ haben wir dann gestrichen und durch Gold ersetzt. Ganz unproblematisch entstand so aus „Ruhrpott“ das „Ruhr- Gold“.

Durch diesen Namen will jedoch die Galerie keineswegs den Anspruch erheben, eine Fundgrube für die Goldgierigen zu sein, sondern für die, welche Emotionen der Künstler zum eigenen Gold verarbeiten können. Der Name „Ruhr- Gold“ drückt somit keine Behauptung, sondern lediglich eine Erwartung aus. Wer Kunstwerke liebt, der sollte in dieser Galerie Anregendes für das eigene Leben vorfinden.

Damit schlägt sich aber unwillkürlich die Brücke zu Wagner's Tetralogie und zu dem hieraus ableitbaren Konzept für den wahren Reichtum. Das „Ruhr- Gold“ ist nicht „Rheingold“, das als Unglücksstifter einst in den Rhein zurückgeworfen werden mußte. Es ist nicht dieser trügerische milde Glanz, der viele zu Schandtaten verleiten kann, sondern das, was eine Bereicherung des inneren Lebens bedeutet. Kurzum ist das „Ruhr- Gold“ nichts anderes als das Selbsterregene für ein Leben mit größerem Inhalt. Es ist der herrlich leuchtende Regenbogen über den einsamen Wegen unseres Daseins. Wir brauchten bloß unsere Arme etwas mehr nach oben zu strecken, so wäre dieser große Schatz des Himmels faßbar für das Herz.

Auch durch ihren Namen möchte sich also die Kunstgalerie mit dem Initiativkreis „Ruhrgebiet“ sowie Wagner's Tetralogie gerne solidarisieren, worin der Mensch in der Schlußbilanz höher eingestuft wird als die Götter. Während diese nämlich zum Opfer der eigenen Macht fallen, gelingt es schließlich dem Menschen in der Götterdämmerung, das ver-

fluchte Gold freiwillig in das Wasser zurückzuwerfen, um alles wieder mutig von vorne anzufangen. So entpuppt sich der Mensch als der wahre Held, der mit „Nichts“, jedoch mit Mut in die Zukunft ziehen kann.

Auch unsere Region steht vor so einem neuen Anfang. Aus dieser Sicht ist der Name „Ruhr- Gold“ zugleich der stillschweigende Wunsch dafür, daß in unserem Revier das als wahrer Reichtum der Zukunft angesehen und gefördert wird, was das Werk unserer intellektuellen Schaffenskraft ist. Nur das Schöpferische könnte für den Menschen und seine Heimat die Urquelle für einen andauernden Reichtum sein. Gerade das könnte das Zukunftsbild unserer Region so eindrucksvoll prägen, wie der Meißel eines Künstlers das tote Gestein.

All diese Geschichte heiße nun für den

hier lebenden Menschen, in der herrlichen Sprache von Zarathustra: „Der Übermensch ist der, der den Übergang meistert“. So wünschen wir allen, die einen kühnen Schritt für eine langlebige Entwicklung unsere Region nicht scheuen, einen erfolgreichen Übergang. Diese Wünsche gehören heute abend Frau Teker, insbesondere Ihnen und Ihrer jungen Galerie.

Mit dieser kurzen Geschichte hoffe ich, Ihnen, meine Damen und Herren, deutlich genug verraten zu haben, wo die goldenen Schlüssel von „Ruhr- Gold“ Tag und Nacht versteckt sind. Heute abend aber brauchen Sie nicht gleich auf deren Suche zu gehen, denn ich mache im Namen von Frau Teker die Türen der Galerie für Sie gerne auf und wünsche Ihnen viele anregungsvolle Minuten im Sinne von „Ruhr- Gold“.

Fethi Savaşçı'nın Anısına

Şafakla birlikte açan
kır çiçeklerimiz gibi
anadolu dağlarından
kekik ve nane kokularıyla
gelmiştim yabana, şiirlerimle
böyle söylemiştim mektubunda

ben kekik ve nane kokularıyla gelirken münihe
sen acılı haberinle geldin memleketine
savaşçı öldü dediler
oysaki bilemediler
ayrılık, acı ve özlemde potasındaki bilmedenin
taş ocaklarının ve madenlerin, işleyen makinalarla
alın terinin ve emeğin ozanı
yaşıyorsun sen koskocaman sıkılı bir yumruk gibi
aha buramızda
uzun olsun ömrün
yaşa sen, çok yaşa.

Tamer ABUŞOĞLU

24 Aralık 1989

Sind wir alle Rassisten?

Siegfried Jäger

Schon vor ein paar Jahren hatte ich gemerkt: Das Land verändert sich. Kippt irgendwie weg. Natürlich nicht so, daß die Häuser umfallen oder daß die Räder der Autos plötzlich nach oben zeigten. Ich meine, die Menschen, viele Menschen haben anders zu denken begonnen. Zuerst fielen mir bestimmte Wörter auf, die plötzlich auftauchten. *Fremdheitsanerkennung* zum Beispiel. Oder *Rückkehrförderung*. Oder auch *Soziobiologie*. In der Universitätsbibliothek mehrten sich Bücher, die beklagten, daß die deutsche Vergangenheit nicht vergehen wolle. Artikel in seriösen Zeitschriften über das Angeborene von Intelligenz oder Aggressivität. Ein Freund von mir, Schriftsteller und Übersetzer, arbeitete an einem deutsch-türkischen Märchenbuch, zusammen mit einem türkischen Kollegen. Es klappte nicht. Das Buch wurde zwar fertig, aber die Übersetzungen waren zum größten Teil miserabel, hölzern. Man stritt, machte sich Vorwürfe. Von Unzuverlässigkeit redete der eine; der andere von deutscher Sturheit. Die Freundschaft der beiden ging in die Brüche. Der türkische Kollege zog nach ein paar Monaten in eine andere Stadt. Mein deutscher Freund geriet in eine heftige Lebenskrise. Er, der jahrelang für die deutsch-türkische Freundschaft gearbeitet hatte, er hatte versagt. Ich hörte später, er habe daran gedacht, sich umzubringen. Er hat stattdessen ein Haus gebaut, sich den Bart abgeschnitten, sich einer Therapie unterzogen. — In den Straßen tauchen Hakenkreuze auf, Sprüche gegen Türken, dann fanden Wahlen statt, bei denen mit solchen Sprüchen Stimmen gewonnen wurden. Wem nützt das? fragte ich mich. Es sind doch nicht mehr Ausländer da als in früheren Jahren. Weshalb auf einmal Haß gegen Fremde? Weshalb auf einmal wieder faschistische Parteien bei uns? Ich fing an, genauer darauf zu achten. Mit Freunden zusammen schrieb ich ein Buch über rechte Presse und Propaganda, erschreckt von der Zahl der rechtsextremen Organisationen und Parteien, erstaunt über deren Bemühen um Seriosität und Wissenschaftlichkeit der Argumentation. Wir suchten nach Erklärungen. Sicher, die Kohls und Dreggers, die Blüms und Geißler, Zimmermann, Schäuble und Stoiber machten eine beschissene Politik. Für die Paläste und gegen die Hütten. Mangel stellte sich ein,

oder auch nur die Angst davor. Die Politiker zeigten auf die anderen, die Fremden; die müßten raus aus dem Land, die seien schuld. Sie wußten, daß das nicht stimmte. Sie wußten, daß die Arbeit der Männer und Frauen aus den fernen Ländern hier weiter genutzt werden sollte. *So wurden die Fremden zu Sündenböcken, die man aber nicht (alle) in die Wüste schicken durfte*. Genau das aber sahen inzwischen viele im Land als die einzige Lösung ihrer Probleme an. Faschisten griffen das auf; immer lauter gröhlten sie: "Ausländer raus!" Als Nutznießer dieses Widerspruchs kapitalistischer Politik!

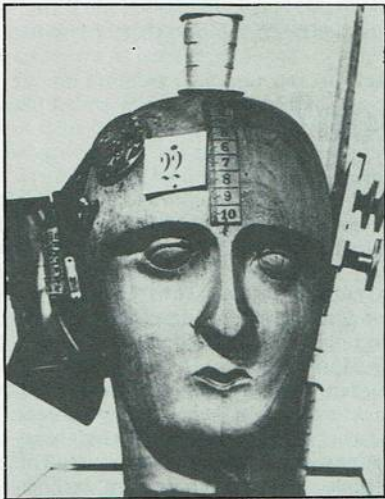
So unser erster Versuch, den Zusammenhang zu verstehen. Bald kamen Zweifel. War das so nicht zu glatt, zu platt und zu einfach? Sind unsere Leute hier wirklich so dumm, daß sie diesen Betrug nicht durchschauen? Ist die Gegenwehr der Demokraten so flau und halb, sind ihre Argumente so unwirksam, weil auch sie falsch sind? Natürlich, selten wird so klar ausgesprochen wie bei Bert Brecht, wie der Zusammenhang von Faschismus und Kapitalismus zu sehen ist:

"Es kann in einem Aufruf gegen den Faschismus keine Aufrichtigkeit liegen, wenn die gesellschaftlichen Zustände, die ihn mit Naturnotwendigkeit erzeugen, in ihm nicht angetastet werden. Wer den Privatbesitz an Produktionsmitteln nicht preisgeben will, der wird den Faschismus nicht loswerden, sondern ihn brauchen." (Schriften zur Politik und Gesellschaft 1919-1956, Frankfurt 1967, S.188)

Die meisten Demokraten und Antifaschisten zögern oder weigern sich, das Entstehen und Erstarren faschistischer Bewegungen auf diesem Hintergrund zu sehen. Oder sie werden gehindert, solche Thesen zu verbreiten, z.B. in den Schulen, in denen unsere Wirtschaftsordnung sakrosankt zu bleiben hat, sauber wie persilgewaschen. Stattdessen wird immer noch auf die Ewiggestrigen, die Verführer und Manipulateure verwiesen. Das ist sicher falsch, zumindest, wenn man sie als einzige Ursache benennt. Auch wenn die Neo-Faschisten ihre Ideologie modernisiert und wirkungsvoller ausgestaltet haben, so sind doch bestimmte gesellschaftliche Bedingungen erforderlich, auf die sie sich beziehen können. Aber erklärt das schon alles? Gibt es nicht auch in sozialistischen und

in nicht kapitalistischen Ländern zumindest Ansätze zu faschistischen Bewegungen? Gut, auch dort herrscht häufig Mangel, dessen Ursachen vertuscht werden. Der wird jedoch *nicht systematisch* erzeugt, ist behebbar, wenn man Korruption und Vetternwirtschaft beseitigt und demokratische Strukturen entwickelt... Bei uns müßte man darüber hinaus auch noch die Wirtschaftsordnung grundlegend revidieren. Das alles ist natürlich einfacher gesagt als getan, scheint hoffnungslos, wenn man die heutige Linke in der Bundesrepublik betrachtet, die verwaschene Grüne Bewegung. — Unbehagen herrscht. Hilflosigkeit. Was bleibt? Sollen wir etwa auf die Straßen gehen, in die Betriebe, und den Leuten erzählen, der Kapitalismus ist schuld an der Misere und nicht die Ausländer; und die Faschisten nutzen nur die Widersprüche kapitalistischer Wirtschafts- und Gesellschaftsordnung aus? Das haben ja einige versucht in den vergangenen Jahren — ohne großen Erfolg. Was bleibt uns dann? Sollen wir fatalistisch die Hände in den Schoß legen? Oder, wie ich, ein Buch schreiben, zwei? Zig Vorträge halten, dutzende von Broschüren und Artikeln verfassen, wie diesen hier? Ist das nicht nur Beschäftigungstherapie im Angesicht der Ohnmacht? Und verkünden wir nicht nur denen, die es schon längst wissen, unsere Weisheit, ohne diejenigen zu erreichen, die es wissen müßten: die Massen, die etwas ändern könnten? Und immer wieder die Frage: Warum sind die Menschen nicht erreichbar durch unsere Argumente? Weshalb sitzen sie den falschen Erklärungen der herrschenden Parteien und den rassistischen Parolen der Faschisten so leicht auf? Liegt da etwas in den Menschen selbst verborgen, tief in ihr Denken verwurzelt, das sie dazu bringt, allem Fremden zu mißtrauen? Hat es nicht auch vor der Zeit des Kapitalismus rassistisches Denken gegeben? Ich frage mich selbst: Fühle ich mich auch nachts im Bahnhof bedroht, wenn ich Ausländer sehe? Beneide ich sie nicht auch, wenn sie mit unseren Frauen flirten? Beschleichen nicht auch mich unguete Gefühle, wenn ich durch einen Stadteil fahre, der aussieht wie Klein-Istanbul? Steckt in uns allen die Angst vor dem Fremden? Gibt es das nicht auch bei den Fremden, wenn sie zu Hause sind? Ist da nicht doch etwas dran, daß dies irgendwie zum Menschen dazu ge-

hört, Teil seiner Natur ist, wie viele Verhaltensforscher sagen? Mir fällt auf, daß ich der Antwort auf die Frage näher komme, weshalb so viele Menschen der Hetze der Politiker glauben und den Parolen der Faschisten nachlaufen. Nur Dummheit kann es ja wohl nicht sein, die sie dazu bringt, ihre Notlage oder ihre Zukunftssorgen den Ausländern anzulasten! Könnte es nicht sein, daß die Menschen im Laufe ihrer Jahrtausende währenden Geschichte verinnerlicht haben oder sogar genetisch verankert haben, daß das Fremde gefährlich ist, daß —im Klartext gesprochen— Rassismus angeboren ist, wie die Faschisten behaupten? Dann hätten wir neben den Politikerlügen einen zweiten, sehr handfesten Grund dafür, daß Ausländerfeindlichkeit herrscht, ein weiteres Argument in der Kette: Hetze, Not und Lüge von Rechts, nämlich: *zwar* Hetze, *zwar* soziales Elend, *zwar* Übertreibung und Verdrehung, aber *auch* Menschennatur. Das wäre immer noch Grund genug, dagegen anzugehen, es zeigte uns aber auch die Schranken auf, mit denen wir rechnen müßten; es zeigte uns auf, daß wir Toleranz lernen müßten, unsere innere Natur unter Kontrolle zu bekommen versuchen müßten usw. Wäre das denn nichts? Ich weiß, daß viele so denken. Und auch: Man wäre der Not enthoben, die gesellschaftlichen Verhältnisse für Ausländerfeindlichkeit, Rassismus und Rechtsextremismus verantwortlich zu machen, jedenfalls ein ganzes Stück weit. Wenn alle Menschen Rassisten sind, sozusagen von Geburt an, was wäre dann an den Deutschen besonders rassistisch? Da wäre dann noch die Sache mit den Juden, die aber lange her ist, mit der die meisten von uns dank der "Gnade der späten Geburt" ohnedies nichts zu schaffen haben. Fest steht, daß sehr viele Deutsche Rassisten sind. Das beweist

jede diesbezügliche Umfrage der Meinungsforscher. So um die 50%. Und die anderen? Nur nicht so sehr, oder gar nicht, oder sie sind es, sagen es aber nicht, weil es sich nicht gehört? Wenn Rassismus angeboren ist, müßten ja alle Menschen Rassisten sein. Könnte es aber nicht so sein, daß es doch eine Menge Leute gibt, die das Problem besser unter intellektuelle Kontrolle gebracht haben als andere? So oder ähnlich liest man und hört man aus der rechten Ecke. Dagegen brauche ich schon gute Argumente! Hier, bei diesem kurzen Artikel, Argumente gegen das herrschende Bewußtsein, gegen verbrieftete Lehrmeinungen? Soll ich jetzt schreiben: Die Knappheit des mir zur Verfügung stehenden Raums läßt es nicht zu, daß ...? Will ich mich drücken? Natürlich nicht. Aber wie fang ich es an? Mal so: Angenommen, rassistisches Denken sei *nicht* angeboren, sondern anerzogen, gelernt, dann könnte der Versuch, gegen Ausländerfeindlichkeit und Rassismus durch Aufklärung und Bildung anzugehen, *prinzipiell* gelingen. Verbunden mit der Aufklärung über die Bewegungsbedingungen des Kapitals, das den Rassismus für seine Zwecke nutzt (ebenso wie es den Patriarchalismus für seine Zwecke nutzt) und die dadurch erzeugte weltweite Armut und die nationalen Trennungen von Arm und Reich und deren ideologische Verschleierungen könnte ein starker Argumentationszusammenhang gegen Rassismus und Faschismus entwickelt werden, der, da er logisch stringent wäre, auf die Dauer die falschen Erklärungen in den Köpfen der Leute beseitigen und damit Rassismus und Faschismus besiegen könnte. Mehr noch: Dies könnte ein Beitrag dazu sein, zu einer menschlichen, demokratischen und eines Tages sozialistischen Gesellschaft durchzudringen. Ja, so könnte ich argumentieren. Ich müßte aber noch zeigen, daß der Rassismus nicht angeboren ist. Und da kommt es wieder, dieses „Aber die Enge des Raums und die Kürze der Zeit ...“ Aber schon schwächer. Meine Argumentation hat mir Mut gemacht, den Versuch zu wagen. Denn wenn nur noch diese kleine Lücke besteht, dann lohnt sich die Anstrengung ums Ganze. Also, ich versuchs: Ich sage zuerst, was ich unter Rassismus verstehe: Er liegt dann vor, wenn körperliche Eigenschaften, die angeboren sind (Haarfarbe, Augenform usw.), positiv oder negativ *bewertet* werden und / oder wenn gelernte, kulturell angeeignete Eigenschaften (Intelligenz, Friedfertigkeit, Aengstlichkeit, Mut, Musikalität, Kriminalität, autoritärer Charakter (Adorno) usw.) *naturalisiert* werden, also auch als *angeboren* oder doch als nicht revidierbar angesehen werden. —Ich gebe zu, das ist ein Brocken, an dem manche(r) zu schlucken hat. Musikalität auch? Wo es doch ganze Musikergenerationen und —familien gibt! Da drängt

sich doch die Annahme geradezu auf, sie sei angeboren. Oder wie heißt es bei Goethe (glaub ich): „Was du ererbst von deinen Vätern, erwirb es, um es zu besitzen?“ Oder derselbe: „Vom Vater hab ich die Statur, vom Mütterlein die Frohnatur?“ Und: Haben die vielen Schulbücher alle Unrecht, die Ergebnisse der Tierföschung auf den Menschen übertragen? Ich weiß, es gibt viele Gegenargumente gegen meinen Begriff von Rassismus. Mit denen muß man sich auseinandersetzen. Aber wie? Man muß erforschen, sich einen richtigen Begriff davon machen, was der *Mensch* ist. Das ist die Voraussetzung. Was ist anders an ihm als beim Tier. Ein Tier könnte z. B. diesen Artikel nicht geschrieben haben. Mein Vater könnte diesen Artikel nicht geschrieben haben, weil er ein einfacher Arbeiter war. Das ist aber auch der Unterschied: Eine solche Begründung könnte ich nicht dafür anführen, daß der Vater eines beliebigen Tieres den Artikel nicht geschrieben haben könnte. Oder anders: Der Mensch ist ein gesellschaftliches Wesen, das das Biologische in die Qualität des Sozialen hinein aufgehoben hat, es sozialisiert hat, ihm damit eine neue Qualität gegeben hat. Deshalb gibt es auch *den* Menschen nicht, sondern *immer* nur *Menschen in Bezug zu bestimmten Zeiten mit ihren bestimmten gesellschaftlichen Verhältnissen*. Was heißt das für Rassismus und Fremdenfeindlichkeit? Ist Fremdenfeindlichkeit unbegründet, weil die Fremden nicht feindlich sind (bzw. nicht mehr sein müssen), wird sie —zumindest langfristig— verschwinden. So findet man bereits heute bei solchen Leuten, die keine Angst zu haben brauchen, daß die Fremden ihnen was wegnehmen, in aller Regel keine oder doch seltener Fremdenfeindlichkeit. Genau so ist es beim Rassismus: Bedroht mich das andere nicht, muß ich es nicht negativ bewerten, um mich davon distanzieren zu können. (Das gilt nicht nur für Ausländer, sondern auch für die Negativbewertungen vieler Männer gegenüber Frauen: sie sind rassistisch.) Im übrigen heißt das auch: Die Annahme, Rassismus sei angeboren, ist selbst rassistisch! Mehr will ich hier nicht dazu sagen, Sie wissen schon: die Knappheit des Raums und die Kürze der Zeit.

Ein schweres Problem stellt sich aber noch, und ich muß es beim Namen nennen, wenn ich nicht in den Verdacht kommen will, oberflächlich Optimismus zu predigen. Ich sagte bereits, daß Aufklärung ein langfristiger Prozess ist. Langfristig deshalb, weil auch angelernte Eigenschaften, wie z. B. ein autoritärer Charakter, dem eine große Neigung zu faschistischen Ansichten und Lösungsvorstellungen nachgesagt wird (Adorno), große Verfestigung zeigen können und es sehr mühevoll ist, solche einmal gelernten Strukturen zu verändern. Sie sind aber gelernt, und weil sie

gelernt sind, können sie prinzipiell auch wieder verlernt werden, durch andere ersetzt werden; auch kann in der Erziehung darauf hingearbeitet werden, daß sie vermieden oder gemildert werden. Dabei muß man aber ganz klar sehen, daß die Menschen nicht allein von den Erziehern erzogen werden, vielleicht sogar nur in geringem Maße durch die Erzieher, sondern auch durch die Verhältnisse. Und die, die sind bekanntlich nicht so! Die Fabrik ist eine autoritäre Institution, die Schule ist es, der Staat ist autoritär Ausdruck autoritärer gesellschaftlicher Verhältnisse.

Trotzdem noch ein Satz zu dem, was zu tun bleibt, was trotzdem getan werden kann. Was *ich*, was *wir* gegen Ausländerfeindlichkeit, Rassismus und Rechtsextremismus tun können. Neben allen notwendigen direkten Versuchen der Gegenwehr (Säle besetzen, Verbote durchsetzen, für Ausländerwahlrecht kämpfen usw.), neben und vor aller Aufklärung: uns selbst aufklären und an Alle weitersagen! Wir haben die besseren Argumente! Letzten Endes! ●

P. S.: Stuart Hall, aus Jamaika stammender und in London lebender Soziologe hat soeben einen sehr wichtigen Artikel zum Problem des Rassismus veröffentlicht („Rassismus als ideologischer Diskurs“, in: Das Argument 178 (1989), S. 913-921)

ÜBERSETZERWERKSTATT-SEMINAR ÜBERSETZER UND DICHTER TREFFEN

Vom 20. bis zum 22. April findet ein Übersetzerseminar statt, an dem türkische und deutsche Schriftsteller teilnehmen werden. Wir werden an diesem Wochenende Gedichte und Kurzgeschichten mit den anwesenden Autoren und ihrer Unterstützung übersetzen.

Es ist geplant die Ergebnisse der Arbeit zu veröffentlichen, um die Arbeit der Übersetzerwerkstatt bekannt zu machen, vor allem aber den hier lebenden Autoren Gelegenheit zu geben ihre Werke einer breiteren Öffentlichkeit vorzustellen. Diese Reihe wird weiter fortgesetzt, geplant ist ein Folgeseminar Ende August.

ORT: Hotel in Extertal bei Bielefeld

ZEIT: 20. bis 22. April 1990

ANMELDUNG: KIEBITZ Jugend - und Kulturzentrum

Marienstraße 16 / a, 4100 Duisburg 11

Tel: 0203 - 404480

Uzun Hava

Dağların şarkısını söylüyorum
Günlerden sabah
Ülkelerden yalnızlık
Karlı koyakların gururunu aşındıran
Elimde acemi bir karanfil
Sıcak özlemlere bastırıyorum
Ölümün ikindisine uçan güvercinler
Tutuşturuyor çobançiçeği sevdalarımı

Saçların şarap kokuyor ellerim tütün
Avuç avuç alıç topluyor karanlık gözlerin
Sessiz suskun yorgun
Bu kimin duvarları bu kimin
Penceresiz ışıksız soluksuz
Bu bağrımıza çöken çeki taşı
Bu balçık karası bu korku bu bizi ezen
Bu kimin

Ben bu dilin oğluyum bu köylü dilin
Toprağın üstünde oturuyorum
Hayat deli yağmurlarda taşkın sularda
Yıkımlarda yeşeriyor gibi
Sırtımı bir ağaca dayıyorum
Ağaç kıpır kıpır toprak coşkulu
Ben hüznü bir şarkı söylüyorum
Hüznü

Aydın HATİBOĞLU

Hasret

Bir demlik çay olsa dedim
Dört göz birarada olsak
Kardeşlerim bacılarım olsalar
ve anam babam
Dilleşsek dertleşsek dedim
Hal hatır sorsak
Şeker de aramazdık

Eğildim kulağına fısıldadım
Yanıbaşımda
Adını bilmediğim çiçeğe
Ürperdi silkelendi
Dilimi anlamadı
Dilimi anlamadı
Gökteki güvercin
Umursamadı böcekler
Kaydı sırtımı dayadığım dal
yüz çevirdi bulutlar

Bir yağmur yağsa dedim
Şöyle bardakton boşanırcasına
İslansam adam akıllı
Sırt sırta versek dedim
İsınmaya çalışsak
güldü güneş

Halit ÜNAL

Türkische Kalligraphie

Barbara KELLNER - HEINKELE

„**T**rag vor! Dein Herr ist edelmütig wie niemand auf der Welt, er, der den Gebrauch des Schreibrohrs gelehrt, den Menschen gelehrt hat, was er nicht wußt.“

(Koran, Sure 96, Vers 3-5)

Unter allen schönen Künsten kann die Kalligraphie wohl am deutlichsten islamische Geisteshaltung zum Ausdruck bringen. Kunst und Religion gehen hier eine Einheit ein. Der Koran betont immer wieder die Bedeutung des Schreibens, der Schrift, des Schreibwerkzeugs, des Buches: Da ist die Rede von Gott, dem Allgütigen, der dem Menschen nicht nur die Schreibkunst als solche beigebracht, sondern ihm auch das Offenbarungswissen durch die Heilige Schrift, den Koran, übermittelt hat. Der Koran ist das Wort Gottes und von Ewigkeit her geschrieben auf einer wohlverwahrten Tafel. Jedes einzelnen Menschen Taten werden von Engeln aufgeschrieben und dieses Verzeichnis ihm am Tag des Gerichts vorgelegt.

Der Koran ist die unmittelbar und unverfälscht aus der göttlichen Eingebung geflossene Offenbarung. Es kann daher nicht verwundern, daß die Muslime sehr früh begonnen haben, den Koran in verschiedenen kunstvollen Weisen zu schreiben, die dem Wort Gottes in seiner ewigen Schönheit gerecht zu werden ve-

suchten. Die Grundzüge der arabischen Schrift sind seit Beginn der Ausbreitung des Islam im 7. Jahrhundert im wesentlichen unverändert geblieben. Wir besitzen aus den ersten Jahrhunderten überaus reizvolle Fragmente von Koranen in der sogenannten Kufi-Schrift. Neben dieser geometrischen, oft auch in monumentaler Baudekoration angewandten Schrift war von Anfang an auch eine weicher geschwungene Kursivschrift gebräuchlich, aus der sich schon seit dem 10. Jahrhundert die sechs Hauptschriftarten (osmanisch-türkische Bezeichnung: Aklam-i sitte) entwickelten, die das Kufi fast ganz ersetzen. Wie allerdings die Entwicklung der arabischen Schrift in den ersten Jahrhunderten im einzelnen verlaufen ist, konnte von der Forschung bisher noch nicht restlos geklärt werden.

Zu den sechs Hauptschriftarten (Thuluth / türkisch: Sülüs, Naskh / türk.: Nesih, Rihan / türk.: Reyhani, Muhaqqaq / türk.: Muhakkak, Tauqi' / türk.: Tevki, Rıqa' / türk.: Rik'a) gesellten sich im Laufe der Zeit weitere Spielarten, die von Generationen von Kalligraphen verfeinert wurden. So gibt es Schrifttypen, die später besonders im persisch-indischen Raum (Nasta'liq, Sikaasta), im Osmanischen Reich (Sülüs, Divani) oder in Nordafrika (Maghribi) beliebt waren und gepflegt wurden.

Die in der Tradition verwurzelte und ihr bewußt verpflichtete Entwicklung der arabischen Schönschrift hat in den islamischen Ländern bis in unsere Zeit hinein angehalten. Heute liefern bekannte Meister Schriftvorlagen für die Umsetzung in Gebrauchsgraphik und Kunsthandwerk. Die Belegung der Schriftkunst durch neue Drucktechniken ist ebenfalls nicht zu übersehen. Kunsthochschulen bieten Studiengänge in allen Zweigen der Buchkunst an, und Mäzene veranstalten Kalligraphiewettbewerbe zur Förderung junger Talente. Nicht nur in den islamischen Ländern sind Originale der alten Meister zu hochbezahlten Sammelobjekten geworden, auch in Europa hat inzwischen der Zauber islamischer Kalligraphien seine Liebhaber gewonnen.

Es scheint heute unbestritten, daß die Osmanen die islamische Kalligraphie zu ihrer höchsten Vollendung geführt haben. Diese Überzeugung bringt auch der bekannte Spruch zum Ausdruck:

„Der Koran wurde in Arabien Offen-

bart, in Aegypten rezitiert und in Istanbul geschrieben.“

Der erste bedeutende Meister, dessen Kunst im Osmanischen Reich den Grund legte für alle weiteren Stillentwicklungen, war Seyh Hamdullah (1436-1520). Er stammte aus Amasya und hatte dort den Prinzen Bayezid, den späteren Sultan Bayezid II. (1481-1512), in der Schönschreibekunst (osm.-türk.: hüsn-i hatt) unterrichtet. Als Bayezid den Thron bestiegen hatte, rief er den Scheich in die Hauptstadt Istanbul, die bereits auf dem besten Weg war, auch auf dem Gebiet der Kunst eine Metropole zu werden.

Aber erst mit den politischen Entwicklungen des 16. Jahrhunderts vermochte die osmanische Hauptstadt die bisherigen Kunstzentren im iranischen Raum und in Aegypten zu überflügeln. Als Kriegsgefangene und freiwillig, angezogen durch die glänzenden Arbeitsbedingungen, die das großherrliche Mäzenatentum geschaffen hatte, kamen die hervorragendsten Künstler der islamischen Welt in den Ateliers Istanbuls zusammen. Die herausragende Gestalt in der Kalligraphie war hier Ahmed Karahisari (1469-1556). Seine teilweise eigenwilligen Werke haben in den letzten Jahren auf internationalen Ausstellungen, besonders zur Kunst unter Sultan Süleyman dem Prächtigen (1520-1566), das Publikum entzückt.

Als der vielleicht bedeutendste und einflußreichste osmanische Kalligraphie darf wohl Hafiz Osman (1642-1698) gelten, dessen Wirken in die Periode einer kurzen späten Blüte des Reiches fällt. Auch die Jahre erster großer Gebietsverluste hat er noch miterlebt. Alle folgenden Generationen von Schönschreibern folgten seinem Vorbild. Noch die bekannten türkischen Kalligraphen des 20. Jahrhunderts beziehen sich auf den Stil des Hafiz Osman.

Wenn wir über die Entwicklung der Kalligraphie im Osmanischen Reich recht eingehend unterrichtet sind und uns ziemlich gut in den Arbeitsbedingungen und Lebensumständen der Künstler auskennen, so liegt dies nicht nur an der großen Zahl von oft signierten Einzelstücken und Handschriften, die auf uns gekommen sind, sondern auch an den Informationen, die sich in Geschichtswerken und Archivadokumenten finden. Hier zeigt sich, welche hohes Ansehen in der Gesellschaft die Schriftkünstler genossen, und zwar vor allen anderen Vertretern der Künste. Eigens den Kalligraphen gewidmete biographische Sammelwerke aus dem 16. bis 20. Jahrhundert überliefern uns Hunderte von Namen. Auch einzelner Frauen wird Erwähnung getan. Die jeweilige biographische Notiz berichtet über Herkunft, Lebensdaten, Lehrer, bei denen gelernt wurde, und Schüler, die man heranzog. Als Unterrichtsorte werden am häufigsten die Sereilschule, die Staatskanzlei oder das Privathaus eines angesehenen Meisters genannt. Bisweilen wird auch die Spezialisierung in einer bestimmten Schriftart erwähnt oder die erreichte Qualität bewertet, denn die Autoren solcher Biographienwerke waren in der Regel selber gut ausgewiesene Kalligraphen. Kulturhistorisch interessant sind auch die Anekdoten, die von einzelnen Persönlichkeiten überliefert sind.

Außerhalb der Zunft der professionellen Schönschreiber begegnen uns auch namhafte Künstler in anderen Berufszweigen, insbesondere der höheren Gesellschaftsschicht: am Sultanshof, in den verschiedenen Regierungskanzleien der Hauptstadt und der Provinzen, unter den Würdenträgern, Gelehrten (ulema) und Angehörigen der Derwischorden, ja selbst bei den Janitscharen. Unter den zahlreichen Sultanen, die sich als Kalligraphen ausbilden ließen, wird Sultan Mahmud II. (1808-1839) die höchste Meisterschaft nachgerühmt.

Obwohl die Tätigkeit des Schönschreibens durchaus auch zur Sicherung des Broterwerbs dienen konnte — und die besten durften mit hohem Honoraren der Auftraggeber rechnen — so ist sie doch von den Muslimen immer als Mittel zur Vervollkommnung der eigenen Persönlichkeit verstanden worden, d.h. als ein religiös verdienstvolles Tun, als ein Akt der Frömmigkeit auf dem Weg hin zu Gott.

DUYURU

Duisburg Şehir Kütüphanesi ve Kiebitz/ Essen tarafından düzenlenen Türk Hat Sanatı Sepisi çerçevesinde bir Sergi Kataloğu ve Hattat Kamil Akdik'in bir Hilye'sinin yer aldığı bir takvim yayınlanmıştır. Sergi kataloğu ve takvimden edinmek isteyenler aşağıdaki adrese 3 DM.- tutarında posta pulu gönderip edinebilirler.

Zentralbibliothek
"Türkische Kalligraphie"
Düsseldorferstr. 5-7
4100 Duisburg 1

Ağıt

"Ulu ozan nazım için"

yitirdim seni
gözyaşım dinmez
ellerinden sıkı sıkı
tutamadım
bir tanem
koca çınarım
sazım sözüm evladım
yitirdim seni
dövünmenin yararı yok
biliyorum
ne ki gecelerin bir vaktinde
yüreğimde çalınmaya
başlayınca şarkıların
ağlıyorum
şarkıların
yurduna insanlara
ve özgürlüğe dairdi
"Anadolom" deyişin vardı bir
gökler gürlerde
"Memleketim" dediğinde
titrerdi toprak
sesin dağlardan
dağlara giderdi
yitirdim seni
yitirdim
bir tanem
koca çınarım
sazım
sözüm
evladım

Fatma İrfan SERHAN

Bakırköy - İstanbul

Sabris fremde Heimat

Von Reinold SCHMUCKER

Vielleicht wird er übertönt vom Jubel jener Hunderttausende, denen ihr Staat nicht länger ein Gefängnis ist: der Schrei des kleinen Ali, elegisches Fanal, nachhallend in der Dunkelheit des todbringenden Eisenbehntunnels, besiegelnd das Schicksal einer türkischen Familie, die sich nicht aussperren lassen wollte aus Frankreich, dem gelobten Land.

Ohne Gefahren ist die Lektüre für den deutschen Leser also nicht. Wer nicht riskieren mag, daß ihm manch alltägliche Selbstverständlichkeit weniger (selbst-) verständlich wird, der sollte von „Gurbet“ lieber die Finger lassen. Zu oft läßt Behram uns über unsere eigene Wirklichkeit stolpern.

Nihat Behrams Romanerstling *Gurbet* setzt einen Kontrapunkt zu den Fernsehnachrichten der letzten Wochen. Die Bilder beschwören sich gegenseitig herauf und passen doch nicht zusammen: Hier der frenetische Begeisterungstaumel beim deutsch-deutschen Grenzübertritt — dort demütigende Kontrollen, kategorische Zurückweisungen, gerissene Schlepper, im Tunnel ein Zug, ein paar Meter zu früh.

Gurbet - das bedeutet übersetzt: die Fremde. Den Menschen, die aus dem „Sorgenbrunnen“ ihrer dörflichen Armut heraus wollen, bedeutet *Gurbet* Hoffnung und Angst zugleich. Es sind Männer aus den ärmeren Regionen der Türkei, und ihre Utopie vom besseren Leben ist auf jedem Globus leicht zu finden: Westeuropa, die Schweiz, Frankreich, die Bundesrepublik. Einer von ihnen ist Sabri. Der Leser trifft ihn in Italien, auf dem Weg in die Schweiz, kurz vor der Grenze.

Nihat Behram, geboren 1946 in Kars, ganz im türkischen Osten, unweit der Grenze zum sowjetischen Armenien,

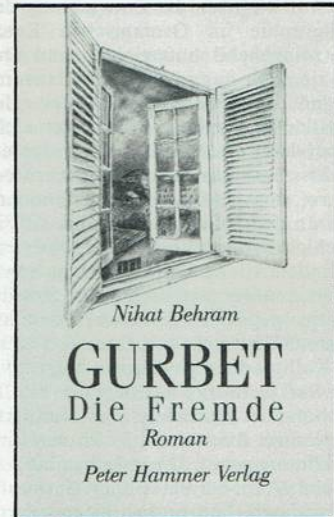
floh 1980 vor den Schergen des Militärregimes in die Schweiz. Seit seiner Ausbürgerung durch die türkischen Behörden 1985 lebt der einstige Weggefährte Yilmaz Güneys in Paris und Wuppertal. Dort, in der Fremde, ist „*Gurbet*“ entstanden. Den Abschluß des 1984 in Paris begonnenen Romans ermöglichte dem Autor das Heinrich-Böll-Stipendium des nordrhein-westfälischen Kultusministeriums.

Gelungen ist Behram ein ergreifendes Prosa-Gemälde des Migranten-Exils, ein Dokument literarischer Trauerarbeit, wie sie so vielleicht nur einer zu leisten vermag, dem jede Heimreise versagt ist. Minutiös registriert Behram die Verunsicherungen, die der im wortwörtlichen Sinn unverständliche Alltag der fremden Großstadt bei dem in ihr Gestrandeten auslöst, archiviert er die Kränkungen, die man dem Fremden zufügt - oft aus Gedankenlosigkeit. Unbestechlich nimmt er aber auch die inneren Widerstände der Migranten gegen eine als Bedrohung der patriarchalen Familientradition empfundene Umwelt wahr, ihre Gettoisierung, teils aufgenötigt, teils selbstgewählt.

Zu seinem Romanpersonal hält Behram Distanz. Er erzählt Sabris Geschichte im Präteritum, schildert die Stationen dieser Odyssee mit tragischem

Ausgang aus der Beobachterperspektive: das ordentliche Zürich, dem Anatolen fremdeste Fremde, und das multikulturelle Paris, „ein Riese“. Allein die ge-

ographische Detailgenauigkeit verrät, daß hier auch von den ersten Exil-Stationen des Autors die Rede ist. Dem westeuropäischen Leser, dem Sabris Fremde Heimat ist, kommt dieser beinahe dokumentaristische Erzählgestus entgegen; er fühlt sich nicht zu einer Identifikation gedrängt, für die ihm alle Voraussetzungen fehlen.

Unwiderstehlich zieht Sabris Geschichte ihn dennoch in ihren Bann. Das liegt an dem Tempo, mit dem Behram sie inszeniert, genau beobachtend, in einer dialogreichen Sprache, arm an Umständenlichkeiten und Floskeln. Wie der Leser wird auch Sabri weitergetrieben, kaum kommt er zur Besinnung, immer neue Eindrücke stürmen auf ihn ein. Zusammenfügen aber kann er sie nicht. Nur seiner Muttersprache mächtig, bekommt Sabri bloß die Einzelteile eines großen Puzzles zu fassen, aber das Bildganze nicht in den Blick: „Er verstand zwar nichts, bezog aber alles, was er hörte, auf sich...“

Die Lesbarkeit der Welt — in der Fremde entpuppt sie sich als Illusion. Weil Sabri, was er beobachtet und erlebt, nicht einordnen kann, nimmt es ihn gefangen, sucht er das Unvertraute im Kosmos des Vertrauten unterzubringen: „Sein Blick blieb an einem lebenswürdigen alten Mann hängen. Langsam schlenderte der Alte dahin, schaute sich oft lächelnd um. Was er wohl denkt, wenn er sich beim Gehen so umschaute“, dachte Sabri. Auf einmal erinnerten ihn

die Blicke des Alten an seinen Vater.“ Immer mehr droht die Sehnsucht nach Verstehen und Verständnis Sabris Wahrnehmungsfähigkeit zu ersticken. Illegal in staubigen Textilwerkstätten schuftend, abhängig von einem ausgebufften türkischen Geschäftemacher, tagträumt er nur eins: Frau und Kinder nachkommen zu lassen. Läßt aber Heimat stückweise sich verpflanzen? Die Kinder der Arbeitskollegen spielen da nicht mit: „Trinkst du Tee oder Saft? —'Fanta!' antwortete Inan.“

Mitunter, unmerklich fast, verwandelt sich des Erzählers diagnostischer Blick in Sabris Innenperspektive, bricht die Solidarität des Autors mit seinem Romanpersonal in melancholischen Wort- und Satzkaskaden durch: „Das einzige, was er verstehen konnte und was ihm bekannt war, waren das Gewand der Erdoberfläche, auf der sie dahinglitten, und das Dach des Himmels unter dem sie sich wanden. Roßkastanien, Lebensbäume, Tannen, Pappeln, Gärten mit Kirsch- und Apfelbäumen, Strauchfrüchte, die sich büschelweise an der Straße röteten: Er kannte ihre Sprache, ihre Lieder, ihr Alter, ihre Düfte, Sorgen, Farben, Eigenarten.“

In solchen Passagen gerät dem Journalisten und Lyriker der Migrantenroman zum epischen Klagelied. Wünschte man sich dessen Pathos bisweilen auch wortkarger, weckt doch die Grundmelodie —nicht anklagend, aber verzweifelt, ohne ein Gran Haß, doch auch jeder Hoffnung bar— beim Leser ein beklemmendes Gefühl: Ratlosigkeit.

Ohne Gefahren ist die Lektüre für den deutschen Leser also nicht. Wer nicht riskieren mag, daß ihm manch alltägliche Selbstverständlichkeit weniger (selbst-)verständlich wird, der sollte von „Gurbet“ lieber die Finger lassen. Zu oft läßt Behram uns über unsere eigene Wirklichkeit stolpern. Und nicht nur das. Durch ihn lernen wir, sie von außen zu sehen.

Schade nur, daß die Übersetzer dem deutschen Leser einige Stolpersteine anderer Art in den Weg gelegt haben. Da laufen Menschen „versunken umher“, andere „hatten die Cafes vollgefüllt“. Störend auch, daß die Vokabeln „sehen“ und „blikken“ den Übersetzern unbekannt zu sein scheinen, so daß selbst die Hunde ständig „schauen“ müssen. Und daß immer wieder unverzichtbare Präpositionen fehlen („er lief auf das Taxi.“), von Kommata ganz zu schweigen, das hätte dem Lektorat auffallen müssen.

Trotzdem: Wenn es ein Buch sein soll —ich wüßte in diesem Jahr der Freude über sich öffnende Grenzen kein ähnlich fesselndes Weihnachtsgeschenk, das so nachdenklich stimmt.

Nihat Behram: Gurbet. Die Fremde. Roman. Aus dem Türkischen von Lale Direkoglu und Christoph Schroeder. Peter Hammer Verlag, Wuppertal. 472 Seiten, 36 DM.

Aşktır Bu Ya da Başka Bir Şey

kuşlarla çocuklarla yapraklanıyorsun
aşktır bu ya da başka bir şey
yitik bir umut bir direnç yaşadıkça
bir anı usul usul dönen
çok eski günlerin eşliğinde

bir sardunya köşeden yanlışını görüyor
bir çığlık olarak geçmenin uzun mesafeleri
bir elinde karanfil kokusunu taşıran
aşktır bu bile ya da başka bir şey
umarsız bir uzun mesafe koşusu
bir türlü çıkarmak için yozluktan

kuşlar geçiyor alınına gölgeler düşürerek
avlunun duvarlarına izler düşürerek
avlude masa, masada kitaph-çoğalan
oturmuş geçmişi geleceği okuyorsun
öyle yaşlı öyle mahzun
kimdi ölen kimdi kalan
acıları kuşlara savuşturuyorsun

Ahmet ADA

Yerçekimsiz Özgürlük

“Nev'i yabane attı bizi gerçi rüzigar
Düştük heva-yi aşk ile bir özge aleme”

I.
senin suskunluğun değil mi
beni bunca paramparça eden

senin düşün değil mi
ayla birlikte önümü kesen

sen değil misin
yeşilin en son rengiyle anımsanacak olan

II.
yüreğim nasıl büyük ve kara
sana söyleyecek sözler yığıldı kaldı boğazımda
bu şiirlerde sevgi sözü geçmeyecek korkma
senin çekiminden çıktım, artık özgürüm bak

III.
sabahın beşi
zorluyorsun beni
beşin en acı yerinde uyanıyorum
ilk kez yüreğim özgürlüğün yalnızlığını duyuyorum
senin yok oluşunu yaşıyorum
sensizim

İsmail HAKKI

Bir İlk Kitap İçin Düşünceler

Özgen ERGİN

Yazarlığa öyküyle başlayan, "yeni yazarlara" saygı duyuyorum. Yazınımızda kestirme yol şiir, ün getiren (belli bir düzeyi tutturabilirsen) romandır. Öykü, yazara en büyük mutluluğu, en büyük sorumluluğu, en büyük acıyı veren, en zor yazın türüdür benim için.

Hüseyin Akdemir, "Hürriyet Tepesi" adını verdiği, ilk kitabıyla yazınımıza öyküler armağan ediyor. Kitap elime geçtiği akşam, tüm yorgunluğuma karşın gece yarısına dek okudum. Akıp giden, yazarıma özgü bir anlatım biçimi var. Karşısında birisiyle konuşurcasına rahat yazmış öykülerini.

Kitabın ilk öyküsü "Her Şey Kiralık" ile, okuyucuyu avlamasını bilmiş. Okuma sürdükçe, okuyucu ben, kitabı bırakmıyorum. Öykü, dört dörtlük. Eksiksiz. Bugüne dek, Türkiye'deki bir dergide yayımlanmaması, yurdumuzdaki öykü severler için büyük bir kayıp. Yurdumuzdaki yakın tarihi, hepimizce bilinen 1980 sonrasını, ironik bir dille süzgeçten geçiriyor. Bu öykü, güncelliğini yıllar boyu sürdürecektir. Ne zaman okunursa okunsun, güldürecek, düşündürülecek, kızdıracak sövdürecek. Kara mizah dedikleri, bunları içine alan bir kavram olsa gerek. Çok zekice düşünülmüş bir öykü.

Adı şiirsel, "Yasemin Olur musun?" inandırıcı, karşılıklı konuşmalarla örülmüş, çok başarılı bir aşk öyküsü. Yazınımızda, karşılıklı konuşmalarla-

Endüstri kentlerindeki gerçekleri resimleyen bir bütün içindeki öyküler demeti "Hürriyet Tepesi"ne, yazar, "Dört Eşek" adlı bir öykü eklemiş. Sanırım ilk yazdığı öykülerden biri olduğu için, kitap dışı bırakmaya kıyamamış.

rüp giden öyküler onca az ki... Aşk öyküleri de öyle... Neden aşk öyküleri yazmayız? Yazar, bu yapıtında, iki eksiği birleştirerek, tam bir aşk öyküsü kurmuş.

"Gölge"de, karşılıklı konuşurma ustalığı sürüyor. Yazarın düşlem gücü ve

HÜRRIYET TEPESİ/ÖYKÜLER

Almanya İsteme Adresi:

Kaynar Buchhandlung, Hansastr. 86
4100 Duisburg 1, Tel.: (0203) 33 17 95

yaratıcılığı öyküye güç veriyor, onun öyküsünü sağlamlaştırıyor. Adam ile Gölge'sinin konuşmaları, nasıl başladığına öyle bitiyor. Yazarın açıklama, yorum, diye bir kaygısının olmayışı, sevindirici. Radyoya uyarlanmaya hazır, iki kişilik bir oyun.

Adını beğenmediğim "Bela", yine kurgusu çok ustaca yapılmış, beklenmeyen bir sonuçla bitiyor. Kadın sorununun, bir parçasını tüm acımasızlığıyla gözler önüne seren yazarın en çok resimli öyküsü. Kirli erkeklerin, kirlendiği kadınların, çıkış yolu bulmakta ne denli zorlandıkları, gerçekçi bir biçimde dile getirilmiş. Okuyucusunun yazara borç duyacağı bir öykü.

"Selma" öyküsü, Almanya'da yetişen, ikinci kuşaktan bir kesit veriyor. Burada büyüyen bir genç kızın, ana-babasının ötesinde, nasıl bir çevre baskısı ile kuşatıldığı anlatılıyor. Kız çocuğunu Almanya'da büyütme zorunda kalan(!) bir babanın, kızına karşı nasıl bir ikilem içinde olduğu başarıyla canlandırılmış. "Selma", bence, 'ikilemin parçalanışı'... Babayı insanlıktan çıkararak kızının namusu mu, yoksa çevresinin ona, "namussuz-pezevenk" demeleri mi? Okuyucu, öyküyü kendi namus duygularıyla

özdeştirecek, arar bulur soruların yanıtını. Olayların akışını önlemeye gücü yetmeyen annenin, silik görüntüsü bir fotoğraf gibi, mutfakta kalmıştır hep.

Kitaba adını veren, "HÜRRIYET TEPESİ" adlı öyküsü için, söz etmeye gerek yok. Kuşkusuz, yazılanların en iyisi. Kusursuz. Bence en başarılı öykü olmasında, kısa yazılmasının büyük payı var. Bu yüzden, ben de bu öykü için uzun yazmayacağım.

"İnsanız İşte" adlı öykü yine zekice kurulmuş ama, fazlaca uzatılmış. Kimi öteki öykülerde de gözlendiği gibi, ilk sayfalar, 'deneme' biçiminde başlıyor-sürüyor, birkaç sayfa. Öykünün deneme biçiminde başlaması -sürmesi de, özünü eksiltir mi, artırır mı, tartışmaya açıktır.

"İnanılmaz Bir Rüya" Çernobil olayıyla ilgili. Dünya basını, en az, üç-dört yıl bu olayı, yazdı da yazdı diye, biz yazmayacak mıyız? Hüseyin Akdemir, çok güzel bir düşünceyle, gerçeküstü bir düşünce örecek, konuyu öyküleştirmiş.

Öykülerin hepsini ayrı ayrı değerlendirmeye gerek duymuyorum. Okurlar benim değinmediğim öykülerle karşılaşacaklardır. Sonra da, benim onları okumadığımı sanıp şaşıracaklardır...

Endüstri kentlerindeki gerçekleri resimleyen bir bütün içindeki öyküler demeti "Hürriyet Tepesi"ne, yazar, "Dört Eşek" adlı bir öykü eklemiş. Sanırım ilk yazdığı öykülerden birisi olduğu için, kitap dışı bırakmaya kıyamamış.

Bütün bunları yazdıktan sonra, alışıktığımız bir soru tedirgin eder insanı; "Hiç mi eksiği yok? Beğenmediğin yanları yok mu?"

"Hürriyet Tepesi"nin öykü düzeyini yukarılarda bulduğum için iki kez okudum. Beğeni ölçümü aşmamış olsa, okur geçirdim. Böylece, kitap eleştirisi -tanıtımı gibi bir yiğitliğe yüreklenmezdim.

Ama ne var ki; günümüz Türk yazınında, ün yapmış, sekiz on kitap yazmış, ana diline egemen olamadığı için, yazarıma ulaşamamış bir çok ustamız (!) vardır. Beş kitaptan sonra da dilini öğrenmemekte ayak direyen, burnundan kıl aldırılmayanlar var! Okunmuyorlar. Ünlüleri de görece kaldı-kalıyor. Görüyor, ibretle izliyoruz. Öğreniyoruz. Kitapları bomba gibi patlıyor, balon gibi sönmüyor.

Söz, dönüp dolmadan, "Hürriyet Tepesi"ndeki, dil savruluklarına geldi. Yorumsuz, satır altı çizeceğim. Bunca güzel öykü yazan bir 'yeni yazar' bunu hak etmiştir! Gelecek kitabında, bu yanlışları görmemek dileğiyle.

Bir Öykü

Gün Boyu Karabasan

Gülseren ENGİN

Sokağın ortasında çırılçıplığım. Utanıyor, örtünmek istiyordum, beceremiyordum. Sağımdan solumdan insanlar geçiyor. Ne çok insan var, ne çok taşıt... Klakson çalıyorlar, fren yapıyorlar, hızlanıyorlar, duraklıyorlar. Bir gürültü bulutu içinde çırpınıyorum. Bir insan denizinde savruluyorum. Onca kalabalığın içinde yapayalnız, çırılçıplak... Kaçıp saklanmak istiyordum, ama bedenim sanki taş kesmiş, kımıldayamıyorum. Giderek bir korku çalkalanıyor yüreğimde.

Birden çevremdeki insanların bana bakmadığını, beni görmediğini ayırdeyordum. Sanki saydam bir cisim gibiyim, bakışları delip geçiyor beni. Sanki kaldırım taşlarından biriyim. Öylesine olağan ve sıradan. Hep orada duran ve ayrıma varılmayan. Evet, çırılçıplak olmama karşın aldırıyorlar bana. Görmüyorlar bile...

İçimdeki korku dehşete dönüşüyor. Neden? Neden görmüyorlar beni? Neden? Çıplaklığımı, utanmayı filan unuttuyordum. Bana değercesine yanımdan geçenlere seslenmeye başlıyorum.

—Hey! Durun!... Bakın ben buradayım. Yaşıyorum... Aranıyordum... Görün beni...

Duymuyorlar. Geçip gidiyorlar yanımdan. Elimi uzatıp kiminin kolundan, kiminin ceketinden çekiştiriyordum. Aldırıyorlar. Yürüyüp gidiyorlar. Seslenişlerim çığlığa dönüşüyor. Avaz avaz bağıriyorum. Duymuyorlar.

***

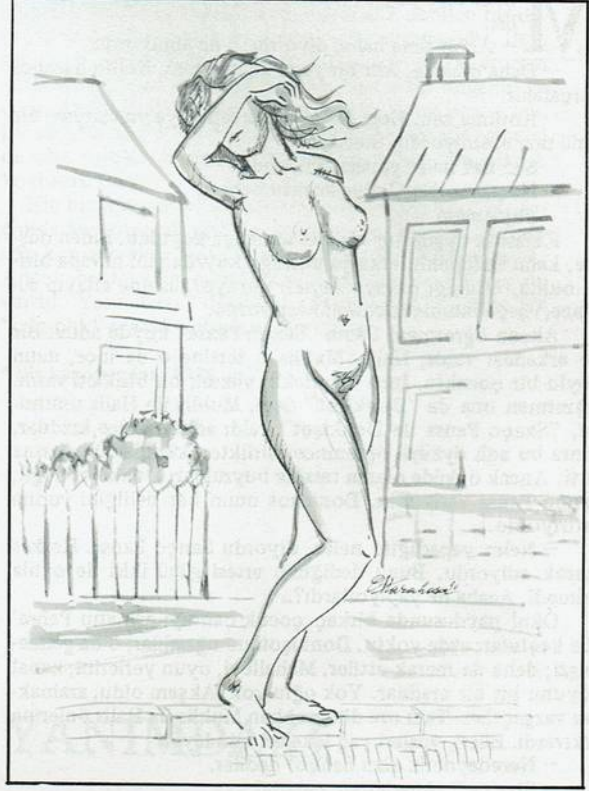
Avaz avaz bağıriyordum. Kendi sesimden uyandım. Fırlayıp oturdum yatağın içinde. Çevreme bakındım. Neredeydi insanlar, taşıtlar? Ya ben?... Üstümü yokladım. Çıplak değildim. Tere batmıştı bedenim.

Karabasanın ağırlığını üzerimden sıyrıp kalktım. Odam alacakaranlıktı. Gidip pencerenin panjurunu kaldırdım. Odam hâlâ alacakaranlıktı. Pencereye çivilenmiş boz renkli sabaha baktım. İçim bulandı. Hani elimi uzatsam bu yapay ve sevimsiz görüntü perdesini yırtacak, ardındaki alabildiğine ışıklı, güneşli, mavili, sarılı, sabaha benzeyen sabaha ulaşabilecektim. Camı açtım. Elimi uzattım. Islandı. Yapış yapış, insanın içine işleyen, ince bir yağmur yağıyordu. Yağmur değildi sanki, boz renkli gökyüzü, eriyip akıyor, binaları, sokağı, insanları yine boz rengin alacasına buluyordu. Pencerenin açıldığı küçük avlu, avluyu çevreleyerek yükselen öteki pencereler, sıvası dökülmüş duvarlar, avludaki çöp kutuları, hepsi grinin çeşitli tonlarındaydı. rensizliğin tonlarıydı bu gördüğüm. Alışılmış bir kış sabahı. Almanya'da çok uzun süre yaşanan, alışılmış boz sabahlardan biri.

Üşüdüm. Soğuktan mı, rensiz ve alışılmış sabahtan mı, bilemedim. Pencereyi kapattım. Ellerimi kalorifere dayayıp ısınmaya çalıştım.

***

Sokağa çıktığımda öğlenden sonraydı. Yine aynı boz renkli gökyüzü kente abanıp duruyordu. Hiç umut yoktu. Hayır, mavi bir gökyüzü parçası görmeden geçecekti bu gün de... Günün boz rengi giderek koyulaşacak, sonra birdenbire akşama dönüşecekti. Erken gelen bir akşamdı bu. Daha kahve saati bitmeden, plastik çiçeklerle süslü cafelerde ak saçları mizanpilili, boyunları inci kolyeli, yakaları yapma çiçekli yaş-

lı kadınlar, fincanlerindeki kahveyi bitirmeden, kremalı pastalarını silip süpürmeden iniverecekti akşam kentin üstüne apansızın. Kimse ayırına varmayacaktı akşamın. Aldırma-yacaklardı.

Bıkkındım, yorgundum, umutsuzdum. Bu kalabalığın arasında kendimi dışlanmış, yapayalnız duyumsuyordum. Daha ne kadar sürecekti bu işkence?

Köprünün üzerinde durdum bir süre. Altımdan tembel tembel akan çamur renkli nehre, nehirin akıntısına kendilerini salıvermiş uyuşuk kuğulara baktım. Nasıl da hiçbir şeyi umursamadan akıp gidiyorlardı. Çevremden akıp giden insanlar gibi... Akıp giden günler gibi... Çırpındıkça gömüldüğüm bir koca bataklıkta bu kent. Beton, çelik, çamurlu su, zehirli rüzgar ve boz renkli gökyüzünden oluşmuş bir bataklık. Giderek beni içine çekiyor, yutmak, yoketmek istiyordu, biliyorum.

İçimde büyüyen sıkıntı yumağını sarıp sarmaladım, köprünün altından akıp giden çamurlu sulara, suların üzerindeki gamsız salınan kuğulara, yanımdan geçen umursamaz kalabalığa ve içime akan boz renkli gökyüzüne aldırmadan yürüdüm. Yüreğimde en ufak bir umut kııntısı olmaksızın yürüdüm. İşine gecikmek istemeyen titiz işçi adımlarıyla yürüdüm. Her gün gibi işçi bulma kurumuna gidiyordum. Alacağım yanıtı bildiğim halde, gidiyordum.

Ocak—Ekim 1989

70 Sonrası Batı Alman Şiiri

Çeviren: Mevlüt ASAR

Ernst MEISTER: (1911 - 1979)

Felsefe, germanistik ve sanat tarihi öğrenimi gördü. 1939'dan 1960'a kadar babasının işletmesinde çalıştı. 1976'da "Petrarca Ödülü"nü aldı.

Şiir Kitapları: "Unterm Schwarzen Schafspelz", 1953; "Zahlen und Figuren", 1958; "Flut und Stein", 1962; "Zeichnen und Zeichnen", 1968; "Es kam die Nachricht", 1970; "Schatten", 1973; "Im Zeitspalt", 1976; "Ausgewählte Gedichte 1932-1976", 1977; "Wandloser Raum", 1979.

Şiir yazmak düşünmek ile özdeşir*

Bana şiirlerimin nasıl ortaya çıktığını soruyorsunuz. Bu, aklıma gelen düşünceler yoluyla gerçekleşir. Size itiraf etmeliyim ki, bende şiir yazmakla düşünmek özdeşir. Bu özdeşliğin nasıl oluştuğu bizzat benim için bir bilmedir. Düşüncenin şiirde varlığını koruması biçiminde bir

sırdır bu. Bundan hiçbir zaman imge ve düşünce iki farklı ilkeymiş ya da bir düşüncenin imgesellik denilen bir de-
korla donatılması gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Ben, bir şiirin ortaya çıkışını bilgiye dayanan bir kavramın güdümü dışında düşünemiyorum. Ancak bir imgenin ya da imgeselin tam bir gerçek işlevi yoksa onun benim için bir anlamı da yoktur. Yani kavram belirli ölçüde imgesel de olsa sadece ve sadece gerçekliğin adını tam olarak koymaya yarar.

Hiç bir durumda fanatik hayır-deyici'liği açık bir biçimde vurgulamak gibi bir niyetim yok; burada aslında söz konusu olan fiziki ve metafiziki şeylere inanmak. Ancak benim için metafiziksel tada benzer bir şey de vardır. Yani, bazı "düşünsel egemenlikler"i yalnız bir "çılgnlık" olarak değerlendirebilirim.

* Bir konuşmadan, 1979.

GÜZELDİR

dünya özünde.
Yok

hiçbir bellek
onunki dışında.
Umudu

bulacaksın öteyakada
ererken gösteri
cenaze töreni / sona

("Wandloser Raum", Hermann Luchterhand
Verl. Darmstadt 1979)

DEĞİL

toprak olmak,
gerçekten bir makama ermek.

Ah
ıssız(dır) daima,
sonsuzluk çöl(ü).

Doğdum,
atıldım
bilgi'nin içine.

(y.a.g.e.)

YANIMDAKİ

fırlatıp atıyor organları(nı),
yanımdaki güreşiyor sanki
nefes alıp konuşabilmek için,
ve ben kardeşimi görüyorum
ayrılmış yaşamdan.

İnsan
kendi türküsünü söyler,
ve ben de
sarsılmış(ım) dünyanın sessizliğinden
hiçbir şey atmak istemiyorum
tabutun üstüne

("Ausgewählte Gedichte", Hermann Luchterhand
Verl. Darmstadt 1977)

Türkei 90

Badeurlaub • Hotels

Ferienwohnungen

Rundreisen

Sleep & Drive

Flüge

530
006
1989

Grafenberger Allee 60 D-4000 Düsseldorf 1
Tel. 02 11/67 80 91-96 Fax 02 11/6 80 14 61
Tlx. 8 587 315 turc d

nazar
IHR PARTNER
FÜR DIE TÜRKEI **reisen**